

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ISSN 0354-2246

ГОДИНА LII – БРОЈ 10

БЕОГРАД, 24. ДЕЦЕМБАР 2003.

Цена овог броја 189 динара.
Годишња претплата 5.890 динара (аконтација).
Рок за рекламацију 10 дана.

1

На основу члана 24. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК

О ДОПУНИ ПРАВИЛНИКА О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ГИМНАЗИЈУ

Члан 1.

У Правилнику о наставном плану и програму за гимназију („Службени гласник СРС – Просветни гласник”, број 5/90 и „Просветни гласник”, бр. 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002 и 5/2003), у Програму образовања и васпитања за I, II, III и IV разред гимназије после садржаја наставног програма предмета ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ за II разред, додају се садржаји наставног програма предмета ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ за III разред, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-130/2003-08

У Београду, 24. новембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гашо Кнежевић**, с.р.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

III РАЗРЕД

(1 час недељно, 37 часова годишње)

ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ПРЕДМЕТА

- да се ученици упознају са базичним концептима из ове области: демократија, грађанско друштво, политика и људска права.
- да ученици стекну основна знања о институцијама демократског друштва и улози грађана у демократском друштву
- да се код ученика развија способност критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања, како у школи, тако и у ширем окружењу
- да ученици овладају вештинама неопходним да се стечено знање примени у свакодневном животу за покретање грађанских иницијатива и конкретних акција
- да се узбором садржаја и укупним начином рада у оквиру овог предмета поштују и практикују основне демократске вредности и подстакне њихово усвајање

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Увод: Упознавање ученика са програмом и начином рада.

I. Демократија и политика

Ова тематска целина посвећена је одређењу појмова демократије и политике, као предусловима политичке партиципације грађана. Обрађују се механизми функционисања и институције демократије, као и начини контроле и ограничења власти у демократском поретку.

II. Грађанин и грађанско друштво

Тематска целина посвећена је појму, карактеристикама и вредностима грађанског друштва. Централне теме су: однос државе и грађанског друштва, појам грађанина и значај и начин његовог учествовања у политици.

III. Грађанска и политичка права и право на грађанску иницијативу

Уводни део ове целине посвећен је појму и култури људских права, као и улози грађана и залагању за остваривање ових права. Детаљније се обрађују право на грађанску иницијативу које омогућава партиципацију грађана у процесу доношења одлука и право на самоорганизовање грађана, кроз које се ученици упознају с улогом невладиних организација.

IV. Планирање конкретне акције

Последња тематска целина пружа ученицима основна знања и вештине које су неопходне за решавање њима важних и блиских проблема, кроз реализацију конкретних локалних акција. На овај начин ученици имају прилике да сами узму активно учешће примењујући предходно стечена знања. У оквиру ове целине, предвиђене су јавне презентације нацрта акција и резултата у школи.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Полазиште и основни материјал за конципирање и израду програма предмета грађанско васпитање чини низ програма са овом проблематиком, које су развили домаћи стручњаци, који су испробани на популацији ученика средњих школа и позитивно оцењени како од ученика и наставника тако и од независних експерата, као и резултати испитивања мишљења и искустава ученика, наставника и родитеља о нашем образовном систему. Програмски садржаји одабрани су у складу са подацима истраживања и општом оценом о ослабљеној васпитној функцији школе. Такође су консултациони искуства и решења низа европских земаља у домену образовања за демократију и живот у грађанском друштву.

Будући да се ради о новом предмету, израђен је приручник за наставнике са детаљно разрађеним програмом и методским упутствима за сваку тему/час. Истовремено, наставници који одаберу да раде на овом предмету имају могућност да исте теме обраде користећи други материјал (актуелне примере и ситуације из разреда или школе), евентуално скрате програм уколико околности то изискују и прилагоде начин рада конкретним условима, не мењајући основни методски приступ. Од наставника као и од ученика се очекује да на основу понуђених инструмената процењују и сам програм и предвиђени начин извођења наставе.

Овакав начин извођења наставе захтева претходну обуку наставника, искуство у извођењу сличних програма и обезбеђивање одређених организационих и техничких услова. Величина групе/разреда не би смела да буде мања од 12 нити већа од 30 ученика (оптимално 16 до 24). Часови се могу организовати у редовној настави али и по потреби суботом и као двочасови. (Ово последње је посебно погодно за реализацију другог дела програма.)

Основни методски приступ у извођењу наставе грађанског васпитања је радиониچارски начин рада. Едукативне радионице базирају се на принципима активног учешћа и равноправности свих учесника, искуственом учењу и интерактивним и кооперативним стратегијама подучавања. То значи да наставник није само извор сазнања, већ и посредник и водитељ који ствара услове и подстиче ученике да кроз међусобне размене и интеракцију са наставником стичу знања, изграђују позитивне ставове и развијају вештине и способности.

Најчешће коришћени облици рада су: симултана индивидуална активност, рад у паровима или малим групама, размена или разговор у кругу, групна дискусија и излагање пред целом групом (било наставника или ученика). У зависности од теме и постављених задатака, примењују се бројне технике активног и кооперативног учења: изабацивање идеја, класификовања и рангирања, одигравања улога и игре симулације, решавања проблема, уз коришћење различитих средстава изражавања и комуникације: вербално (усмено и писано), цртежом и покретом и употребом медија.

Пошто радиониچارски начин рада подразумева одређену структуру и придржавање правила рада која проистичу из наведених принципа, потребно је да се уводни час у наставу овог предмета посвети упознавању са предметом и начином рада.

Такође је обавеза наставника, имајући у виду укупну васпитну функцију школе и очекивање да ће доћи до трансфера искуства из овог предмета на друге предмете и облике рада у школи, да се старају да се наставни процес у разреду током целе школске године одвија у складу са оним што се учи (стварање демократске атмосфере, поштовање права ученика...), да се залажу да таква правила важе и изван учионице и на другим предметима.

Ученицима стоје на располагању радни и инструктивни материјали и упућују се на коришћење литературе и информација из различитих извора (литературе, штампе, електронских медија).

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама. Описно оцењивање рада и напредовања ученика (било појединачног или рада групе) од стране наставника, треба да има информативну функцију и тиме помаже ученицима да се оспособе за критичко преиспитивање свог понашања и рада и самовалацију. Процењује се степен ангажовања и заинтересованости ученика, редовност похађања, остварена сарадња и узајамно уважавање, резултати групног рада с обзиром на постављене задатке а не индивидуални успех и постигнуће ученика које подстиче такмичарске односе.

На основу понуђених подсетника/инструмената ученици се подстичу и обучавају за праћење и вредновање сопственог и аргументовано процењивање рада других.

Простор у којем се изводи настава/учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у кругу и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика).

Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и могу изложити у учионици.

Наставна средства:

Комплекти потрошног и другог дидактичког материјала за ученике: умножени материјали за рад ученика, прилози који се дају ученицима и потрошни материјал (хартије, фломастери, лепак, постер папири...).

Приручници и литература за наставнике:
Грађанско васпитање 3.

2

На основу члана 24. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК

О ДОПУНИ ПРАВИЛНИКА О ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПРЕДМЕТЕ У СТРУЧНИМ И УМЕТНИЧКИМ ШКОЛАМА

Члан 1.

У Правилнику о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама („Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 6/90 и „Просветни гласник”, бр. 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/2002 и 5/2003), у Програму заједничких предмета за стручне и уметничке школе после садржаја наставног програма предмета ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ за II разред, додају се садржаји наставног програма предмета ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ за III разред, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-131/2003-08
У Београду, 1. децембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гаши Кнежевић**, с.р.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

III РАЗРЕД

(1 час недељно, 37 часова годишње)

ЗАДАЦИ НАСТАВЕ ПРЕДМЕТА

- да се ученици упознају са базичним концептима из ове области: демократија, грађанско друштво, политика и људска права.
- да ученици стекну основна знања о институцијама демократског друштва и улози грађана у демократском друштву
- да се код ученика развија способност критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања, како у школи, тако и у ширем окружењу
- да ученици овладају вештинама неопходним да се стечено знање примени у свакодневном животу за покретање грађанских иницијатива и конкретних акција
- да се узбором садржаја и укупним начином рада у оквиру овог предмета поштују и практикују основне демократске вредности и подстакне њихово усвајање

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Увод: Упознавање ученика са програмом и начином рада.

I. Демократија и политика

Ова тематска целина посвећена је одређењу појмова демократије и политике, као предусловима политичке партиципације грађана. Обрађују се механизми функционисања и институције демократије, као и начини контроле и ограничења власти у демократском поретку.

II. Грађанин и грађанско друштво

Тематска целина посвећена је појму, карактеристикама и вредностима грађанског друштва. Централне теме су: однос државе и грађанског друштва, појам грађанина и значај и начин његовог учествовања у политици.

III. Грађанска и политичка права и право на грађанску иницијативу

Уводни део ове целине посвећен је појму и култури људских права, као и улози грађана и залагању за остваривање ових права. Детаљније се обрађују право на грађанску иницијативу које омогућава партиципацију грађана у процесу доношења одлука и право на самоорганизовање грађана, кроз које се ученици упознају с улогом невладиних организација.

IV. Планирање конкретне акције

Последња тематска целина пружа ученицима основна знања и вештине које су неопходне за решавање њима важних и блиских проблема, кроз реализацију конкретних локалних акција. На овај начин ученици имају прилике да сами узму активно учешће примењујући претходно стечена знања. У оквиру ове целине, предвиђене су јавне презентације нацрта акција и резултата у школи.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Полазиште и основни материјал за конципирање и израду програма предмета грађанско васпитање чини низ програма са овом проблематиком, које су развили домаћи стручњаци, који су испробани на популацији ученика средњих школа и позитивно оцењени како од ученика и наставника тако и од независних експерата, као и резултати испитивања мишљења и искустава ученика, наставника и родитеља о нашем образовном систему. Програмски садржаји одабрани су у складу са подацима истраживања и општом оценом о ослабљеној васпитној функцији школе. Такође су консултовани искуства и решења низа европских земаља у домену образовања за демократију и живот у грађанском друштву.

Будући да се ради о новом предмету, израђен је приручник за наставнике са детаљно разрађеним програмом и методским упутствима за сваку тему/час. Истовремено, наставници који одаберу да раде на овом предмету имају могућност да исте теме обраде користећи други материјал (актуелне примере и ситуације из разреда или школе), евентуално скрате програм уколико околности то изискују и прилагоде начин рада конкретним условима, не мењајући основни методски приступ. Од наставника као и од ученика се очекује да на основу понуђених инструмената процењују и сам програм и предвиђени начин извођења наставе.

Овакав начин извођења наставе захтева претходну обуку наставника, искуство у извођењу сличних програма и обезбеђивање одређених организационих и техничких услова. Величина групе/разреда не би смела да буде мања од 12 нити већа од 30 ученика (оптимално 16 до 24). Часови се могу организовати у редовној настави али и по потреби суботом и као двочасови. (Ово последње је посебно погодно за реализацију другог дела програма.)

Основни методски приступ у извођењу наставе грађанског васпитања је радионичарски начин рада. Едукативне радионице базирају се на принципима активног учења и равноправности свих учесника, искуственом учењу и интерактивним и кооперативним стратегијама подучавања. То значи да наставник није само извор сазнања, већ и посредник и водитељ који ствара услове и подстиче ученике да кроз међусобне размене и интеракцију са наставником стичу знања, изграђују позитивне ставове и развијају вештине и способности.

Најчешће коришћени облици рада су: симултана индивидуална активност, рад у паровима или малим групама, размена или разговор у кругу, групна дискусија и излагање пред целом групом (било наставника или ученика). У зависности од теме и поставље-

них задатака, примењују се бројне технике активног и кооперативног учења: избацавање идеја, класификовања и рангирања, одигравања улога и игре симулације, решавања проблема, уз коришћење различитих средстава изражавања и комуникације: вербално (усмено и писано), цртежом и покретом и употребом медија.

Пошто радионичарски начин рада подразумева одређену структуру и придржавање правила рада која проистичу из наведених принципа, потребно је да се уводни час у наставу овог предмета посвети упознавању са предметом и начином рада.

Такође је обавеза наставника, имајући у виду укупну васпитну функцију школе и очекивање да ће доћи до трансфера искустава из овог предмета на друге предмете и облике рада у школи, да се старају да се наставни процес у разреду током целе школске године одвија у складу са оним што се учи (стварање демократске атмосфере, поштовање права ученика...), да се залажу да таква правила важе и изван учионице и на другим предметима.

Ученицима стоје на располагању радни и инструктивни материјали и упућују се на коришћење литературе и информација из различитих извора (литературе, штампе, електронских медија).

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама. Опционо оцењивање рада и напредовања ученика (било појединачног или рада групе) од стране наставника, треба да има информативну функцију и тиме помаже ученицима да се оспособе за критичко преиспитивање свог понашања и рада и самоевалуацију. Процењује се степен ангажовања и заинтересованости ученика, редовност похађања, остварена сарадња и узајамно уважавање, резултати групног рада с обзиром на постављене задатке а не индивидуални успех и постигнуће ученика које подстиче такмичарске односе.

На основу понуђених подсетника/инструмената ученици се подстичу и обучавају за праћење и вредновање сопственог и аргументовано процењивање рада других.

Просјор у којем се изводи настава/учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у кругу и рад у одвојеним малим групама (од 4 до 6 ученика).

Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и могу изложити у учионици.

Наставна средства:

Комплекти потрошног и другог дидактичког материјала за ученике: умножени материјали за рад ученика, прилози који се дају ученицима и потрошни материјал (хартије, фломастери, лепак, постер папири...).

Приручници и литература за наставнике:

Грађанско васпитање 3.

3

На основу члана 24. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК

О ИЗМЕНАМА И ДОПУНАМА ПРАВИЛНИКА О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА СТИЦАЊЕ ОБРАЗОВАЊА У ТРОГОДИШЊЕМ И ЧЕТВОРОГОДИШЊЕМ ТРАЈАЊУ У СТРУЧНОЈ ШКОЛИ ЗА ПОДРУЧЈЕ РАДА КУЛТУРА, УМЕТНОСТ И ЈАВНО ИНФОРМИСАЊЕ

Члан 1.

У Правилнику о наставном плану и програму за стицање образовања у трогодишњем и четворогодишњем трајању у стручној

школи за подручје рада култура, уметност и јавно информисање („Просветни гласник”, бр. 9/93, 2/94, 4/96, 19/97 и 15/2002), у делу: „СЦЕНСКИ УМЕТНИЦИ”, наставни планови и програми за образовне профиле: играч – класичан балет, играч – модерне игре и играч – народне игре замењују се новим наставним плановима и програмима за образовне профиле: играч класичног балета, играч савремене игре и играч народне игре.

Наставни планови и програми из става 1. овог члана одштампани су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

У делу: „СЦЕНСКИ УМЕТНИЦИ”, у поглављу: „НАСТАВНИ ПЛАНОВИ ЗА МУЗИЧКУ И БАЛЕТСКУ ШКОЛУ”, у одељку: „А. ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ НАСТАВЕ У МУЗИЧКОЈ И БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ”, у табеларном прегледу општеобразовних предмета наставе у балетској школи врше се следеће измене и допуне:

1) У колони: „НАЗИВ ПРЕДМЕТА”:

- после речи: „српски језик” додају се речи: „и књижевност”;
- речи: „страни језик” замењују се речима: „француски језик”;
- речи: „други страни језик” замењују се речима: „страни језик”;
- реч: „информатика” замењује се речима: „рачунарство и информатика”;
- речи: „7. физика” бришу се.

2) У колонама: „РАЗРЕД, ПРВИ, ДРУГИ, ТРЕЋИ, ЧЕТВРТИ И УКУПНО”:

- у рубрици: „4. Информатика”, речи: „1 блок, 35, 30, 1 блок, 35, 30, блок, 60, блок, 60 и 250” замењују се бројевима: „2, 70, 2, 70, 2, 70, 2, 64 и 274”;
- у рубрици: „5. Историја са историјом културе и цивилизације”, после броја: „35” додају се бројеви: „1 и 32”, а број: „175” замењују се бројем: „207”;
- у рубрици: „7. Социологија”, бројеви: „1, 35 и 35” замењују се бројевима: „2, 7 и 70”;
- у рубрици: „СВЕГА”, бројеви: „14, 520, 11, 415, 10, 410, 9, 348 и 1693” замењују се бројевима: „13, 455, 13, 455, 12, 420, 12, 384 и 1764”.

Члан 3.

У поглављу: „НАСТАВНИ ПЛАНОВИ ЗА МУЗИЧКУ И БАЛЕТСКУ ШКОЛУ” врше се следеће измене и допуне:

1) Одељак: „Г. СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ ЗАЈЕДНИЧКИ ЗА СВЕ УЧЕНИКЕ СРЕДЊЕ БАЛЕТСКЕ ШКОЛЕ”, брише се;

2) Наставни план за образовне профиле: играч – класичан балет, играч – модерне игре и играч – народне игре, замењује се новим наставним планом за образовне профиле: играч класичног балета, играч савремене игре и играч народне игре, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део;

3) Наставни план факултативних предмета у балетској школи, обавезних ваннаставних активности у балетској школи и факултативних ваннаставних активности у балетској школи, замењује се новим наставним планом факултативних предмета наставе у балетској школи, обавезних ваннаставних активности у балетској школи и факултативних ваннаставних активности у балетској школи, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део;

4) Садржај наставног плана за балетску школу: „ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА”, „ИСПИТИ” и „ПОДЕЛА ОДЕЉЕЊА НА ГРУПЕ”, замењује се новим садржајем наставног плана: „ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ”, „ИСПИТИ У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ”, „ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ” и „ПОДЕЛА ОДЕЉЕЊА НА ГРУПЕ У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 4.

У поглављу: „НАСТАВНИ ПРОГРАМИ ЗА МУЗИЧКУ И БАЛЕТСКУ ШКОЛУ”, садржаји наставног програма: „ЦИЉ И ЗАДАЦИ” за балетску школу, замењује се новим садржајем наставног програма: „ЦИЉ И ЗАДАЦИ ЗА БАЛЕТСКУ ШКОЛУ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 5.

У поглављу: „НАСТАВНИ ПРОГРАМИ ЗА МУЗИЧКУ И БАЛЕТСКУ ШКОЛУ”, у одељку: „ОПШТЕОБРАЗОВНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ”:

1) Садржај наставног програма за општеобразовни предмет: „ИНФОРМАТИКА” замењује се новим садржајем наставног програма за општеобразовни предмет: „РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА”, који је одштампан уз Правилник о изменама Правилника о плану и програму образовање и васпитање за заједничке предмете у стручним и уметничким школама („Просветни гласник”, број 2/2002) и чин његов саставни део;

2) Наставни план и садржај наставног програма за општеобразовни предмет: „ИСТОРИЈА СА ИСТОРИЈОМ КУЛТУРЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ” за III разред замењују се новим наставним планом и садржајем наставног програма за општеобразовни предмет: „ИСТОРИЈА СА ИСТОРИЈОМ КУЛТУРЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ” за III разред и додаје се нови наставни план и садржај наставног програма за општеобразовни предмет: „ИСТОРИЈА СА ИСТОРИЈОМ КУЛТУРЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ” за IV разред, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део;

3) Садржај општеобразовног наставног предмета: „ФИЗИКА” за I разред, брише се;

4) Наставни план и садржај наставног програма за општеобразовни предмет: „СОЦИОЛОГИЈА” за II разред замењују се новим наставним планом и садржајем наставног програма за општеобразовни предмет: „СОЦИОЛОГИЈА” за II разред, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 6.

У делу: „СЦЕНСКИ УМЕТНИЦИ”, садржај наставног програма: „НАСТАВНИ ПРОГРАМИ ЗА СВЕ ОДСЕКЕ БАЛЕТСКЕ ШКОЛЕ”, замењује се новим садржајем наставног програма: „НАСТАВНИ ПРОГРАМИ ЗА СВЕ ОДСЕКЕ БАЛЕТСКЕ ШКОЛЕ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 7.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-93/2003-03
У Београду, 4. новембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гашио Кнежевић**, с.р.

ОШИТЕОБРАЗОВАНИ ПРЕДМЕТИ НАСТАВЕ У БУДЕТСКОЈ ШКОЛИ

КЛАСИВ ПРЕДМЕТА	ПРВИ		ДРУГИ		РАЗРЕДНИ		ЧЕТВРТИ		УКУПНО
	педогог	психолог	педогог	психолог	педогог	психолог	педогог	психолог	
Српско-латински правопис	3	105	3	105	3	30	3	90	411
Филозофски гласник	2	70	2	70	2	70	2	60	270
Страна језик	2	70	2	70	2	70	2	60	270
Историско-географско-политичко-правно знање	3	91	3	70	1	35		30	307
Јакобаши	2	70							70
Разговорна и писана српска	7	91	7	70	7	70		60	372
Совјетска			2	70					70
Петогодишње					2	70			70
Филозофија							2	60	60
УКУПНО	13	455	13	455	12	420	12	381	1764

Програме рада КУЛТУРА, УМЕТНОСТ И ЈАВНО ИНФОРМИСАЊЕ

СУСТЕМ КЛАСИФИКАЦИЈЕ

Број часовних професионалних радних места

КЛАСИВ ПРЕДМЕТА	ПРВИ		ДРУГИ		РАЗРЕДНИ		ЧЕТВРТИ		УКУПНО
	педогог	психолог	педогог	психолог	педогог	психолог	педогог	психолог	
Класични балет – главни професионалци	2	470	2	470	2	470	12	384	1644
Дисциплина класичног балета	3	70	3	70	3	105	3	96	341
Душевна игра			2	70	2	70	2	61	211
Савремена игра	4	140	4	140	4	140	3	96	516
Специјална игра	3	100	3	100	3	100	2	64	379
Музичка литература	2	70	2	70					140
Петогодишње					3	70	3	64	134
Петогодишње класичне игре							2	64	64
Класична	2	70	2	70					140
Глумачка класика					3	70	3	64	134
УКУПНО	28	870	27	940	28	980	28	896	3656
ОШНИ ОБРАЗОВАНИ НАСТАВНИЦИ	3	455	13	455	3	470	12	384	1714
УКУПНО ЧАСОТОВА	38	1350	40	1430	40	1430	40	1280	5410

Белешка: Не издати свакодневно балет (је на постојећем) радној вези

Подручје рада: КС, ПС РА, ЗМФ ПЛОС Т И ЈАВНО ИНФОРМИС АЊЕ

СРЕДЊА ВРЕМЕНА ЦЕЛНА

Образовни профили: ПУ РА С А П Р М П Е П Р Е

НАЗИВ ПРОФИЛА	РАЗРЕД									
	ПРВИ		ДРУГИ		ТРЕЋИ		ЧЕТВРТИ		УКУПНО	
	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји
Савремена естрадна музика	0	350	0	350	0	350	0	320	0	320
Репертоар савремене естраде					2	50	2	64		154
Каменик - баче	7	348	7	348	7	348	7	324		996
Студио-пародејне естре	3	105	3	105	3	105	2	64		379
Дуетна естра			2	70						70
Медерација естраде					2	90	2	64		184
Истраживачко-научна естра								2	64	64
Наре XX века (најновије)	2	70								70
Музика дате епохе	2	70	2	70						140
Истраживачка естра					2	90	2	64		184
Естрада у видео					3	70	2	64		134
Класика	2	70	2	70						140
УКУПНО:	29	930	20	910	28	980	29	928		3728
ОПШТИ СРЕДЊА ВРЕМЕНА ЦЕЛНА	13	455	13	455	12	420	12	384		1714
УКУПНО - УКУПНО	42	1385	33	965	40	1400	41	1312		4844

Подручје рада: КС, ПС РА, ЗМФ ПЛОС Т И ЈАВНО ИНФОРМИС АЊЕ

СРЕДЊА ВРЕМЕНА ЦЕЛНА

Образовни профили: ПУ РА С А П Р М П Е П Р Е

НАЗИВ ПРОФИЛА	РАЗРЕД									
	ПРВИ		ДРУГИ		ТРЕЋИ		ЧЕТВРТИ		УКУПНО	
	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји	не постоји	постоји
Народна естрадна музика	8	360	8	360	8	360	8	360		1440
Репертоар народне естраде					3	90	3	64		154
Каменик - баче	4	360	4	360	4	360	3	360		1440
Студио-пародејне естре			3	105	3	105	3	96		309
Савремена естра					3	105	2	64		169
Истраживачко-научна естра							3	64		64
Естрада у видео					2	70	2	64		134
Естрада у видео-напоменама	2	70	2	70	2	70	2	64		274
Естрада у видео	2	70	2	70						140
Естрада у видео-напоменама					2	90	2	64		154
Свајело	2	70	2	70						140
Естрада у видео	1	35	1	35						70
УКУПНО:	19	665	22	570	26	930	26	832		3157
ОПШТИ СРЕДЊА ВРЕМЕНА ЦЕЛНА	13	455	13	455	12	420	12	384		1714
УКУПНО - УКУПНО	32	1120	35	1025	38	1350	38	1216		4871

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ

Одсеци:

КЛАСИЧАН БАЛЕТ;
САВРЕМЕНА ИГРА;
НАРОДНА ИГРА;

Образовни профили:

ИГРАЧ КЛАСИЧАНОГ БАЛЕТА;
ИГРАЧ САВРЕМЕНЕ ИГРЕ;
ИГРАЧ НАРОДНЕ ИГРЕ;

1. ОДСЕК КЛАСИЧАН БАЛЕТ

Главни предмет је КЛАСИЧАН БАЛЕТ

2. ОДСЕК САВРЕМЕНА ИГРА

Главни предмет је САВРЕМЕНА ИГРА

3. ОДСЕК НАРОДНА ИГРА

Главни предмет је НАРОДНА ИГРА

ИСПИТИ

У балетској школи полагају се следећи испити:

- пријемни;
- годишњи;
- разредни;
- поправни;
- матурски.

ПРИЈЕМНИ ИСПИТ се полаже пре уписа у I разред средње балетске школе.

На ОДСЕК НАРОДНА ИГРА у балетску школу могу се уписати и ученици који нису завршили основну балетску школу, под условом да положе прописани пријемни испит. Школа врши проверу психофизичких предуслова за бављење играчком струком.

ГОДИШЊИ ИСПИТИ се полагају на крају наставног периода текуће школске године.

Најмање три недеље у балетској школи се користе за друге облике васпитно-образовног рада и припрему ученика за полагање годишњих испита, као и за њихово одржавање.

Годишњи испити се полагају из следећих предмета:

ОДСЕК КЛАСИЧАН БАЛЕТ:

- а) Класичан балет у I, II и III разреду
- б) Дуетна игра у III и IV разреду
- в) Сценско народне игре у I, II, III и IV разреду
- г) Клавир у I и II разреду
- д) Савремена игра у I, II, III и IV разреду
- ђ) Глума и вокал у IV разреду
- е) Историјско-балске игре у IV разреду

ОДСЕК САВРЕМЕНА ИГРА:

- а) Савремена игра у I, II и III разреду
- б) Класичан балет у I, II, III и IV разреду
- в) Модерна подршка у III и IV разреду
- г) Сценско народне игре у I, II, III и IV разреду
- д) Клавир у I и II разреду
- ђ) Глума и вокал у IV разреду
- е) Историјско-балске игре у IV разреду

ОДСЕК НАРОДНА ИГРА

- а) Народна игра у I, II и III разреду
- б) Традиционално певање у I, II, III и IV разреду
- в) Класичан балет у III и IV разреду
- г) Сценско народне игре у I, II, III и IV разреду
- д) Савремена игра у III и IV разреду
- ђ) Глума и вокал у IV разреду
- е) Историјско-балске игре у IV разреду

Наставничко веће може ученика који је освојио награду на републичком, савезном или међународном такмичењу ученика балетских школа, ослободити полагање годишњег испита из кога је те школске године освојио награду.

Годишњи испит полагају и ученици који убрзано напредују у два испитна рока. У јануарском испитном року полагају испите разреда у који су уписани, а испите из наредног разреда у испитним роковима које одреди школа.

Годишњи испит могу полагаати и ученици који су у раскораку општеобразовне и стручне наставе, с тим да могу у току две године школовања завршити четири разреда општеобразовне наставе.

МАТУРСКИ ИСПИТ у средњој балетској школи се састоји из испита из ГЛАВНОГ ПРЕДМЕТА и писменог задатака из Српског језика и књижевности.

Школа је обавезна да за ученике свих одсека, током школске године организује разноврсне облике културно уметничког садржаја: смотре, интерне и јавне часове, концерте и јавне наступе. Ове активности истовремено служе и за проверу напредовања и стечених извођачких способности. Без овог учешћа, ученик не може полагаати годишњи испит из главног предмета.

С обзиром на јавну и културну делатност школе наставничко веће може донети одлуку о повећању фонда часова за одређени предмет у коме се врше припреме за концерт и друге јавне наступе школе.

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ

У балетској школи настава је индивидуална, групна и разредна. Час траје 45 минута, док су главни играчки предмети организовани увек као двочас.

ПОДЕЛА ОДЕЉЕЊА НА ГРУПЕ

- а) Индивидуално за предмете – Клавир и Репертоар класичног балета (соло варијације);
- б) у групама до 6 ученика – Класичан балет, Савремена игра и Дуетна игра;
- в) у групама до 8 ученика – Солфеђо и Теорија мизике;
- г) у групама до 10 ученика – Сценско народне игре, Историјско-балске игре и Игре XX века;
- д) у групама до 12 ученика – остали предмети;
- ђ) у групама до 16 ученика – Народна игра и Информатика и рачунарство;
- е) за предмет Репертоар класичног балета – према кореографији која се тражи: (pas de deux, pas de trois, pas de quatre... и веће групе);
- ж) остали стручни предмети у групама до 15.

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ**ЗА БАЛЕТСКУ ШКОЛУ****ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Циљ наставе у балетским школама је да се обезбеди репродуктивно креативан естетски развој ученикове личности уз оспособљавање за професионално бављење играчком и даље школовање.

Задачи:

- неговање и прихватање културног наслеђа, традиције, као и универзалних културних и уметничких вредности;
- развијање теоријског мишљења, музичког укуса, способности за диференцирање уметничке игре: класичног балета, савремене игре и народне игре;
- развијање креативности и индивидуалности у солистичкој игри и ансамблу;
- оспособљавање ученика за сценски наступ;
- упознавање са кореографским остварењима на домаћој и светској балетској сцени;
- подизање општег културног и образовног нивоа;
- упознавање и усвајање различитих техника и стилова уметничког изражавања кроз игру (традиционалну, класичну и савремену);
- повезивање сопственог културног наслеђа са другим културама и традицијама;
- развијање способности код ученика да у складу са својим могућностима учествује у уметничким активностима школе;
- оспособљавање ученика да овлада универзалним језиком игре, да изгради свој став у односу на његову примену и изрази своје потенцијале.

ОПШТЕОБРАЗОВНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ
У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ

IV РАЗРЕД
(1 час недељно, 32 часова годишње)

ИСТОРИЈА СА ИСТОРИЈОМ КУЛТУРЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Општи циљ наставе Историје са историјом културе и цивилизације је да ученици стекну основна знања о прошлости, настанку и развоју различитих цивилизација, њихових религија, култура и уметности.

Изучавањем овог предмета у трећем и четвртном разреду, на основу различитих извора, стиче се представа о развоју људског друштва и духовним и материјалним тековинама створеним током 19. и 20. века. Познавање историје, историје цивилизације и културе различитих народа и њихово међусобно упоређивање омогућавају схватање историјских и уметничких токова у прошлости и садашњости.

III разред

(1 час недељно, 35 часова годишње)

1. СВЕТ И ЕВРОПА КРАЈЕМ 19.
И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА (8+3)

Идеологија либерализма у грађанској Европи; Русија у другој половини 19. века (до 1871); Велика Британија и САД у другој половини 19. века; Друго царство у Француској 1852–1870; Уједињење Италије 1848–1870; Уједињење Немачке 1848–1871; Централна Европа и Балкан 1871–1878;

2. СРБИЈА И ЦРНА ГОРА КРАЈЕМ 19.
И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА (4+2)

Србија од пада уставобранитеља до Берлинског конгреса 1878; Србија од Берлинског конгреса 1878. до Мајског преврата 1903; Краљевина Србија од Мајског преврата 1903. до Балканских ратова 1912; Црна Гора од средине 19. века до Првог балканског рата.

3. БАЛКАНСКИ НАРОДИ У ТУРСКОМ ЦАРСТВУ
ОД СРЕДИНЕ 19. ВЕКА ДО 1912. (1+1)

Први и други балкански рат.

4. СРПСКИ НАРОД У ХАБЗБУРШКОМ ЦАРСТВУ КРАЈЕМ
19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА (4+2)

Срби у Краљевини Хрватској и Славонији 1848–1914; Срби у Далмацији крајем 19. и почетком 20. века; Срби у Јужној Угарској (Војводини) 1849–1914; Срби у Босни и Херцеговини од средине 19. века до 1914.

5. ПРВИ СВЕТСКИ РАТ 1914–1918 (4+2)

Почетак светског сукоба, ток рата у Европи; Крај царства и рађање комунизма у Русији, Октобарска револуција и грађански рат; Србија и Црна Гора на почетку рата, повлачење српске војске преко Албаније; Солунски фронт и ослобођење земље.

6. СВЕТ ИЗМЕЂУ ДВА РАТА (3+1)

Версајски мировни систем; Криза грађанског друштва; Међународни односи уочи Другог светског рата.

1. КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА 1918–1941 (4+3)

Југословенска идеја и стварање нове државе, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца; Парламентаризам у Краљевини, страначке борбе и национални сукоби; Почетак распада Краљевине Југославије; Друштво Краљевине Југославије, цркве и верске заједнице.

2. ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ 1939–1945 (9+4)

Почетак рата, слом Краљевине Југославије; Покрети отпора српског народа; Разбуктавање Другог светског рата; Устанак у Србији и Црној Гори; Грађански рат и слом устанка; Светски фронтови 1942–1943; Рат у Југославији 1942–1943; Савезници и рат у Југославији; Завршне борбе у Србији; Крај Другог светског рата; Ослобођење Југославије.

3. СВЕТ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (2+1)

Међународни односи, хладни рат и блоковска подела; Крај хладног рата и слом комунизма у Европи.

4. ЈУГОСЛАВИЈА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (4+2)

Југославија на крају рата; Политичке и економске промене 1945–1951; Спољна политика Југославије; Самоуправљање у Југославији.

5. КОРЕНИ РАСПАДА ЈУГОСЛАВИЈЕ (2+1)

Друштво нове Југославије, Југославија као конфедерација; Југославија и Србија 1980–2000.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Предмет обухвата интердисциплинарни преглед историјских података, као и основна објашњења о развоју науке и технике, о религији, филозофији и различитим гранама уметности. Историјске чињенице и подаци треба да послуже као основа за објашњавање културе, цивилизације и уметности и њиховог развоја. Предавања прате репродукције уметничких дела и прилози о споменицима, уметницима и уметничким правцима. Неопходно је повезивање политичке и културне историје као и уметничких стилова у књижевности, сликарству и музици, да би се стекла целовита слика о развоју дате епохе.

СОЦИОЛОГИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Циљ наставе Социологије је да ученици упознају основне проблеме друштва и културе.

Задаци наставе Социологије су да ученици:

- схвате значај рада и поделе рада као економске категорије, основе стварања и развоја човека и друштва и да уоче однос природе и човека у технолошком друштву и савремене еколошке проблеме;
- упознају структуру и ораганизацију друштва, друштвене групе и заједнице, друштвено раслојавање и принципе популационе политике;
- схвате значај културе и цивилизације, врсте културних значења и перспективе развоја савременог друштва.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПРЕДМЕТ СОЦИОЛОГИЈЕ (5 часова)

1. Одређење предмета социологије.
2. Социологија и друге друштвене науке.
3. Метод социологије.
4. Социолошке теорије.

ПРИРОДА, ЧОВЕК И ДРУШТВО (12 часова)

1. Рад и подела рада као основа стварања и развоја човека и друштва.
2. Друштвена производња:
  - чиниоци производње,
  - облици и законитости друштвене производње,
  - развој облика вредности (суштина и основне функције новца).
3. Природна и друштвена средина:
  - еколошки проблеми.
4. Друштво и становништво.
5. Природа и човек у технолошком друштву.

СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА (15 часова)

1. Елементи друштвене структуре
2. Друштвене групе
3. Друштвене заједнице
4. Брак и породица (популациона политика)
5. Породица, народ, нација
6. Друштвене институције и организације
7. Друштвено раслојавање (класе и слојеви)
8. Политичке партије и покрети
9. Држава, право и политика

КУЛТУРА И ДРУШТВО (32 часа)

1. Појам културе и цивилизације
2. Врсте културних значења
3. Религија (типични религиозности)
4. Настанак религијске свести
5. Мит и митологија
6. Монотеистичке религије (јеврејство, хришћанство, ислам, будизам)
7. Обичаји и морал
8. Филозофија и наука
9. Уметности (врсте уметничког стваралаштва)
10. Масовна култура и подкултура
11. Култура и личност

ПРОМЕНЕ И РАЗВОЈ ДРУШТВА (6 часова)

1. Врсте друштвених промена.
2. Друштвена покретљивост.
3. Друштвени развој и његови чиниоци.
4. Развојне перспективе савременог друштва.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм обухвата неколико целина и то: одређење предмета Социологије, схватање природе човека и друштва, садржаје из економије, структуре и организације друштва, културе и друштва са посебном разрадом садржаја из области религије. Посебно су обрађена питања промена и развоја друштва.

Користећи одговарајуће методе у настави ученике би требало посебно стимулирати да постављају питања и воде расправе о њима. Посебну пажњу треба посветити расправи о кретањима савремених друштава, актуелним проблемима морала, алтернативној култури, екологији. На конкретним питањима треба објашњавати постојање различитих социолошких теорија.

ОДСЕК КЛАСИЧАН БАЛЕТ**КЛАСИЧАН БАЛЕТ****ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Формирање играча класичног балета са развијеном способношћу за групну и индивидуалну игру, као и психофизичка припрема за сценско-балетско извођење.

Задаци наставе су:

- усвајање потребних знања из области класичног балета;
- усвајање свих елемената игре, корака, скокова, окрета, као и рад у посебним балетским патикама – на врховима прстију;
- развијање технике извођења, изражајности, координације покрета, снаге и издржљивости;
- развијање могућности за уметнички доживљај и сопствени израз доживљеног;
- стицање умећа у извођењу свих видова групне и соло игре кроз различите кореографије балетског репертоара;
- да се развије индивидуалност ученика и формира професионалан балетски уметник.

I РАЗРЕД

(12 часова недељно, 420 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Почетна учења пируеттес са разних припрема, померањем по дијагонали и на месту. Основна техника различитих *pirouettes* на прстима. Основна техника окрета у великим позама. Увођење сложенијих форми *adagio* и промена у темпу унутар комбинација. Велики део часа користи се за задатке на средини сале. Убрзава се темпо часа.

EXERCICES КОД ШТАПА

5. *Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans* на целом стопалу, на полупрстима и са завршавањем у *demi-plié*.
6. *Flic-flac en tournant en dehors et en dedans* из поза у позу на 45 степени.
7. *Battements développés*:
  - *tombés en face* и у позама, завршавајући врхом на под и на 90 степени;
  - *ca balancé*.
8. *Grand temps relevé en dehors et en dedans* на целом стопалу и на полупрстима.
9. *Grands battements jetés*:
  - на полупрстима;
  - *balançoire* (напред и назад);
  - *passé* на 90 степени;
  - *développé* („меки” *battements*) на полупрстима.
10. Полуокрет *en dehors et en dedans*, из поза у позу кроз *passé* на 45 и 90 степени на полупрстима и са *plié-relevé*.
11. Окрет *fouetté en dehors et en dedans* на 1/8, 1/4, и 1/2 круга, с ногом подигнутом напред или назад на 90 степени:
  - на целом стопалу;
  - на полупрстима;
  - са *plié-relevé* завршавајући на полупрстима;
  - са полупрстију завршавају у *demi-plié*.
12. Пола *tours en dehors et en dedans* са *plié-relevé*, с ногом истегнутом напред и назад на 45 и 90 степени.
13. *Pirouette en dehors et en dedans* почињући с отвореном ногом напред, у страну и назад на 45 степени.
14. *Pirouette en dehors et en dedans sa temps relevé*
15. *Flic sa pirouette en dehors et en dedans*, почињући са отвореном ногом на II позицији на 45 степени.
16. *Pirouette tire-bouchon en dehors et en dedans* почињући с V позиције и из разних поза на 90 степени.
17. *Tour fouetté* на 45 степени *en dehors et en dedans*.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. *Battements fondus en tournant en dehors et en dedans* на 1/4 круга.
2. *Battements frappés en tournant en dehors et en dedans* на 1/8 и 1/4 круга врхом прстију на под и на 30 степени.
3. *Battements double frappés en tournant en dehors et en dedans* на 1/8 и 1/4 круга, врхом прстију на под и на 30 степени.
4. *Battements battus sur le cou-de-pied* напред и назад *en face* и *en épaulement*.
5. *Flic-flac en tournant en dehors et en dedans* са завршавањем у V и IV позицији.
6. *Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans*:
  - *double*, на целој стопали, на полупрстима и са завршавањем у *demi-plié*;
  - *en tournant* на целој стопали;
  - на 90 степени на целој стопали (један до два *ronds*).

7. Battements développés:
  - tombés en face и у позама, завршавајући врхом прстију на под и на 90 степени;
  - ballottés.
8. Demi-rond et rond de jambe développé en dehors et en dedans en face и из позе у позу на полупрстима, на demi-plié и са plié-relevé.
9. Tour lent en dehors et en dedans у великим позама:
  - на demi-plié;
  - из позе у позу (без рада и са радом корпуса).
10. Grand temps relevé en face en dehors et en dedans.
11. Grands battements jetés на полупрстима.
12. Grand port de bras-préparation за tours у великим позама.
13. Grand fouetté en face са courbé – кораком завршавајући у attitude effacée, I и II arabesque,
14. Battements divisés en quarts (четвртни battements).
15. Temps lié par terre са pirouette en dehors et en dedans.
16. Окрети en dehors et en dedans из позе у позу кроз passé на 45 и 90 степени са plié-relevé.
17. Pirouettes en dehors et en dedans из II, IV и V позиције (два окрета).
18. Pirouettes en dehors et en dedans са temps relevé (један до два окрета).
19. Pirouettes en dehors et en dedans са temps sauté на V позицију и са pas échappé на II и IV позицију (један до два окрета).
20. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied и у пози attitude на 45 степени напред по један (два до четири, не спуштајући ногу у V позицију).
21. Pirouette sur le cou-de-pied et pirouette tire-bouchon en dehors et en dedans из grand-plié у I и B позицији.
22. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans из V и IV позиције (један до два окрета).
23. Tours fouettés на 45 степени (четири до осам).
24. Pirouettes en dehors са dégagé по дијагонали (четири до осам).
25. Pirouettes en dedans са courbé-корак по дијагонали (pirouettes-piquées, 4–8).
26. Tours chaînés (8–16).

ALLEGRO

1. Entrechat-quatre са померањем.
2. Royal са померањем.
3. Pas assemblé en tournant (¼ окрета).
4. Pas brisé напред и назад.
5. Petit pas jeté battu.
6. Pas jeté fermé у свим правцима и позама.
7. Pas ballotté (врхом прстију на под).
8. Pas failli напред и назад.
9. Sissonne fondue.
10. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама (са померањем).
11. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans отварајући ногу у страну на 45 степени.
12. Grande sissonne tombée у свим правцима и позама.
13. Pas ballonné battu у страну, без померања и са померањем.
14. Rond de jambe en l'air sauté en dehors et en dedans.
15. Grand pas assemblé у страну и напред у положајима épaule-ment прилази: V позиција, courbé-корак, pas glissade, sissonne tombée, développé-tombé напред.
16. Grand pas jeté напред у позама attitude croisée, III и I arabesque, прилази: V позиција, courbé-корак, pas glissade.
17. Grand pas de chat.
18. Grand temps lié sauté напред и назад.
19. Temps levé у позама на 90 степени.
20. Pas cabriole на 45 степени напред и назад са припремама: courbé-корак, pas glissade, sissonne tombé (мушки разред на крају године).
21. Temps glissés (клизајући са померањем напред и назад на demi-plié) у позама I, II и III арабесље.
22. Sissonne simple en tournant en dehors et en dedans.
23. Pas emboîtés en tournant са померањем у страну и по дијагонали (4–6).
24. Tour en l'air, са преносом ноге назад под колено, са завршавањем у IV позицији en face et effacée (мушки разред индивидуално).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Petits pas jetés en tournant на ½ окрета са померањем у страну.
2. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.

3. Pas couru у разним правцима.
4. Sissonne ouverte на 45 степени en tournant en dehors et en dedans на ¼ и ½ окрета.
5. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама (са померањем).
6. Pas tombé из позе у позу на 90 степени.
7. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
8. Окрети fouetté en dehors et en dedans за 1/8 и ¼ круга из позе у позу с ногом подигнутом на 45 и 90 степени.
9. Grands battements jetés у свим правцима и позама.
10. Relevés на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени са померањем напред (два до четири).
11. Soutenu en tournant en dehors et en dedans за ½ и цео окрет, почињући из поза на 45 и 90 степени у demi-plié.
12. Pas glissade en tournant са померањем у страну и по дијагонали (не мање од осам).
13. Pirouette en dehors et en dedans из V и IV позиције и завршавањем у позама врхом прстију на под.
14. Pirouettes en dehors et en dedans из V и IV позиције са pas tombé (један до два окрета).
15. Pirouettes en dehors из V позиције по један (не мање од осам).
16. Tours fouettés на 45 степени (не мање од четири).
17. Pirouettes en dehors са dégagé по дијагонали (четири до осам).
18. Pirouettes en dedans courbé-корак по дијагонали (pirouettes-piquées, четири до осам).
19. Tours chaînés (четири до осам).
20. Скокови на прстима: pas emboîtés sur le cou-de-pied (назад) на месту и са померањем.
21. Делови групне игре или варијације из класичног репертоара по избору педагога.

ГОДИШЊИ ИСПИТ

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на полупрстима и са завршавањем у demi-plié.
2. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans из поза у позу на 45 степени.
3. Battements développés на 90 степени из позе у позу.
4. Grand temps relevé en dehors et en dedans на полупрстима.
5. Grand battement jeté balançoire.
6. Окрет fouetté en dehors et en dedans на ½ круга, с ногом подигнутом на 90 степени en dehors et en dedans на полупрстима.
7. Пола tours en dehors et en dedans са plié-relevé, с ногом истегнутом напред и назад на 45 и 90 степени.
8. Pirouette en dehors et en dedans са temps relevé en dehors et en dedans.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЛЕ

1. Battement fondu en tournant en dehors et en dedans на ¼ круга.
2. Battement frappé en tournant en dehors et en dedans на ¼ на 30 степени.
3. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans са завршавањем у V и IV позицији.
4. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на полупрстима и на demi-plié на 90 степени.
5. Battements développés на 90 степени у свим правцима и позама.
6. Tour lent en dehors et en dedans у великим позама.
7. Grand port de bras-préparation за tours у великим позама.
8. Grand fouetté en face – завршавајући у attitude effacée, I и II arabesque.
9. Temps lié par terre са pirouette en dehors et en dedans.
10. Pirouettes en dehors et en dedans из окрета.
11. Pirouettes en dehors et en dedans са temps sauté на V, II и IV позицију (један до два окрета).
12. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied и у пози attitude на 45 степени (два до четири).

ALLEGRO

1. Pas assemblé en tournant (¼ окрета).
2. Petit pas jeté battu.
3. Pas jeté fermé у свим правцима и позама.
4. Pas failli напред и назад.
5. Sissonne fondue.
6. Grande sissonne ouverte са померањем у свим правцима и позама.

7. Sissonne ouverte en tournant на страну на 45 степени кроз développé на 45 степени.
8. Grande sissonne tombée у свим правцима.
9. Pas ballonné battu у страну и са померањем.
10. Rond de jambe en l'air sauté en dehors et en dedans.
11. Grand pas assemblé у страну и напред у положајима épaulement прилази: V позиција, sauté-корак, pas glissade, sissonne tombée, développé-tombé напред.
12. Grand pas jeté напред у позама attitude croisée, III и I arabesque, прилази: V позиција, sauté-корак, pas glissade.
13. Grand temps lié sauté напред и назад.
14. Sissonne simple en tournant en dehors et en dedans.
15. Tour en l'air, са преносом ноге назад под колено, са завршавањем у IV позицији en face et effacée (мушки разред индивидуално).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Petits pas jetés en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са померањем у страну.
2. Pas de bouffée suivi у свим правцима и по кругу.
3. Sissonne ouverte на 45 степени en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ окрета.
4. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама (са померањем).
5. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
6. Окрети fouetté en dehors et en dedans за $\frac{1}{8}$ и $\frac{1}{4}$ круга из позе у позу с ногом подигнутом на 45 и 90 степени.
7. Pas glissade en tournant са померањем у страну и по дијагонали (не мање од осам).
8. Pirouette en dehors et en dedans из V и IV позиције и завршавањем у позама врхом прстију на под.
9. Pirouettes en dehors из V позиције по један (не мање од осам).
10. Tours fouettés на 45 степени (не мање од четири).
11. Pirouettes en dehors са dégagé по дијагонали (четири до осам).
12. Pirouettes en dedans sauté-корак по дијагонали (pirouettes-ricochées, четири до осам).
13. Tours chaînés (четири до осам).
14. Скокови на прстима: pas emboîtés sur le cou-de-pied (назад) на месту и са померањем.
15. Делови групне игре или варијације из класичног репертоара по избору педагога.

II РАЗРЕД

(12 часова недељно, 420 часова годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Усвајање tours у великим позама са различитих припрема. Комбинације pirouettes и tours са померањем до дијагонала и на месту на полупрстима и на прстима. Учење великих скокова. Рад са корпусом у разним корацима exercices и adagio, а такође и на изразу у позама и пластичношћу покрета. Обавезне су измене ритма и темпа у adagio и у осталим деловима часа. Учвршћивање и утврђивање пређених задатака у млађим и средњим разредима.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans:
  - sauté;
  - на 90 степени en face и са завршавањем у позама (један до два ronds).
2. Battements développés са брзим demi-rond en dehors et en dedans или en dedans et en dehors.
3. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
4. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans, из поза у позу на 90 степени.
5. Grands battements jetés са окретом fouetté en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга (припрема за grand fouetté en tournant).
6. Pirouettes en dehors et en dedans са temps relevé и почињући с отвореном ногом у II позицији на 45 степени (два окрета).
7. Pirouettes en dehors et en dedans са завршавањем у позама на 45 и 90 степени (један до два окрета).
8. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans са завршавањем у великим позама (један до два окрета).
9. Tours fouettés на 90 степени из позе у позу.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. Petits battements sur le cou-de-pied en tournant en dehors et en dedans на целом стопалу и на полупрстима.
2. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans:
  - entourant са relevé на полупрстима;
  - на 90 степени на полупрстима (један до два ronds) и са завршавањем у позама.
3. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans из позе у позу на 45 степени.
4. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
5. Наклон и подизање корпуса у I arabesque.
6. Grand temps relevé en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ и цео окрет.
7. Grands battements jetés:
  - passé на 90 степени;
  - balancé à la seconde у I и V поозицији.
8. Grand fouetté en face напред и назад.
9. Grand fouetté en tournant en dedans на III arabesque.
10. Grand temps lié са pirouette tire-bouchon en dehors et en dedans са demi-plié et grand plié.
11. Pirouettes en dehors et en dedans из I, IV, V позиције и temps relevé са завршавањем у позама на 45, 90 степени и са врхом прстију на под на demi-plié (два окрета).
12. Pirouettes en dehors et en dedans, почињући из поза на 45 и 90 степени и завршавајући у IV и V позицији (један до два окрета).
13. Pirouettes en dehors из V и II позиције и en dedans из IV позиције завршавајући на колено (мушки разред).
14. Pirouettes en dehors et en dedans (два окрета) и tour tire-bouchon (један до два окрета) са grand-plié из I и V поозиције;.
15. Tours fouettés на 45 степени (8/16 индивидуално).
16. Tours en dehors et en dedans у великим позама из IV и II позиције (два окрета).
17. Tours en dehors et en dedans у свим великим позама прилази: pas tombé, sauté-корак, temps sauté, pas échappé по II и IV позицији (један до два окрета).
18. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по $\frac{1}{2}$ окрета једно за другим (два до четири).
19. Grands pirouettes à la seconde en dehors (осам окрета за мушки разред, индивидуално).
20. Préparation за tour en dehors et en dedans у великим позама са grand-plié и настављајући са tour lent.
21. Tours chaînés (16).

ALLEGRO

1. Pas jeté fondu.
2. Pas brisé dessus-dessous.
3. Pas ballotté на 45 и 90 степени.
4. Sissonne fermée battue (мушки разред).
5. Sissonne ouverte battue (мушки разред).
6. Double rond de jambe en l'air sauté en dehors et en dedans.
7. Pas gargouillade (женски разред).
8. Pas échappé са entrechat-six са II позиције.
9. Entrechat-six.
10. Grand pas assemblé battu.
11. Grand pas assemblé en tournant са померањем у страну са sauté корак и са померањем по дијагонали напред и назад прилази sauté-корак, pas chassé.
12. Sissonne simple en tournant en dehors et en dedans (два окрета, мушки разред, индивидуално).
13. Sissonne ouverte en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета en dehors et en dedans са померањем у свим позама на 45 степени.
14. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans у свим позама на 45 степени.
15. Sissonne tombée en dehors et en dedans en face и у позама.
16. Temps lié sauté en tournant en dehors et en dedans.
17. Grand pas jeté напред у свим позама са свих припрема.
18. Pas jeté passé на 45 и 90 степени напред и назад прилази sauté-корак, pas couru, sissonne tombée.
19. Grand jeté pas de chat.
20. Pas ciseaux на 45 степени.
21. Pas cabriole на 45 степени напред и назад прилази sauté-корак, pas glissade, sissonne tombée.
22. Grand fouetté sauté en face из позе у позу.
23. Petits pas jetés en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са померањем у страну и по дијагонали.
24. Grand pas jeté en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са croisé на croisé прилази: tombé-sauté назад.
25. Tour en l'air са преносом ноге назад под колено и завршавањем у IV позицији en face et effacée (мушки разред).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
3. Relevés на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени:
  - са померањем уназад;
  - en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга.
4. Grand fouetté en face са coupré-коракoм завршавајући у пози attitude effacée, I и II arabesque.
5. Grand fouetté en effacée напред и назад.
6. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (два окрета).
7. Pirouettes en dehors са V позиције са померањем напред по дијагонали.
8. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied и у пози attitude 45 степени напред по један (четири до осам, не спуштајући ногу у V позицију).
9. Tours fouettés (четири до осам).
10. Tour en dedans у великим позама à la seconde, attitude, arabesque, tire-bouchon прилази: coupré-корак, pas tombé.
11. Tours chaînés (8–16).
12. Pas emboîtés en tournant, са померањем у страну и по дијагонали.
13. Скокови на прстима: temps levé sur le cou-de-pied напред и назад en face и у позама attitude croisée et effacée на 45 степени са померањем.
14. Варијације, дуети, триа и групне игре из балетског репертоара по избору педагога (најмање две целине).

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на 90 степени en face и са завршавањем у позама (један до два рондс).
2. Battements développés са брзим demi-rond en dehors et en dedans или en dedans et en dehors.
3. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
4. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans, из поза у позе на 90 степени.
5. Grands battements jetés са окретом fouetté en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга (припрема за grand fouetté en tournant).
6. Pirouettes en dehors et en dedans са temps relevé и почињући с отвореном ногом у II позицији на 45 степени (два окрета).
7. Pirouettes en dehors et en dedans са завршавањем у позама на 45 и 90 степени (један до два окрета).
8. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans са завршавањем у великим позама (један до два окрета).
9. Tours fouettés на 90 степени из позе у позу.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans:
  - en tournant са relevé на полупрстима;
  - на 90 степени на полупрстима (један до два ronds) и са завршавањем у позама.
2. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans из позе у позу на 45 степени.
3. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
4. Наклон и подизање корпуса у I arabesque.
5. Grand temps relevé en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{2}$ или цео окрет.
6. Grands battements jetés balancés à la seconde у I или V позицији.
7. Grand fouetté en face напред и назад.
8. Grand fouetté en tournant en dedans на III arabesque.
9. Grand temps lié са pirouette tire-bouchon en dehors et en dedans са demi-plié et grand plié.
10. Pirouettes en dehors et en dedans из I, IV, V позиције са завршавањем у позама на 45, 90 степени и са врхом прстију на под на demi-plié (два окрета).
11. Pirouettes en dehors из V и II позиције и en dedans из IV позиције завршавајући на колено (мушки разред).
12. Pirouettes en dehors et en dedans (два окрета) и tour tire-bouchon (један до два окрета) са grand-plié из I и V позиције.
13. Tours fouettés на 45 степени (8 до 16 индивидуално).
14. Tours en dehors et en dedans у великим позама из IV и II позиције (два окрета).

15. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по $\frac{1}{2}$ окрета једно за другим (два до четири).
16. Grands pirouettes à la seconde en dehors (осам окрета за мушки разред, индивидуално).
17. Tours chaînés (16).

ALLEGRO

1. Pas brisé dessus-dessous.
2. Pas ballotté на 90 степени
3. Sissonne fermée battue (мушки разред).
4. Sissonne ouverte battue (мушки разред).
5. Double rond de jambe en l'air sauté en dehors et en dedans.
6. Pas gargouillade (женски разред).
7. Entrechat-six.
8. Grand pas assemblé battu.
9. Grand pas assemblé en tournant са померањем по дијагонали напред и назад прилази coupré-корак, pas chassé.
10. Sissonne simple en tournant en dehors et en dedans (два окрета, мушки разред, индивидуално).
11. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans у свим позама на 45 степени.
12. Temps lié sauté en tournant en dehors et en dedans.
13. Grand pas jeté напред у свим позама са свих припрема.
14. Pas jeté passé на 90 степени напред и назад прилази coupré-корак, pas couru, sissonne tombée.
15. Grand jeté pas de chat.
16. Pas ciseaux на 45 степени.
17. Pas cabriole на 45 степени напред и назад прилази coupré-корак, pas glissade, sissonne tombée.
18. Petits pas jetés en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са померањем по дијагонали.
19. Grand pas jeté en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са croisé на croisé прилаз: tombé-coupré назад.
20. Tour en l'air са преносом ноге назад под колено и завршавањем у IV позицији en face et effacé (мушки разред).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
3. Relevés на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени:
  - са померањем уназад;
  - en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга.
4. Grand fouetté en face са coupré-коракoм завршавајући у пози attitude effacée, I и II arabesque.
5. Renversé en croisé en dehors.
6. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (два окрета).
7. Pirouettes en dehors са V позиције са померањем напред по дијагонали.
8. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied и у пози attitude 45 степени напред по један (четири до осам, не спуштајући ногу у V позицију).
9. Tours fouettés (четири до осам).
10. Tour en dedans у великим позама à la seconde, attitude, arabesque, tire-bouchon прилази: coupré-корак, pas tombé.
11. Tours chaînés (8–16).
12. Pas emboîtés en tournant, са померањем у страну и по дијагонали.
13. Скокови на прстима: temps levé sur le cou-de-pied напред и назад en face и у позама attitude croisée et effacée на 45 степени са померањем.
14. Варијације, дуети, триа и групне игре из балетског репертоара по избору педагога.

III РАЗРЕД

(12 часова недељно, 420 часова годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА:

Различити видови окретања на прстима са померањем по кругу, овладавање великим скоковима у играчком комбинацијама. Израз и украси у покретима комбинацијама adagio, allegro и на прстима – развијање индивидуалности код ученика.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés avec demi-rond et rond de jambe en dehors et en dedans.
2. Pirouettes en dehors et en dedans, почињући из великих поза (један до два окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. Port de bras (са радом корпуса) у великим позама на 90 степени.
2. Tours lents en dehors et en dedans у свим позама на полупрстима.
3. Flic-flac en tournant из позе у позу на 90 степени.
4. Grand fouetté en tournant en dedans et en dehors.
5. Renversé en croisé en dehors et en dedans.
6. Pirouettes en dedans из IV, II и V позиције (два до три окрета – за женски разред, три до пет окрета-за мушки разред).
7. Pirouettes en dehors et en dedans са pas écharré по II и IV позицији и са temps sauté у V позицији (два до три окрета).
8. Pirouettes en dehors et en dedans из позе у позу на 45 степени и 90 степени (један до два окрета).
9. Tours en dehors et en dedans у великим позама прилази: petit et grand temps relevé.
10. Tours en dehors et en dedans у великим позама са свим прилазима (два окрета).
11. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по један окрет-узастопно (два до четири).
12. Прелаз из tours en dehors et en dedans у великим позама у pirouettes en dehors et en dedans.
13. Tours en dehors et en dedans у великим позама са grand-plié.
14. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8–16, мушки разред индивидуално).
15. Grandes pirouettes en dehors et en dedans на I и III arabesque са подскоцима – petits temps sautés.

ALLEGRO

1. Pas brisé напред и назад en tournant на ½ окрета са померањем по кругу.
2. Petits pas jetés battus en tournant на ½ окрета са померањем у страну и по дијагонали.
3. Sissonne ouverte battue у свим правцима и позама.
4. Sissonne fermée battue у свим правцима и позама.
5. Grand pas assemblé battu en tournant.
6. Grande sissonne renversée en dehors et en dedans.
7. Grande sissonne ouverte en tournant en dehors et en dedans са померањем у свим позама.
8. Grande sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans са завршавањем у свим позама.
9. Grande sissonne tombée tournant en dehors et en dedans en face и у позама.
10. Grand temps lié sauté en tournant en dehors et en dedans.
11. Rond de jambe en l'air sauté 90 степени en dehors et en dedans.
12. Pas jeté passé са бацањем ноге у страну и завршавањем у позама croisée et effacée напред и croisée назад.
13. Grand pas jeté у пози arabesque са померањем по кругу прилози: pas glissade, pas couru.
14. Grand pas jeté renversée en dehors et en dedans.
15. Pas jeté ballotté (pas de zephyr).
16. Pas chasseur.
17. Pas jeté entrelacé (непрекидно jeté) на face et croisé по правој линији и по дијагонали са припремама: coupé-корак pas chassé.
18. Grand pas de basque.
19. Pas cabriole fermée у свим правцима и позама.
20. Grand pas cabriole напред и назад на свим позама прилози: coupé-корак, pas glissade, sissonne tombée.
21. Grand fouetté sauté en effacée.
22. Grand fouetté cabriole у позама I и II arabesque effacée, у III и IV arabesque са померањем по дијагонали.
23. Saut de basque у страну и по дијагонали прилази: coupé-корак, pas chassé.
24. Grand pas jeté en tournant са croisé на croisé, прилази tombé-coupé назад.
25. Pas jeté par terre et pas jeté en l'air en tournant на I arabesque по дијагонали.
26. Tours sissonne tombée на effacée et croisée по дијагонали један за другим.
27. Pas de chat en tournant по дијагонали.

МУШКИ РАЗРЕД

1. Pas échappé са entrechat-six из V и II позиције.
2. Grand pas assemblé entrechat-six de volée.
3. Grande sissonne soubresaut.
4. Pas cabriole, један за другим са померањем по дијагонали у пози I arabesque (четири до осам).
5. Sissonne tombée en tournant са померањем напред (два окрета – факултативно).
6. Variјације и коде мушког класичног репертоара, најмање две по ученику а по избору педагога. Из следећих балета:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – мушка варијација – Pas de trois – I чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација – „Плава птица” – III чин;
  - Адам – „Жизела” – обе варијације – сељачки Pas de deux – I чин;
  - Гуно – „Фауст” – „Валпургијска ноћ” – варијација ђавола.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Grand rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
3. Grande sissonne ouverte на I и IV arabesque и друге позе са клизајућим одскоком унапред.
4. Renversé en croisée en dehors et en dedans.
5. Grand fouetté en tournant en dehors et en dedans из позе у позу на 90 степени.
6. Pirouettes en dehors et en dedans са свим прилазима (два окрета).
7. Tours fouettés на 45 степени (8–16).
8. Tours en dehors et en dedans у великим позама прилази: IV позиција, coupé-корак, pas tombé.
9. Tours en dedans et en dehors у великим позама са plié-relevé по један узастопно (два до четири).
10. Pas glissade en tournant по кругу.
11. Pirouettes en dedans са coupé-корак по кругу (pirouettes-riquées).
12. Pirouettes en dehors са dégagé par développé у позе effacée, croisée et écartée напред на 90 степени са померањем по дијагонали.
13. Tours chaînés.
14. Temps levé sur le cou-de-pied и у позама attitude croisée et effacée са померањем и en tournant.
15. Pas de chat.
16. Pas ballonné sauté на месту, са померањем и en tournant.
17. Варијације, коде и групне игре, по избору педагога, најмање две по ученику. Из следећих балета:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација – Pas de trois – I чин; Pas de quatre – мали лабуди II чин; Pas de trois II чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијације из пролога (шест вила); игра драгог камења – Pas de quatre – III чин.
  - Адам – „Жизела” – обе варијације „сељачки” – Pas de deux – I чин – Мирта – II чин
  - Христић – „Охридска легенда” – варијација „Бисерке” II чин;
  - Делиб – „Копелија”: варијација „Сванилда”.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés avec demi-rond et rond de jambe en dehors et en dedans.
2. Pirouettes en dehors et en dedans, почињући из великих поза (један до два окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. Tours lents en dehors et en dedans у свим позама на полупрстима.
2. Flic-flac en tournant из позе у позу на 90 степени.
3. Grand fouetté en tournant en dedans et en dehors.
4. Pirouettes en dedans из IV, II и V позиције (два до три окрета – за женски разред, три до пет окрета – за мушки разред).

5. Pirouettes en dehors et en dedans sa pas échappé по II и IV позицији и са temps sauté по V позицији (два до три окрета).
6. Pirouettes en dehors et en dedans из позе у позу на 45 степени и 90 степени (један до два окрета).
7. Tours en dehors et en dedans у великим позама прилази: petit en grand temps relevé.
8. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по један окрет-узастопно (два до четири).
9. Прелаз из tours en dehors et en dedans у великим позама у pirouettes en dehors et en dedans.
10. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8–16, мушки разред индивидуално).
11. Grandes pirouettes en dehors et en dedans на I и III arabesque са подскоцима – petits temps sautés.

ALLEGRO

1. Pas brisé напред и назад en tournant на ½ окрета са померањем по кругу.
2. Sissonne ouverte battue у свим правцима и позама.
3. Sissonne fermée battue у свим правцима и позама.
4. Grande sissonne renversée en dehors et en dedans.
5. Grande sissonne ouverte en tournant en dehors et en dedans са померањем у свим позама.
6. Grande sissonne tombée tournant en dehors et en dedans en face и у позама (за мушки разред).
7. Grand temps lié sauté en tournant en dehors et en dedans (за мушки разред).
8. Pas jeté passé са бацањем ноге у страну и завршавањем у позама croisée et face напред и croisée назад.
9. Grand pas jeté у пози arabesque са померањем по кругу прилази: pas glissade, pas couru.
10. Grand pas jeté renversée en dehors et en dedans.
11. Pas jeté ballotté (pas de zephyr).
12. Pas jeté entrelacé (непрекидно jeté) на face et croisé по правој линији и по дијагонали са припремама: coupé-корак pas chassé.
13. Grand pas de basque.
14. Pas cabriole fermée у свим правцима и позама.
15. Grand pas cabriole напред и назад на свим позама прилози: coupé-корак, pas glissade, sissonne tombée.
16. Grand fouetté cabriole у позама I и II arabesque effacée, у III и IV arabesque са померањем по дијагонали.
17. Saut de basque у страну и по дијагонали прилази: coupé-корак, pas chassé.
18. Grand pas jeté en tournant са croisé на croisé, прилази tombé-coupé назад.
19. Pas jeté en l'air en tournant на I arabesque по дијагонали.
20. Pas de chat en tournant по дијагонали.

МУШКИ РАЗРЕД

1. Pas échappé са entrechat-six из V и II позиције.
2. Grand pas assemblé entrechat-six de volée.
3. Grande sissonne soubresaut.
4. Pas cabriole, један за другим са померањем по дијагонали у пози I arabesque (четири до осам).
5. Grand pas jeté en tournant један за другим по дијагонали.
6. Tours en l'air са завршавањем у IV позицији en face et effacée (два окрета); са завршавањем на једно колено (два окрета, факултативно).
7. Варијације и коде мушког класичног репертоара, најмање две по ученику а по избору педагога. Из следећих балета:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – мушка варијација – Pas de trois – I чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација – „Плава птица” – III чин;
  - Адам – „Жизела” – обе варијације – сељачки Pas de deux – I чин;
  - Гуно – „Фауст” – „Валпургијска ноћ” – варијација ђавола.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Grande sissonne ouverte на I и IV arabesque и друге позе са клизајућим одскоком унапред.
2. Rensersé en croisée en dehors et en dedans.
3. Grand fouetté en tournant en dehors et en dedans из позе у позу на 90 степени.
4. Pirouettes en dehors et en dedans са свим прилазима (два окрета).

5. Tours fouettés на 45 степени (8–16).
6. Tours en dehors et en dedans у великим позама прилази: IV позиција, coupé-корак, pas tombé.
7. Tours en dedans et en dehors у великим позама са plié-relevé по један узастопно (два до четири).
8. Pas glissade en tournant по кругу.
9. Pirouettes en dedans са coupé-корак по кругу (pirouettes-riquées).
10. Pirouettes en dehors са dégagé par développé у позе effacée, croisée et écartée напред на 90 степени са померањем по дијагонали.
11. Tours chaînés по кругу.
12. Pas de chat.
13. Pas ballonné sauté на месту, са померањем и en tournant.
14. Варијације, коде и групне игре, по избору педагога, најмање две по ученику. Из следећих балета:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација – Pas de trois – I чин; Pas de quatre – мали лабуди II чин; Pas de trois II чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијације из пролога (шест вила); игра драгог камења – Pas de quatre – III чин.
  - Адам – „Жизела” – обе варијације „сељачки” – Pas de deux – I чин – Мирта – II чин
  - Христић – „Охридска легенда” – варијација „Бисерке” II чин;
  - Делић – „Копелија”: варијација „Сванилда”.

IV РАЗРЕД

(12 часова недељно, 384 часа годишње)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Техничка обрада свих пређених корака у играчким комбинацијама adagio, allegro и на прстима, развијање уметничког израза. Овладавање различитим стиловима при извођењу варијација а сходно различитом карактеру музике. Рад са најталентованијим ученицима при извођењу најсложенијих техничких задатака.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. Rensersé en écartée en dedans.
2. Grandes pirouettes en dehors à la seconde са poskocima petits temps sautés (мушки разред).
3. Tours en dehors et en dedans у великим позама са по два окрета један за другим.
4. Tours chaînés по кругу (индивидуално).

ALLEGRO

1. Grand pas assemblé entrechat-six de volée.
2. Grande sissonne soubresaut.
3. Double rond de jambe en l'air sauté en dehors et en dedans на 90 степени.
4. Pas jeté entrelacé (перикидноје jeté) по кругу (факултативно).
5. Grand fouetté en tournant sauté en dehors et en dedans.
6. Saut de basque по кругу.
7. Grand temps levé de volée à la seconde en tournant en dedans прилази: coupé-корак, pas chassé.
8. Grand pas jeté en tournant на face et croisée са припреме tombé-coupé напред и назад.
9. Pas jeté par terre et pas jeté en l'air en tournant на I arabesque по кругу.

МУШКИ РАЗРЕД

1. Grande sissonne ouverte battue у свим позама.
2. Double pas cabriole.
3. Pas cabriole један за другим по дијагонали у позама и III arabesque и са окретом на ¼ круга.
4. Grand pas assemblé en tournant (два окрета, индивидуално).
5. Grand fouetté cabriole et battu.
6. Grande sissonne ouverte par développé en tournant, en dehors et en dedans са завршавањем у великој пози (два окрета).
7. Saut de basque са завршавањем у великој пози.
8. Saut de basque (два окрета, индивидуално).
9. Grand pas jeté en tournant по кругу (индивидуално).

10. *Sissonne tombée en tournant en dehors* са померањем напред (два окрета).
11. *Tours en l'air* са завршавањем на једном колену (два окрета).
12. *Tours en l'air* један за другим (2+2 окрета, индивидуално).
13. *Revoltade* са завршавањем на I и III arabesque (индивидуално).
14. Две до три варијације или делови варијација и коде из познатог класичног репертоара по избору педагога:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација принца III чин.
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација Pas de deux – III чин;
  - Адам – „Жизела” – варијација Алберта – II чин;
  - Глазунов – „Рајмонда” – варијација из II чина и варијације четири кавалера II чин;
  - Чајковски – „Крчко Орашчић” – варијација II чин;
  - Минкус – „Дон Кихот” – варијације из I и III чина.
  - Адам – „Корсар” – варијација – Велики Pas de deux.
  - Шопен – „Силфиде” – Мазурка.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. *Grand fouetté en tournant en dehors et en dedans* из позе у позу на 90 степени (једно за другим).
2. *Tours en dehors et en dedans* у великим позама из свих припрема (два окрета);
3. Различите комбинације *pirouettes en tours en dehors et en dedans* по дијагонали и по кругу.
4. *Tours fouettés* на 45 степени (16-32, индивидуално).
5. *Pas coupé sur le cou-de-pied* један за другим са померањем (скокови).
6. *Rond de jambe en l'air sauté* са померањем по дијагонали.
7. Две до три варијације или делови варијација и коде из познатог класичног репертоара по избору педагога:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација белог и црног лабуда – II и III чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација Ауроре из II и III чина; „Вила јоргована” из пролога;
  - Адам – „Жизела” – варијација Жизеле из I и II чина;
  - Глазунов – „Рајмонда” – све три варијације из I и II чина.
  - Чајковски – „Крчко Орашчић” – варијације Pas de deux;
  - Минкус – „Дон Кихот” – варијације „Китри” из I и III чина; варијација Мерседес из I чина; варијације из Кихотовог сна – II чин;
  - Адам – „Корсар” – велики Pas de deux;
  - и други балети.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. *Renversé en écartée en dedans*.
2. *Grandes pirouettes en dehors à la seconde* са поскоцима *petits temps sautés* (мушки разред).
3. *Tours en dehors et en dedans* у великим позама са по два окрета један за другим.
4. *Tours chaînés* по кругу (индивидуално).

ALLEGRO

1. *Grande sissonne soubresaut*.
2. *Pas jeté entrelacé* (перекидноје *jeté*) по кругу (факултативно).
3. *Saut de basque* по кругу.
4. *Grand pas jeté en tournant* на *face et croisé* са припреме *tombé-coupé* напред и назад.
5. *Pas jeté par terre et pas jeté en l'air en tournant* на I arabesque по кругу.

МУШКИ РАЗРЕД

1. *Grand pas assemblé entrechat-six de volée*.
2. *Grand temps levé de volée à la seconde en tournant en dedans* прилази: *coupé-coraком, pas chassé*.
3. *Grande sissonne ouverte battue* у свим позама.
4. *Double pas cabriole*.
5. *Pas cabriole* један за другим по дијагонали у позама и III arabesque и са окретом на ¼ круга.
6. *Grand pas assemblé en tournant* (два окрета, индивидуално).
7. *Grand fouetté cabriole et battu*.
8. *Saut de basque* са завршавањем у великој пози.
9. *Saut de basque* (два окрета, индивидуално).

10. *Grand pas jeté en tournant* по кругу (индивидуално).
11. *Sissonne tombée en tournant en dehors* са померањем напред (два окрета).
12. *Tours en l'air* са завршавањем на једном колену (два окрета).
13. *Tours en l'air* један за другим (2+2 окрета, индивидуално).
14. *Revoltade* са завршавањем на I и III arabesque (индивидуално).
15. Две до три варијације или делови варијација и коде из познатог класичног репертоара по избору педагога:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација принца III чин.
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација Pas de deux – III чин;
  - Адам – „Жизела” – варијација Алберта – II чин;
  - Глазунов – „Рајмонда” – варијација из II чина и варијације четири кавалера II чин;
  - Чајковски – „Крчко Орашчић” – варијација II чин;
  - Минкус – „Дон Кихот” – варијације из I и III чина.
  - Адам – „Корсар” – варијација – Велики Pas de deux.
  - Шопен – „Силфиде” – Мазурка.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. *Grand fouetté en tournant en dehors et en dedans* из позе у позу на 90 степени (једно за другим).
2. *Tours en dehors et en dedans* у великим позама из свих припрема (два окрета);
3. Различите комбинације *pirouettes en tours en dehors et en dedans* по дијагонали и по кругу.
4. *Tours fouettés* на 45 степени (16-32, индивидуално).
5. *Pas coupé sur le cou-de-pied* један за другим са померањем (скокови).
6. *Rond de jambe en l'air sauté* са померањем по дијагонали.
7. Две до три варијације или делови варијација и коде из познатог класичног репертоара по избору педагога:
  - Чајковски – „Лабудово језеро” – варијација белог и црног лабуда – II и III чин;
  - Чајковски – „Успавана лепотица” – варијација Ауроре из II и III чина; „Вила јоргована” из пролога;
  - Адам – „Жизела” – варијација Жизеле из I и II чина;
  - Глазунов – „Рајмонда” – све три варијације из I и II чина.
  - Чајковски – „Крчко Орашчић” – варијације Pas de deux;
  - Минкус – „Дон Кихот” – варијације „Китри” из I и III чина; варијација Мерседес из I чина; варијације из Кихотовог сна – II чин;
  - Адам – „Корсар” – велики Pas de deux;
  - и други балети.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Класичан балет је предмет који чини основну дисциплину током целокупног школовања балетског играча. Програм је сачињен на основу програма и метода истакнутог балетског педагога Агрипине Ваганове. Основна начела ове методе заснивају се на развијању пластичности тела, координацији покрета и усавршавању балетске технике до виртуозности.

Свакодневно вежбање и добра организација часа је веома важна за будуће играче. Час је састављен из теоријског и практичног дела који се међусобно допуњују. Задатак наставника је да кроз такав час омогући хармоничан физички развој ученика, стицање балетске технике, уметничког израза и развијање музикалности. Такође је потребно, да се подједнако посвети пажња свим деловима часа – *exercises*-у код штапа, *exercises*-у на средини сале, адагио-у, *allegro*-у и извођењу вежби на прстима.

У првом и другом разреду ученици се срећу са новим појмовима, који се надовезују на већ стечено знање из основне школе, развијају технику играња а посебна пажња је усмерена на велике скокове и окрете. У овим разредима започиње рад на усложњавању и усавршавању балетске технике – малих и великих окрета, других видова вртешки као што су окрети по дијагонали и по кругу – мањежу.

У трећем и четвртном разреду се даље развија балетска техника, сложени видови корака, скокова и окрета. Посебна пажња посвећена је прецизности и раду на уметничком изразу. Негује се индивидуалност ученика, али и групна игра (*pas de deux, pas de trois*, итд). Такође је важан рад на варијацијама и кодама из познатих балетских представа да би се ученици што лакше и боље уклопили у рад на професионалној пракси и по завршетку школе у рад ансамбла позоришта.

Како би што ефикасније испунио задатке и циљ предмета, препоручује се наставнику да у зависности од наставне јединице и типа часа комбинује фронтални, индивидуални, групни, рад у паровима, интерактивно учење и учење путем решавања проблема. Изабране појединачне или комбиноване облике рада спроводити методама и средствима, за која, на основу свог или рада колега, наставник зна да дају најбоље резултате. Изабрана метода треба да буде компатибилна са садржајем рада – наставном јединицом. Било да се користи метод демонстрације, метод посматрања, естетске анализе, естетског доживљавања или решавања проблема, наставник организује час тако да ученику пружи што шири простор за активности, током којих ученик учествује у планирању рада, партиципација или их самостално изводи.

При обради се препоручује кроз уводни део часа резимирање предходно обрађеног, посебно ако су наставне јединице у функционалној вези. Наставник је обавезан да у процесу обраде демонстрира практичан садржај наставне јединице, било да га изводи сам, уз помоћ професионалног балетског играча или путем наставног средства (схеме, фотографије, дијафилм, филм, компјутерска анимација...) у циљу што сигурнијег осамостаљивања ученика. У одређеним наставним ситуацијама дијапазон наставних средстава се са уобичајених проширује лепезом, шалом, марамом, дефом, костимом.

Клавирска пратња на часу је готова музичка форма или импровизација – слободна или на тему неке композиције. Даје посебан темпо и ритам, њоме се наглашава карактер корака, помаже његовом извођењу и доприноси остваривању хармоније између играча и музике. У *allegro* корацима на прстима користи се припремљен нотни материјал. Ако је у балетској представи кореограф потчињен музици, дајући кроз покрет њену садржину и форму, наставник на часу даје предност балетском кораку а усаглашава музику. Корепетитор је део тима наставник – ученик.

Савладано кроз вежбе се даље моделује, у складу са појединачним могућностима ученика, кроз рад током професионалне праксе где се научено уклапа у контекст реалног професионалног окружења. Активности у процесу наставе, усвојеност програмских садржаја и ниво достигнућа постављених задатака су стандарди који се примењују при оцењивању и годишњим испитима.

При целокупном раду са ученицима наставник не губи из вида ниједну од страна које код ученика развија – знање, разумевање, вештину, умеће, рад на физичкој кондицији, снази, издржљивости, гipкости и пластичности тела, музикалности, развоју и неговању осећаја за лепо у игри, односу према партнеру и саиграчима, као и комуникације са делом и групом.

РЕПЕРТОАР КЛАСИЧНОГ БАЛЕТА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Формирање играча класичног балета са развијеном способношћу за сарадњу и индивидуалним изразом;

Задаци:

- упознавање, разумевање и анализа задатих балетских представа;
- синтеза елемената класичног балета у задату целину;
- усавршавање балетске технике уз постовање кореографских захтева;
- примена стечених знања, умења и стила при извођењу конкретних варијација и групних игара из предвиђених балета;
- развијање и неговање креативности и сарадничког духа будућег уметника.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ВАРИЈАЦИЈЕ ИЗ СЛЕДЕЋИХ БАЛЕТА:

1. „Силвија” – Pizzicato.
2. „Рајмонда” – варијација из I чина.
3. „Копелија” – варијација „Сванилде”.
4. „Дон Кихот” – варијација „Амор”
5. „Успавана лепотица” – варијација из пролога; Канаринац; Вила шећера; Житно класје;
6. Сребро из II чина; Коњић Грбоњић – варијација звездице.

ЗА МУШКАРЦЕ:

7. „Крчко Орашчић” – варијација из Pas de trois.
8. „Узалудна предостројност” – варијација.
9. „Копелија” – варијација.

ГРУПНЕ ИГРЕ ИЗ БАЛЕТА:

1. „Жизела” – I чин.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ВАРИЈАЦИЈЕ И ГРУПНЕ ИГРЕ ИЗ БАЛЕТА:

1. „Успавана лепотица”.
2. „Крчко Орашчић”.
3. „Узалудна предостројност”.
4. „Дон Кихот” – II чин.

III РАЗРЕД

(3 часа недељно, 105 часова годишње)

ВАРИЈАЦИЈЕ:

1. „Корсар” – варијација, Pas de deux.
2. „Дон Кихот” – варијација II и III чин.
3. „Бајадера”.
4. „Пламен Париза”.
5. „Лабудово језеро”
6. „Пахита” – grand pas – варијација
7. „Жизела” – II чин
8. „Шопенијана”
9. „Бахчисарајска фонтана.

На све наведене варијације преноси се кореографија и стил класичних балетских представа које се изводе на репертоару позоришта. („Жизела”, „Лабудово језеро”, „Дон Кихот”, „Успавана лепотица” итд.).

IV РАЗРЕД

(3 часа недељно, 96 часова годишње)

Кореографија и стил варијација и групних игара је као у класичним балетским представама које се изводе на репертоару позоришта. Уколико педагог сматра за потребно, може проширити програм, према свом избору и у зависности од могућности ученика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

На овом предмету акценат је на групном и индивидуалном раду тј. активности ученика уз сарадничку и подстичућу функцију наставника.

У односу на достигнућу хармонију у развоју играча наставник задаје улогу у варијацији или групној игри. Сви наставни садржаји нису обавезни за све ученике.

ДУЕТНА ИГРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Формирање успешног играчког дуета.

Задаци:

– развијање знања и свести о потреби успостављања партнерског односа између балерине и балетског играча;

- усвајање задатих облика партерне и ваздушне подршке;
- увежбавање повезивања покрета у складу са задатим темпом музике и кореографијом;
- увежбавање снаге, упорности, концентрације
- усавршавање технике класичне подршке до сигурности при извођењу;
- неговање сценског извођења;
- развијање смелости и одважности током игре у двоје;
- способност примене стечених знања и умења на нове играчке ситуације.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

ПАРТЕРНА ПОДРШКА

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ – ОБЕМА РУКАМА ЗА СТРУК

- Relevé из позиције на обе или једну ногу.
- Développé на 45 степени на све велике позе класичног балета.
- Développé, développé passé, grand rond de jambe – са променом пози на истој ноzi ослонца.
- Разни облици великог port de bras.
- Покрети који повезују и помажу са завршавањем у малим и великим позама класичног балета (комбинација temps lié на 90 степени, може бити пример).
- Непотпуни окрети $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга.
- Окрети типа battement soutenu, grand fouetté en face.
- Tour lent један до два окрета.
- Окрети из V и IV позиције en dehors и en dedans (на крају године два окрета).
- Подршка ученице у „падајућим” позама са прелазом у друге позе.

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ ОБЕМА РУКАМА ЗА ДВЕ РУКЕ (за шаке и чланке)

- У свим малим и великим позама у статичним положајима.
- Основни окрет за 360 степени (ученик стоји иза ученице и не мења свој положај, руке пролазе кроз три позиције).
- Tour lent у pozi attitude:
- ученица се држи обема рукама за једну руку ученика (за шаку и раме).
- ученик подржава ученицу за шаку или за чланке једне и друге руке.

ПОДРШКА ЈЕДНОМ РУКОМ (за шаку или чланке)

- У свим великим позама класичног балета у статичном положају.

ВАЗДУШНА ПОДРШКА

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ ЈЕДНЕ И ДРУГЕ РУКЕ ЗА СТРУК

- Мали скокови класичног балета.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

ПАРТНЕРСКА ПОДРШКА

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ СА ОБЕ РУКЕ ЗА СТРУК

- Сви облици grand fouetté en tournant en dehors et en dedans са прелазима и без прелаза са прста у demi plié.
- Tour lent -одвотка по два до три и више окрета за време којих ученица неколико пута мења позу, а затим прелази на окрете en dehors et en dedans.
- Окрети (по два до три и више окрета):
- Tours из свих великих поза класичног балета са завршавањем у истој пози;
- Tours са кораком, са tombée на préparation dégagé;
- Tours у положају à la seconde на 90 степени и у пози attitude.

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ СА ОБЕ РУКЕ

ЗА ОБЕ РУКЕ (за шаке и за чланке)

- Tours из ранијих положаја и поза, fors ученица добија од ученика или га сама узима, одбијајући се од његове руке, ученик после почетка окрета преноси руке на струк ученице, на пример:
- из положаја à la seconde на 90 степени (ученици стоје лицем једно према другом);
- из позе croisée – „испод руке партнера” (у почетном положају ученица стоји на левој ноzi, десна рука у III позицији, лева у другој, ученик иза ње);
- из позе attitude effacée (ученик стоји испред ученице).
- Подршка у „падајућем” I arabesque:
- једном руком обухваћен струк, другом за подлактицу;
- за шаке или подлактицу обе руке.

ДРЖАЊЕ УЧЕНИЦЕ ЈЕДНОМ РУКОМ

При извођењу ученице: Développé, Développé-passé, grand rond de jambe као и при разним прелазима из једне у другу помоћу везаних и помоћних покрета.

Оштрим повлачењем руку из позе на поду у позу attitude и I arabesque.

Лагани окрети ученице држањем за шаку, путем промене позиције њене руке, а и променом положаја саме шаке.

Tours lent у свим великим позама класичног балета држањем за шаку или подлактицу.

Окрети држећи ученицу за подлактицу у пози I arabesque:

- у почетном положају пред окретима ученик држи ученицу за подлактицу обе руке, стојећи иза ње;
- у почетном положају ученик држи ученицу за подлактицу једне руке лицем према њој.

Окрети за време којих се ученица држи за прст ученика:

- из позе croisée (пред fors-ом ученица се држи другом руком за руку ученика);
- у пози attitude (нога ученице на 45 степени) са кораком и са tombée.

Подршка ученице шаком за струк:

– кад ученица ради Développé, grand rond de jambe, Développé-passé;

– Grand port de bras из позе I, III, IV arabesque, attitude effacée, croisée;

– tour lent у свим великим позама класичног балета.

Подршка ученице у „падајуће” положаје и позе (за шаку, подлактицу, обухватајући струк или са ослонцем на корпус ученика). Учи се у свим позама класичног балета.

ПОДРШКА У ВАЗДУХУ

Сви велики скокови класичног балета уче се држањем ученице двема рукама за струк на висини подигнутих руку ученика.

СКОКОВИ СА ДРЖАЊЕМ ДВЕМА РУКАМА ЗА ОБЕ РУКЕ, ЗА ЈЕДНУ РУКУ И КОМБИНОВАНИМ ПРИПРЕМАМА, ТЈ. ЈЕДНОМ РУКОМ ЗА РУКУ, А ДРУГОМ ЗА СТРУК...

Мало подизање у позу – arabesque. Једном руком обухвата за струк под наклоњен корпус, другом за бутину подигнуте ноге. На крају године ученик треба да зна да подигне ученицу, да је носи, окреће у круг око своје осе и спушта ученицу себи на бедро у позу „ласте”.

Ваздушни окрет из V позиције са враћањем у V позицију, demi-plié са подршком обема рукама за струк.

Grand jeté en tournant у пози attitude (са подршком обема рукама за струк).

Скок са летом скок ученика са подршком обема рукама за руке: assemblé en tournant, jeté entrelacé.

Скокови на руке ученика са завршавањем у позу „рибке”. Одрозом за једну руку из позе „седећи” на поду (без окрета и са окретањем у ваздуху, у положају леђима на под).

Grand fouetté saut– (у полету-леђима ка ученику).

Jeté entrelacé.

Cabriole fouetté.

Скок из залета (у почетку са pas assemblé, а затим са sissonne) без обрта и са окретом у ваздуху у положају леђима ка поду.

СКОКОВИ ДО ВИСИНЕ ГРУДИ И РАМЕНА УЧЕНИКА

Grand jeté у пози attitude effacée са захватом једном руком за струк. Ухвативши ученицу у лету ученик мора да зна да се окреће око своје осе или да се креће у било ком правцу.

Окретати ученице на рукама ученика са одбацивањем у ваздух из позе „рибке” у положај леђима на поду, и обратно.

Grand jeté са завршавањем у позу I arabesque (ученица стоји на бедру ученика са подршком обема рукама за струк.

ПОДИЗАЊЕ УЧЕНИЦЕ СА ФИКСИРАЊЕМ ПОЗЕ НА ГРУДИМА ИЛИ РАМЕНУ УЧЕНИКА

Са pas sauté, малог pas assemblé, са завршавањем у пози „седећи”.

Одбијањем од једне руке из позе на поду, са завршетком у положај „седећи” на рамену са окретом у ваздуху: положај „лежећи” на рамену леђима са окретом у ваздуху; у пози „ластаница”.

Из великих скокова: jeté entrelacé, у позу „ластаница” saut de basque са завршетком у положају „седећи”, када су ноге ученице у VI позицији савијене у коленима, иза леђа ученика; из залета иза леђа ученика (на раме у позу „ластаница”).

Класичан pas de deux Adagio (или одломци) 1–2 по избору педагога.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

ВАЗДУШНА ПОДРШКА ВЕЛИКИ СКОКОВИ И ПОДИЗАЊЕ УЧЕНИЦЕ СА ФИКСИРАЊЕМ ПОЗЕ НА РАМЕНУ УЧЕНИКА

Бацање са окретом у ваздуху из позе „рибке” са завршавањем у пози „ластаница” на рамену.

Ваздушни окрет из В позиције са завршетком на рамену ученика у положају „седећи” – са држањем за струк обема рукама.

Grand jeté са подршком за обе руке и фиксирањем позе лета на раме ученика – скок иза његових леђа.

ВЕЛИКИ СКОКОВИ И ПОДИЗАЊЕ УЧЕНИЦЕ СА ФИКСИРАЊЕМ ПОЗЕ НА ОБЕ ГОРЕ ПОДИГНУТЕ РУКЕ УЧЕНИКА

Са подухватањем под крста – са pas sauté или малог pas assemblé.

У позама I, IV arabesque – са demi-plié на ноzi ослонца.

У пози III arabesque са трчањем и pas sissonne tombée.

Grand jeté у пози I arabesque са подршком обема рукама за струк, а затим превођењем једне руке под бедро.

Grand jeté у пози attitude effacée са држањем обема рукама за струк, а затим превођењем једне руке под бедро.

Grand fouetté са завршавањем у пози I arabesque.

Saut de basque са завршавањем у положају „седећи”.

Поза „ластаница” са залетом и са pas sissonne tombée.

Са подхватом под крста и колена савијене ноге и фиксирањем хоризонталног положаја леђима на под.

Класичан Pas de deux: Adagio или одломци – најмање два.

НАЈСЛОЖЕНИЈИ ЕЛЕМЕНТИ ПОДРШКЕ – који се уче по нахођењу педагога у зависности од професионалних могућности ученика – факултативно.

ВЕЛИКИ СКОКОВИ И ПОДИЗАЊЕ УЧЕНИЦЕ СА ФИКСИРАЊЕМ ПОЗЕ НА ЈЕДНОЈ ПОДИГНУТОЈ РУЦИ

Са потхватом под крста и колена савијене ноге-корпус ученице савијен назад.

Са потхватом под мишић задњег дела и под колена савијене ноге-у положају „седећи”.

„Grand jeté у пози I arabesque” – са подршком обема рукама за струк, а затим са преносом на једну руку под наклоњени корпус – и у пози „attitude effacée” – са држањем обема рукама за струк, затим са преносом на једну руку под крста.

„Saut de basque” са завршавањем у положају: „седећи”.

БАЦАЊЕ УЧЕНИЦЕ ИЗ ФИКСИРАНИХ ПОЗА НА ОБЕ И ЈЕДНУ ПОДИГНУТУ РУКУ СА ЗАВРШАВАЊЕМ У ПОЗИ 'РИБКА'

Из позе I, II, IV arabesque.

Из позе „ластаница”.

Из положаја „седећи” на једној горе подигнутој руци.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм овог предмета обухвата теорију и праксу. Час је и теоријски и практичан. Ученицима је, пре свега, неопходно објаснити потребу дуетне игре и њен значај у балетским представама. Код ученика се развија осећај за заједничку игру, нарочито за темпо играња уз учење одговарајуће технике класичне подршке. Нарочито пажњу посветити стилу играња, посебним формама и карактеристикама везаних за музику и кореографију.

Састављена од партерне, и подршка у ваздуху захтева од ученика велико ангажовање, физичку припремљеност и посебне особине као што су физичка спремност, снага, концентracија, спретност, одважност и сигурност. Ове особине код ученика педагог развија поступно, из часа у час.

Наставник организује рад на часу тако да се наставне јединице и комбинације вежбају у што већем броју. Комбинације треба да буду кратке и разумљиве, да увек имају ниво и различит приступ и не треба их показивати више од два пута, како би се сачувала ученикова пажња. Ученика треба поставити у нове услове – некад и неудобне – да би се код њега развијао осећај снажљивости и сигурности.

Часове класичне подршке почињати две недеље након почетка наставне године када су ученици у настави класичног балета ушли у потребну форму за овај предмет.

У раду у подршци у ваздуху наставник мора посебну пажњу посветити ученику – мушкарцу који има велику одговорност и велико физичко оптерећење држећи балерину у ваздуху. Девојке које имају тежину преко 50 килограма не би требало да раде сложу ваздушну подршку.

У IV разреду потребно је да ученици на часу класичне подршке буду у балетском костиму – туникама, „пачкама” – како би се што боље усвојила техника играња, а ученик што боље припремио за одређену балетску улогу.

Музику за час класичне подршке треба тако организовати да се поред репертоара класичног балета користе и импровизације за постављену балетску етиду, као и да се на одређену музику постави балетска етида.

У завршном разреду омогућити ученику да води час уз помоћ наставника. Узимајући улогу педагога ученик проверава своје знање, музикалност и способност за логички след елемената у комбинацијама.

САВРЕМЕНА ИГРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Оспособљавање играча балета за успешно извођење савремене игре

Задаци:

- упознавање ученика са достигнућима у области савремене игре;
- савладавање основних елемената и играчких техника;
- рад на развијању ученичких диспозиција;
- подстицање на истраживање и изналажење нових начина изражавања;
- неговање креативности у дозивљају и интерпретацији.

I РАЗРЕД

(4 часа недељно, 140 часова годишње)

1. Упознавање ученика са предметом – шта је савремена игра, историјат, правци, технике...
2. Упознавање тела и његових функција – дисање, равнотежа, тежина, анатомија, тензија и релаксација.
3. Основне позиције.
4. Основни став и употреба кичме.
5. Простор и однос тела и простора.
6. Вежбе релаксације и дисања.
7. Припремне вежбе за сливени ток кретања тела.
8. Опозиционо кретање тела.
9. Пад и дизање.
10. Покрети изолације, (шаке, лакат, рамена, глава, прса...).

ПОД

1. Лагано савијање кичменог стуба вођеног тежином главе и лагано исправљање, (од последњег пршљена до врха главе), напред, у страну и назад.
2. Bounces – федерисање торза на четири четвртине и три четвртине, (напред и у страну).
3. Дисање са сукцесивним кретањем кичменог стуба.
4. Développé са окретањем торза.
5. Сливени ток кретања торза са радом руку.
6. Дисање са спиралом и извијањем горњег дела грудног коша на горе – arch.
7. Вежбе за трбушне мишице.
8. Вежбе за леђне мишице.
9. Contract – release (припрема из позиције прекрстених ногу).
10. Окретање торза и увртање торза са извлачењем на дијагонали.
11. Кружење и истезање стопала.
12. Дубоко тегљење, (напред, назад, у страну).
13. Дубоко тегљење са спуштањем у спагат.
14. Body roll кретање.
15. Contract – release, на леђима и потрбушке.
16. Contract – release са спуштањем на под и дизањем.
17. Вежбе за унутрашње бутне мишице са flex – point варијацијом.
18. Комбинације пређених елемената на поду.
19. Лагано дизање са пода.

СРЕДИНА

1. Flat backs – равна леђа.
2. Савијање тела напред, назад, у страну.
3. Паралелне и отворене позиције ногу.
4. Пренос тежине тела са једне ноге на другу.
5. Standing bounces – федерисање торза са продубљивањем plié.
6. Plié у паралелним и отвореним позицијама, са дисањем.
7. Plié-relevé комбинације са контракт – release и arch.
8. Исклизивање у велику II и IV позицију.
9. Покрети изолације појединих делова тела.
10. Комбинације округлих и равних леђа (рад пршљенова), са plié и relevé комбинацијама.
11. Battement tendu (паралелни, затворени и отворени).
12. Battement tendu са преносом тежине.
13. Battement tendu jeté.
14. Passé (паралелни и отворени).
15. Фонду (паралелни и отворени), са passéom и battement-om.
16. Port de bras (мали и велики).
17. Замах тела са twistom (увртањем).
18. Battement développé, на plié и relevé.
19. Grand battement са опуштањем ноге на под.
20. Tilts – нагиби.
21. Трамплини.
22. Sautés у разним позицијама.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Ходови, (обичан, висок, низак, са променом тежине, са окретањем торза, са замахом тела...).
2. Трчање у свим правцима са скоком и поскоком.
3. Комбинације хода и grand battement-a.
4. Триплетс – трокорак са полуокретом и окретом.
5. Off balance са корпусом у правцу кретања.
6. Hops – поскоци.
7. Скокови по дијагонали са ногом на отвореном и затвореном passé-y.
8. Скокови по дијагонали са ногом на attitude.
9. Grand jeté curved – са савијеним корпусом.
10. Импровизације на задату тему.
  - Теоријско упознавање са циљем и вештином импровизације – откривање и развијање креативног потенцијала ученика.
  - Упознавање са анатомијом главе и радњама везаним за овај део тела – слушање, гледање, баланс, дисање, смех, мимика лица и друго...
  - Упознавање са анатомијом кичменог стуба – пребројавање и опицавање пршљенова и вратног и карличног дела тела.
  - Освешћивање спољног и унутрашњег бића играча – кожа и крвоток. Истезање, котрљање, тегљење, падање...

- Вежбе за савладавање простора. Ходање – напред, назад, у круг, споро, брзо, са паузама, по страни...
  - Ходање у разним правцима и различитим ритмовима са додавањем осталих делова тела – руке, глава, леђа...
11. Вежбе опуштања на крају часа.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Вежбе за релаксацију тела и дисање.
2. Bounces.
3. Дисање у комбинацији са окретањем торза.
4. Contract – release комбинације.
5. Сливени ток кретања торза са радом руку.
6. Deep stretches у комбинацији са body roll.
7. Комбинација варијација пређених елемената.

СРЕДИНА

1. Комбинација равних и округлих леђа.
2. Пренос тежине тела са једне ноге на другу ногу.
3. Варијација plié-relevé у паралелним и отвореним позицијама.
4. Isolation movements.
5. Battement tendu са преносом тежине.
6. Фонду комбинације.
7. Body swing (замах тела).
8. Tilts.
9. Grands battements.
10. Комбинација пређених елемената са окретима, међукорацима, и наглим променама правца (change off direction).
11. Трамплини и sauté variation.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Разне врсте ходова.
2. Комбинације ходова и grand battement.
3. Triplets.
4. Off balance комбинације.
5. Поскоци и високи скокови.
6. Комбинација пређених варијација.

II РАЗРЕД

(4 часа недељно, 140 часова годишње)

ВЕЖБЕ РЕЛАКСАЦИЈЕ

1. Релаксација са пасивним загревањем кичменог дела.
2. Осећање тежине тела – препуштање земљиној тежи.
3. Вежбе за бокове – кружно кретање колена са опуштеним стопалима.
4. Ротационо, наизменично замахивање коленима – врх стопала на поду.
5. Брзи пренос тежине са колена на колено.
6. Окретање тела преко бока у колуту.
7. Ротационо кружење корпусом (у пределу ребара), са ногама у жабици.

ПОД

1. Bounces – федерисање торза (седећи став – прекрстене ноге, испружене напред и расирене у страну).
2. Bounces – са окретањем торза.
3. Дисање са променом ритма.
4. Дисање са окретањем торза и извијањем прсног дела на горе – arch.
5. Contract – release из позиције прекрстених ногу са спојеним стопалима, II поозиције и ногама испруженим напред.
6. Flex – point варијације са окретањем торза.
7. Flex – point комбинације са сукцесивним савијањем и исправљањем кичменог стуба.
8. Појачано тегљење из II позиције са замахом тела.
9. Колутови по поду са савијеним коленима и преносом тежине са једне руке на другу.
10. Лагано дизање са пода са тегљењем ахила.

СРЕДИНА

1. Пребацивање тежине тела са једне ноге на другу и окретање торза.
2. Вежбе на средини за контролисање рада кичменог стуба.
3. Комбинације равних и савијених леђа, спуштање у plié и подизање на relevé.
4. Bounces – напред и у страну, (глава, рамена, грудни кош, струг, бокови).
5. Battement тенду са жустрим шутирањем стопалима и пролазним кораком кроз затворену и отворену позицију.
6. Проклизавање кроз дубоки plié на велику II и IV позицију.
7. Plié – (demi и grand), са федерисањем.
8. Grand plié са радом торза, напред, у страну и кружењем кроз arch.
9. Battement тенду у комбинацији са demi-plié и преносом тежине са једне ноге на другу.
10. Окретање торза са радом руку у twist и arch.
11. Body swing – замаха тела.
12. Tilts – нагиби.
13. Body swing у комбинацији са contract – release.
14. Замах тела и пад у назад са наглим дизањем.
15. Замах ноге (напред, назад, у страну).
16. Замах ноге са замахом тела, дееп лунге и нагло враћање у центар.
17. Grand battement са преносом тежине. Наизменични рад корпуса, са и без рада руку.
18. Grand battement у комбинацији са корацима, променом руку и променом правца.
19. Комбинације пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets.
2. Трокорак са радом руку.
3. Трокорак са полукретом и окретом.
4. Adagio варијације (ходови, passé-développé са arch, passé-développé са нагибом и издржавањем у највишој тачки.
5. Трокорак у комбинацији са скоковима у месту.
6. Трокорак у комбинацији са окретима и високим скоковима.
7. Piqué са корацима и ногом на passé (са окретом и скоком у месту).
8. Hops.
9. Мали скокови у passé-у у даљ и по дијагонали.
10. Комбинације трчања, окрета и падова.
11. Комбинација пређених елемената.
12. Импровизације на одређену тему.
  - Трчање – са наглим променама правца, у сопственом унутрашњем ритму ученика, са додавањем осталих делова тела.
  - Изолација и освешћивање кичменог стуба – покрет почиње у леђима и при сваком следећем покрету задржава се фокус на кичменом стубу.
  - Наизменична изолација појединих делова тела у покрету – покрет почиње из рамена, лакта, колена, стопала, главе...
  - Изолација бокова – у седећем и стојећем положају.
  - Тежина – осећање и контрола тежине тела у простору.
  - Вежбе релаксације на поду и у средини.
  - Почетак рада импровизације у паровима. Први ученик покреће део тела другог ученика који тај покрет прихвата и развија или га игнорише, пружа отпор.
13. Вежбе релаксације (дисање, и лагано тегљење тела напред и у страну).
14. Наизменично затезање и опуштање мишица.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Релаксације.
2. Комбинација вежби за бокове и ротационо замахивање коленима.
3. Ribcage isolation и окретање тела преко бока у колуту.
4. Bounces са окретањем торза.
5. Дисање са променом ритма, окретањем торза и издржавањем на arch.
6. Flex-point варијација са радом торза.
7. Contract – release варијације.
8. Body roll.
9. Комбинација пређених елемената.

СРЕДИНА

1. Комбинација равних и савијених леђа, спуштање у plié и подизање тела на relevé.
2. Battements tendus варијација.
3. Pliés са радом торза.
4. Body swing у комбинацији са contract – release.
5. Deep lunge и нагло враћање у центар.
6. Grands battements са преносом тежине у комбинацији са корацима, променом руку и променом правца.
7. Turns variation.
8. Мали и високи скокови у месту (sautés).

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets variation.
2. Adagio variation.
3. Piqué variation.
4. Комбинације малих и високих скокова.
5. Комбинације трчања, окрета и падова balance-off balance.
6. Комбинација свих пређених елемената и варијација.

III РАЗРЕД

(4 часа недељно, 140 часова годишње)

ВЕЖБЕ РЕЛАКСАЦИЈЕ

1. Релаксације са истезањем и опуштањем тела у лежећем положају
2. Опуштање вратних мишица са лаганим окретањем главе.
3. Приближавање колена грудима и лагано тегљење бутног мишица.
4. Вежбе за бокове – кружно кретање колена са опуштеним стопалима.
5. Окретање тела преко бока у колуту са отварањем ногу у шпагу и преклопом.
6. Ротационо кружење корпусом у пределу ребара, са ногама у жабици.

ПОД

1. Bounces на четири четвртине, у комбинацији са contract – release и увртањем торза.
2. Дисање са променом ритма, спиралом, спуштањем на под и contract – release комбинацијама.
3. Дисање са окретањем торза, извијањем прсног дела на горе-arch.
4. Développé напред, у страну, назад са contract – release и увртањем торза.
5. Истезање ноге из позиције прекрштених ногу и промене на другу ногу кроз окретање торза.
6. Flex-point варијације са увртањем торза, замахом тела и извијањем грудног коша напред.
7. Вежбе за тегљење бутина.
8. Side contraction – контракција у страну са спуштањем на под и пребацивањем на другу страну преко леђа.
9. Ротација торза са спуштањем на под.
10. Контракција у страну и избацивање бокова са наглим спуштањем на под.
11. Свећа, пребацивање ногу на колена преко главе, нагло враћање назад са избацивањем бокова и опуштањем.
12. Увртање торза са наглим избацивањем колена ка и од прсног дела тела.
13. Проклизавање колена и бокова по поду са корпусом који касни, извија се и преклапа преко ногу.
14. Renversé на коленима.
15. Комбинације вежби на поду.
16. Дизање са contract – release и увртањем торза.

СРЕДИНА

1. Grand plié из отворене у паралелну позицију, са савијањем и извијањем леђа на arch и contract – release варијације.
2. Комбинације савијених и равних леђа, спуштање на plié и дизање на relevé.
3. Вежбе за стопала са радом метатарзалног дела, испадом и наглим преносом тежине са једне ноге на другу.

4. Battement tendu у комбинацији са contract – release.
5. Battement tendu са бацањем опуштеног стопала кроз мали passé, при чему доња нога иде у plié-паралелна и отворена позиција.
6. Battement tendu jeté са високим променљивим passéom и tilts.
7. Demi plié са федерисањем у комбинацији са relevé.
8. Исписивање слова „U”, са великим рондом.
9. Battement glissé у комбинацији са баттемент тенду.
10. Fondu у комбинацији са deep lunge-дубоки испад.
11. Grand battement са лупањем предњег дела стопала-јастучића и отварањем и затварањем колена по широкој другој позицији.
12. Grand battement са опуштеним стопалима и радом руку.
13. Port de bras комбинације са изолацијом појединих делова тела, федерисањем, полуокретом и окретом.
14. Замах ноге напред, у страну, назад, са замахом тела, спуштањем у deep lunge, окретом на поду и наглим дизањем.
15. Échappé са четврт окретом, полуокретом и целим окретом.
16. Замах тела и скок у месту.
17. Падови (напред, назад, у страну).
18. Рад руку (port de bras), са радом торза (напред, у страну, назад и кружно).
19. Body arc (лукови).
20. Замах ноге (напред, назад, у страну).
21. Замах ноге са замахом тела, deep lunge и враћање у центар.
22. Grand battement са преносом тежине. Наизменични рад корпуса, са и без рада руку.
23. Grand battement у комбинацији са корацима, променом ногу и променом правца.
24. Дисање са извијањем корпуса на arch (plié – relevé).
25. Комбинације пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets, трокорак са полуокретом и окретом.
2. Prancing са променом ритма и преносом тежине са једне ноге на другу.
3. Трокорак са радом руку.
4. Пренос тежине кроз rond de jambe en l'air са ноге на ногу и из једног угла на други.
5. Трокорак у комбинацији са скоковима у месту и окретима.
6. Скокови off balance.
7. Piqué са корацима и ногом на passé, са окретом и скоком у месту.
8. Grand jeté са arch.
9. Комбинације трчања, окрета и падова.
10. Спирални окрети и падови.
11. Скокови у passé-у у даљ по дијагонали.
12. Центрифугални скок са извијањем прсног дела на горе и спуштањем на под.
13. Импровизације на задату тему:
  - Импровизација у пару уз инструкције професора – задата тема.
  - Конверзација – рад у трију. Један ученик почиње акцију – ходање, трчање, игра..., друга два гледају и у одређеном моменту се прикључе и искључе.
  - Импровизација са помоћним предметима који се држе у руци или импровизација са столицом – непомично држање тела, кретање по столици, поду, простору...
  - Припрема за контакт импровизацију – покрети леђа уз леђа.
  - Припрема за контакт импровизацију – котрљање по телу другог играча и заједнички колутови у простору.
  - Контакт импровизација без одвајања тела два играча.
14. Вежбе релаксације – дисање и лагано тегљење тела. Наизменично стезање и опуштање мишица.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Релаксације са окретањем тела преко бока и замахом ноге.
2. Bounces са увртањем торза (body twist).
3. Contract – release variation и double contractions.
4. Контракција у страну (side contraction) и избацивање бокова са наглим спуштањем на под.

5. Проклизавање колена и бокова са корпусом који касни, извија се и преклапа преко ногу.
6. Renversé на коленима и body roll.
7. Комбинација пређених елемената.

СРЕДИНА

1. Plié са равним и савијеним леђима.
2. Вежбе за стопала и променом тежине са једне ноге на другу.
3. Battement tendu variation.
4. Fondu-deep lunge variation.
5. Grand battement са опуштеним стопалима.
6. Port de bras variation.
7. Замах ноге, замах тела, deep lunge.
8. Скок у месту са замахом тела.
9. Échappé.
10. Grand battement variation.
11. Комбинација пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Комбинација трокорака са окретима и падовима.
2. Piqué variation.
3. Скокови off balance.
4. Окрети off balance.
5. Grand jeté.
6. Спирални окрети и падови.
7. Комбинација свих пређених елемената и варијација.
8. Извођење дела из неког савременог играчког репертоара.

IV РАЗРЕД

(3 часа недељно, 96 часова годишње)

ПОД

1. Bounces на три четвртине и наглим променама стране са arch.
2. Контракције и комбинације са федерисањем и увртањем торза, спуштањем на под и дизањем.
3. Сливени ток кретања тела са наглим спуштањем тела у страну и подизањем са контракцијом.
4. Дисање са спиралом, са радом главе и са променом ритма.
5. Увртање торза, спуштање на под, котрљање и дизање.
6. Дупле контракције.
7. Прелази са колена на колено.
8. Избацивање бокова (hip thrust), у комбинацији са окретањем торза, замахом тела и наглим спуштањем на под и дизањем са пода.
9. Комбинације окрета на коленима.
10. Соссух комбинације.
11. Нагло избацивање бокова, стопала на поду, и ход са ослонцем на једну руку.
12. Варијације на поду у разним правцима – хоризонтала, дијагонала, по кругу, цик-цак...
13. Дијагонале са прелазима.

СРЕДИНА

1. Plié варијације са сукцесивним кружењем торза.
2. Pliés (demi и grand), у комбинацији са contract – release, издржавањем на највишој тачки и наглим спуштањем у grand plié.
3. Подизање на relevé и наизменично лупање петом по поду, у кретању тела напред и назад по III позицији.
4. Battement tendu у комбинацији са grand plié и deep lunge.
5. Battement tendu у комбинацији са радом торза.
6. Battement tendu у комбинацији са passé, радом стопала и нагибима.
7. Замах тела (body swing), са наглим исклизавањем у II позицију, променом правца, спуштањем на под и ходањем у круг са ослонцем на једној руци.
8. Grand rond de jambe par terre са contract – release, colaps и спиралним спуштањем на под.
9. Attitude ballancée, off balance са спуштањем на под.
10. Sautés са падом и дизањем.
11. Échappé са полуокретом и окретом.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets у страну, са спуштањем на под кроз grand jeté.
2. Triples са окретом и спуштањем на под, окретањем преко бока и наглим дизањем.
3. Високи attitude назад, рука на поду, и ротација из бока до спуштања тела у седећи положај. Поновно враћање тела у rozu ranche са корпусом према поду.
4. Окрети off balance.
5. Велики attitude назад у окрету, са корпусом који креће раван и у току окрета са rotire, са рукама у II позицији.
6. Curved leap – grand jeté са заобљеним леђима.
7. Спирални окрети и падови.
8. Промена правца тела, кроз велики rond de jambe en l'air са ногом која се подиже у attitude назад или ланд у страну.
9. Grand jeté са arch.
10. Импровизације:
  - Почетак рада у композицији – рад у трију.
  - Рад у трију са истовременим почетком радње, са и без задате теме.
  - Глас – звук и ритам. Упознавање са гласовним потенцијалом.
  - Креирање ритмичких фраза.
  - Наизменичне промене ритмичких фраза у пару или групи, са говором, звуком, покретом...

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:**ПОД**

1. Релаксације и дисање.
2. Препуштање земљиној тежи и пружање отпора.
3. Дугачка комбинација:
  - Bounces, contract – release, flex – point variation, torso, twist, développé, hip thrust, body roll, окретање на коленима, тељење и нагло дизање.

СРЕДИНА

1. Комбинација plié и port de bras.
2. Сукцесивни покрети тела.
3. Варијација вежби за стопала у разним комбинацијама.
4. Battement tendu са радом торза.
5. Комбинација leg swing, body swing.
6. Contract – release variation.
7. Attitude, développé, fondu balancé off balance са спуштањем на под.
8. Grand rond de jambe par terre kolaps и спирално спуштање на под.
9. Sautés variation са падом и дизањем.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets variation са спуштањем на под кроз grand jeté.
2. Спирални окрети падови.
3. Off balance окрети и падови.
4. Комбинација високих скокова, окрета падова са трчањем.
5. Slow motion movements.
6. Извођење дела из неког савременог играчког репертоара.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм наставног предмета савремена игра је произашао из потребе праћења савремених достигнућа у области игре у свету и стечених искустава педагога у раду са ученицима. Увођењем савремене игре у репертоар свих светских балетских трупа поставља пред наставнике захтев да се професионални играчи оспособе за савладовање улога и класичног и модерног репертоара. Програм се изучава током четворогодишњег школовања играча.

Програм првог разреда је уводни-од упознавања ученика са појмом савремене игре, њеним историјским развојем, постојећим правцима и техникама, преко упознавања тела и његових функција-анатомијом, тежином, дисањем, равнотежом, тензијом и релаксацијом. Сазнају се основне позиције, став и употреба кичме, начини за савладовање силе земљине теже, однос тела и простора. Кроз наставне теме: вежбе на поду, вежбе на средини и у простору, упознају се основни елементи савремене игре, ради се на њиховом разумевању и увиђању односа: део тела-покрет-корак-тело-простор; вежба се овладавање њима и ученици се уводе у вештину телесног изражавања

Други разред програмски обрађује вежбе релаксације, вежбе на поду, на средини. Тежина елемената је повећана, за повезивање и увежбавање усвојених елемената кроз комбинације потребан савладани ниво координације и свесног вођења тела као инструмента игре. Вежба се техника али се потенцира код ученика и потреба за постојањем личне прераде усвојеног и активност која показује и доживљај.

Трећи разред као и програм четвртог разреда наставља са релаксационим вежбањима, вежбањима на поду, на средини и у простору. Процес савладавања се усложњава, обилује вишечланим комбинацијама и тражи активно и стваралачко учешће ученика у импровизацијама и контакт импровизацијама.

Класична балетска техника игре је основ на који се надограђују технике савремене игре као што су технике Хозе Лимона, Мерс Канингама, Лестер Хортон, Рудолф Лабана и Мет Метокса, Марте Грем, Дорис Хамфр. Корелација два наставна предмета омогућава ученику да лакше усваја предвиђено градиво и систематично уз правилно планирање односа обрада, понављање, вежбање, осећај за ритам и фразу, динамика извођења игре обогаћене експресивношћу. Наставне јединице у програму које су дате сукцесивно уз правилно планирање односа обрада, понављање, вежбање, систематизацију, требало би да омогуће успешно реализовање предвиђених садржаја чиме би резултат наставног процеса довео до припремљености ученика за преузимање улога у конкретним кореографским задацима. У зависности од степена ангажовања ученика и наставника на развијању свих аспеката личности играча могу се очекивати и нови начини изражавања кроз покрет и игру.

Посебан аспект уметности савремене игре је стално истраживање нових начина изражавања кроз покрет и игру. Кроз часове импровизације психофизички потенцијали ученика се подстичу на даља самостална изражавања у овој области.

Стручна литература:

1. Elizabeth Sherban: On the count of one: Modern dance methods
2. Ernestine Stodelle: The dance technique of Doris Humphrey and its creative potential
3. Jane Wincarsl: Modern dance the Joos-Leeder method
4. Doris Humphrey: The art of making dances
5. Robert Cohen: The dance workshop
6. Elizabeth Frich: The Matt Mattox book of jazz dance
7. Daniel Lewis: The illustrated dance technique of Hose Limon
8. Chris Crickmay, Miranda Tufnell: Body, space, image
9. Bonnie Bainbridge Cohen: Sensing, Feeling, and Action; The experimental anatomy of body-mind entering

СЦЕНСКО НАРОДНЕ ИГРЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Припремити тело ученика за рад на средини сале, где се кроз мање етиде, савлађује техника разних игара, њихова особеност, а кроз разне поскоке снага мишића ногу.

На већ постављено тело ученика надоградити изражајност и танцовалност кроз упознавање корака, еполмана и рада руку у разним особеностима карактера нашег фолклора, руске, мађарске, италијанске игре из програма. Кроз разна лупања длановима, полупрстима, штиклама, окрета на полупрстима или из demi-plié-а и grand-plié-а, владање марамицом, тамбурином развија се хитрина и пластичност корпуса и ногу.

I РАЗРЕД

(3 часа недељно; 105 годишње)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА

1. Demi и grand plié по I, II, III, IV, V и VI (сливено и реско)
2. Battement tendu:
  - са прелазом радне ноге са врха прстију на штиклу
  - са развијањем на штиклу
  - са одизањем пете бедра радне ноге

3. Battement tendu jeté:
    - На demi plié (акцентом од себе)
    - Са проклизом кроз I позицију без и са ударом пете ноге ослонаца
    - Са акцентом од себе са завршетком у III полу прсти
  4. Flic- floc
    - Припрема
    - Са ударом целог стопала у III позицију на demi-plié
    - Са pas tombé
  5. Вежбе ударања штикли и полупрстију:
    - Наизменично цело стопало и полупрсти 2/4 и 3/4 такта
    - Исто са двојним ударом и са искоракком
    - Наизменично ударање полупрста и штикле
    - Наизменично ударање штиклама 1/8 такта
  6. Карактерни rond de jambe и rond de pied
    - par terre са и без окрета стопала ноге ослонца
    - На 45 степени
    - исто и rond de pied
  7. Pas tortillé:
    - Legato и стакато
    - Са подизањем на полупрсте ноге ослонца и са скоком
  8. Припрема за tire-bouchon и tire-bouchon
  9. Battement fondu на 45 и 90 степени
  10. Припрема за „Веровочку” и „Веровочка” (у руском и мађарском карактеру)
  11. Вежбе за бокове:
    - Цело стопало
    - Полупрсти
  12. „Голубац”
    - Један и двојни удар петом радне ноге о пету ногу ослонца
    - Један и двојни удар петама обе ноге
    - У скоку
  13. Battement développé
    - Сливно
    - Одсечно
    - Са једним и двојним ударом ноге ослонца
  14. Grand battement jeté:
    - Цело стопало без и са plié
    - Са одизањем на полупрсте
    - Са coupé tombé
  15. Спуштање на рис
  16. Обичан и двојни кључ (мађарски)
  17. Relevé са отвореном и затвореном позицијом; на две и једној ноzi
  18. Port de bras у различитим карактерима (са прегибима корпуса)
  19. „Винг”
  20. Припрема за „полуприсјатке” и „присјатке” (за дечаке)
    - Избацивање на пете обе ноге у страну и напред из demi и grand plié и са одскоком
    - Избацивање на пету радне ноге (напред и у страну) из demi у grand plié
3. Елементи мађарске народне игре „Харо-Мугрош”
    - Одсечан корак преко штикле
    - Мали бочни корак
    - Тројни скок
    - „Кључ”
  4. Елементи мађарске сценске игре:
    - I вид хода за лагани део игре
    - II вид хода за лагани део игре
    - I-II вид хода за брзи део игре
    - Pas balancé на effacée и croisée (обичан soutenu)
    - Корак са ударањем дланова
    - „Кабриол”
    - „Веровочка” (на месту и са померањем)
    - Saut de basque
    - „Голубац” са померањем ноге напред са 1 и 2 удара
    - Спуштање на рис.
  5. Југословенске народне игре:
    - Србијанка
    - Девојачко коло
    - Стара влајна
    - Неда гривну изгубила
    - Тасино коло
    - Нишевљанка
    - Моравац
    - Зетско и Урошичко коло
    - Шетња

II РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часа годишње)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА:

1. Demi и grand plié са отвореним и затвореним положајем стопала (све позиције)
2. Battement tendu са „мазом” стопала при повратку
3. Pas tortillé са двојним окретом стопала
  - Double flic
  - Double flic са ударом пете ослонца
4. Battement fondu на 90 степени са tire-bouchon
  - „Веровочка” од назад
  - „Лепезе” на 1/4 и 1/8 такта
  - „Кључ” са целим окретом (мађарски)
  - Grand battement кроз I са увећаним замахом
  - Grand battement jeté balançoire
  - Revoltade (за дечаке лицем ка штапу)
  - Спуштање на рис са полу-окретом
  - Вежбе за гпкост корпуса

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи Руске иге
  - Прост ход
  - Народни клизећи ход
  - Променљиви ход
  - Шаркајући ход
  - Шепажући ход
  - Сценска форма pas de basque
  - Дробни ход
  - Притоп прост и двојни
  - Доскок на радну ногу и избацивање друге ноге на effacé (без и са скоком)
  - „Самоварчић”
  - „Јолочка гармошка”
  - Рад са марамицом
2. Елементи италијанске игре:
  - Pas ballonné
  - Pas emboité
  - Pas de basque
  - Pas échappé
  - Pas échappé у комбинацији са tire-bouchone у окрету
  - Узастопни скокови у пози arabesque
  - Избацивање радне ноге са штикле на полупрсте
  - Glissade jeté
  - Троструко ударање са заустављањем на једној ноzi
  - Учење руковања тамбурином.

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи руске игре:
  - Ход са одбацивањем ноге назад
  - Корак на effacé напред и назад
  - Са ударом штикле и полупрстију
  - Са окретом у подскоку и завршетку на штикли радне ноге
  - „Веровочка” са преступањем
  - „Кључеви”
2. Елементи мађарске игре:
  - „Голубац” у окрету (соло и у паровима)
  - Окретање са забаченом ногом
  - Balancé „голубац”
  - „Веровочка” у окрету
  - Ход са избацивањем ноге и дуплим ударом
  - Промене места dos-à-dos (парови)
3. Елементи италијанске игре:
  - Сценска форма pas de basque I и II
  - Balancé са разним положајем корпуса и руку
  - Sissonne simple en tournant
  - Sissonne ouverte са и без pas de bourrée
  - Pas chassé са ударом стопала о под
  - Pas glissade
  - Battement tendu
  - Лупања
  - Рад са лепезом

4. Југословенске народне игре:
  - Радојкин чачак
  - Ужичка ђарлама
  - Труба
  - Ђурђевка
  - Циганчица
  - Кој ми те моме
  - Врањанка
  - Чачак
  - Гајде
  - Гружанка
  - Жикино коло

– Руска игра – „Љабудово језеро” – П. И. Чајковски
 – Циганска игра – „Дон Кихот” – Л. Минкус.
 И остале игре из балета, опера, оперета по избору самог педагога.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Exercices код штапа (са елементима из целокупног градива)
 На средини пет (5) игара (различног карактера).

III РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часова годишње)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА:

1. Flic-flac
  - са дуплим ударом стопала по II позицији
  - са подскоком и преступањем
  - са окретом стопала на унутра:
2. усложњене комбинације – лупање
3. спуштање на рис са прелазом са једне на другу (дечаци)
4. леза на 1/16 такта на поду и 45 степени и са подскоком
5. кружни grand battement jeté
6. tour на савијеном колону ноге ослонца.

Програм предмета је конципиран тако да се надограђује на знања, навике и вештине које су ученици стекли током основног балетског образовања. Програм обухвата карактерне игре (игре разних народа) обрађене за игру на сцени и фолклорне игре (наше националне игре). Предмет могу предавати два наставника чија специјалност су сценске и фолклорне игре.

Прва година програма се бави појединачним покретима, корацима, њиховом комбинацијом, елементима италијанске, мађарске и игара са наших простора. На већ постављено тело ученика кроз овладавање корацима, еполманом, радом руку, снажењем ногу, надограђује се хитрина, пластичност корпуса, танцовалност, изражајност, са циљем приказа особености карактера игара.

Током друге године учења се проширује дијапазон покрета, уводе се вишеслани комбинације, наставља се са обрадом елемената мађарске и италијанске игре, уводе се елементи руске игре и обрађују се нове игре нашег поднебља. Вежба се координација у сложенијим комбинацијама, техника, усавршава музикалност и изражајност на играма из претходне године.

Трећа година програма обилује усложњеним комбинацијама покрета и корака, обрађују се елементи и игре -пољске, шпанске и мађарске. Посвећује се већа пажња игри у паровима да би се постигао склад у координацији кретања, карактер и садржајност игре парова. Раније пређеним елементима поред штапа, на средини сале додају се нови елементи и на томе се праве сложеније етиде. Темпо се убрзава а ритмички цртежи су сложенији. Инсистира се на пластичности и стилу игре.

Четврти разред се бави елементима ромске игре, на средини. Ради се на кореографијама игара заступљених у програму и игара из репертоара оперета, опера и балета.

Потребно је наставни процес организовати тако да се поред обраде, понављања и вежбања, код ученика формирају навике које подразумевају такву усвојеност корака и покрета која је аутоматизована. За комбинације и комплексније облике се ради на изградњи вештине играња сценске или фолклорне игре. Савладана вештина је предуслов за пребацивање тежишта образовно-васпитног рада на исказивање разумевања карактера конкретне игре како би се изградио играчки лик у складу са њеном суштином.

Пробуђено и континуирано интересовање за задате видове игара је услов за ангажовање наставника на даљем подстицању активности ученика и учениковом делању које ће као резултат донети осамостаљеног играча, који има потребу да проналази нове начине за сопствено изражавање. Овим ритмом се стварају играчи оспособљени за реализацију разноврсних задатака и обогаћивање кореографије игара.

Љубав према фолклору доприноси развоју хармоничне личности играча који познаје традицију свог и других народа, формира свој поглед на свет, поседује способност за сарадњу, разуме различитости и поседује умеће толеранције.

МУЗИЧКА ЛИТЕРАТУРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Подизање нивоа музичке и опште културе и примена стечених знања при решавању играчких партија и кореографских замисли.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часова годишње)

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи циганске игре:
  - Основни ход напред и назад
  - Два вида ситног хода
  - Женски бочни ход
  - Два дробна хода
  - Са прескоком и ударом пете
  - Ход са чочотком
  - Ход са double flic
  - Окрети
  - Трептаји раменима
  - Fouetté
  - Окрет са забаченом ногом
  - Чочотка.

Рад на кореографијама из пређеног градива и репертоара као и кореографије из балета који су на репертоару Народног пооришта.

- Шпанска игра – „Љабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Чарлаш – „Љабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Мазурка – „Љабудово језеро” – П. И. Чајковски

Задачи:

- стицање знања из области историје музике и изражајним особеностима основних музичко- стилских раздобља;
- слушање композиција светске музичке литературе и утврђивање знања о музичким облицима, оркестру и инструментима симфонијског оркестра;
- упознавање музике балета и балетских нумера;
- доживљавање музике као неодвојивог пратиоца покретних игара – пантомиме;
- коришћење стечених знања при извођењу конкретних играчких комбинација;
- неговање интересовања и потребе за слушањем музичких остварења у свакодневном и професионалном раду;

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

1. Музичка култура првобитне друштвене заједнице (2);
2. Старе источне цивилизације: Египат, Кина, Грчка, Рим (2);
3. Старохришћанска музика. Почети вишегласја (2);
4. Световна музика средњег века (1);
5. Средњевековна музика у Србији (2);
  - Музика за слушање: духовна музика Кир Стефана Србина, Исаије Србина, Николе Србина итд.
6. Ренесанса (2);
  - Музика за слушање: мадригали, мотети, мисе Палестрине и Ласа;
7. Барок. Барокна свита и fuga (2);
  - Музика за слушање: Бахови прелудијуми и фуге, токата и фуге, француске и енглеске свите; Хендлова музика на води и Музика за ватромет.
8. Појава и развој опере (1);
9. Ј. С. Бах (2);
  - Музика за слушање: Магнификат, оркестарска свита Бр. 2, h-moll,
  - Бранденбуршки концерти, Кантате (по избору);
10. Г. Ф. Хендл (2);
  - Музика за слушање: Родриго свита, Оргуљски концерти, Месија.
11. Опера XVIII века (1);
12. Класика – Сонатни облик (1);
13. Ф. Ј. Хајдн (2);
  - Музика за слушање: Годишња доба, Седам речи Христових са крста.
14. В. А. Моцарт (2);
  - Музика за слушање: Симфоније „Јупитер”, g-moll, Праска, Мала ноћна музика, Реквијем.
15. Инструменти симфонијског оркестра (1);
16. Л. В. Бетовен (3);
  - Музика за слушање: клавирске сонате, увертире, V, VI, IX симфонија;
17. Романтизам (1);
18. Рани романтичари. Шуберт, Шопен, Шуман (3);
  - Музика за слушање: Шуман-симфонијске етиде, Токата, Шопен-мазурке, полонезе, валцери, ноктурна. Шуберт-Недовршена симфонија, Симфонија C-dur, соло песме. Вебер-Позив на игру, увертира „Оберон”. Менделсон-Песме без речи, виолински концерт e-moll.
19. Х. Берлиоз (2);
  - Музика за слушање: Фантастична симфонија, Харолд у Италији, Бенвенуто Челини.
20. Ф. Лист (3);
  - Музика за слушање: Мађарске рапсодије, Чардаш макар, симфонијске поеме, клавирски концерти.
21. Ј. Брамс (2);
  - Музика за слушање: Мађарске игре, виолински концерт.
22. Опера XIX века. Верди и Вагнер (4);
  - Музика за слушање: (одломци) Севиљски берберин, Норма, Љубавни напиток, Кармен, Хофманове приче, Фауст (балет из V чина), балети „Копелија”, „Дон Ки-хот”, „Жизела”, балетска музика из „Аиде”, увертире Вагнерових опера.
23. Рихард Штраус (2);
  - Музика за слушање: Тил Ојленшпигел, Живот јунака и остале поеме.

24. Романтизам у Србији (2);

- Музика за слушање: Мокрањац > Литургија, Руковети, Опело.
- Остатак часова предвиђен је за обнављање градива и оцењивање.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

1. Руска национална школа (5)
    - Музика за слушање: одломци из опера руских композицијских националне школе, а посебно балетске нумере – Половецки марш, Персијска игра.
  2. П. И. Чајковски (5);
    - Музика за слушање: балет, симфонијске поеме, симфоније.
  3. А. Глазунов (2);
    - Музика за слушање: Рајмонда.
  4. Националне школе у осталим европским земљама (5);
    - Музика за слушање: Сметана – Чешке игре, Продана невеста, Дворжак, Словенске игре.
    - Из новог света. Григ – Пер Гинт, Лирска свита, Из Холбергових времена. Де Фаља – Тророги шешир, Љубав чаробнице.
  5. Импресионизам (3);
  6. К. Дебиси (3);
    - Музика за слушање: Поподне једног фауна, Море, Игре, Бергамска свита, Естампе.
  7. М. Равел (2);
    - Музика за слушање: Дафнис и Клое, Болеро, Ла Валсе, Ноћни гаспар.
  8. Експресионизам (2);
    - Музика за слушање: Берг-Воцек.
  9. И. Стравински (4);
    - Музика за слушање: Жар птица, Петрушка, Посвећење пролећа, Аполон.
  10. С. Прокофјев (4);
    - Музика за слушање: Ромео и Јулија, Класична симфонија, Ала и Лоли.
  11. Б. Барток (3);
    - Музика за слушање: Дрвени принц, Чудесни мандарин, Румунске игре, Алегро барбаро.
  12. Оснивачи модерних праваца у Србији (3);
    - Музика за слушање: Христић – Охридска легенда, Опело b-moll.
  13. Цез (2);
    - Музика за слушање: Гершвин – Рапсодија у плавом, Американац у Паризу.
  14. Рондо. Тема с варијацијама. Концерт (2);
- Остатак часова предвиђен је за обнављање градива и оцењивање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Током двогодишњег изучавања садржаја предмета музичка литература, ученици се упознају и стичу знања о историјском развоју и значају музике у друштвеним заједницама од времена првобитног друштва до савременог и музичким делима која их карактеришу. Сваки период се обрађује уз обавезно слушање музике тог раздобља и карактеристичних или авангардних музичких стваралаца који су допринели развоју музике. У остваривању садржаја нема часова који су организовани као чист тип, облик рада и применом једне методе. Комбиновање обраде, понављања и утврђивања пружа могућност за коришћење метода проучавања теорије музичке уметности, слушања, препознавања, музичке анализе и методе емоционалног доживљаја.

Планирањем рада наставник поклања посебну пажњу музичкој литератури везаној за будуће занимање ученика. Поред усвајања знања, стварања навика и развијања активног слушаоца, ради на развоју способности ученика за процењивање вредности уметничког или музичког дела. Неговање љубави према музичкој уметности доприноси развоју целовите личности будућег играча.

ИСТОРИЈА ИГРЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Предмет ИСТОРИЈА ИГРЕ је значајан за будуће уметнике балета и игре, јер се кроз изучавање историјских промена у игри долази до суштинских знања из ове области. Образовањем се развија општи ниво културе ученика као и креативност која је неодвојив део будућих балетских уметника.

Основни задатак је да предмет ИСТОРИЈА ИГРЕ споји теоријско и практично знање из области игре и балета, и тиме ће омогућити дубље и богатије познавање материје као основ за стваралаштво.

Кроз предложене програме ученици ће да изучавају:

- игру у свом настанку као онтолошком делу човековог бића;
- игру као неодвојив део социјалних и политичких промена у друштву;
- историјски развој игре и естетске разлике;
- настанак балета као врхунске естетике игре;
- оформљење и развој балета у нашој земљи, као део културне баштине.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПРАИСТОРИЈА – колевка мита и ритуала (2);

- Порекло игре – покрет, гест, знак.
- Стварање мита и ритуала и повезаност са религијом.
- Условнавање форме.
- Рад и игра.
- Врсте и технике игара.

СТАРИ ВЕК – традиционалне културе (12);

- КИНА – традиционална везаност за природу, симболички задаци, маска, стварање Пекиншке Опере.
- ИНДИЈА – космички принцип игре, везаност за велике спевове Веде, Рамајана и Махабхарата, симболика и богатство форми.
- ЕГИПАТ – религиозне и државне свечаности; врсте игара, Озирисов култ и ритуал као зачетак театарске игре.
- ГРЧКА – идеал споја духа и тела као хармоније света, митологија и игра, врсте игара (религиозне, сценске, државне и сеоске свечаности), естетске вредности.
- РИМ – наслеђе Етрурије, утицај Грчке, врсте религиозних и световних игара; Развој пантомиме.

СРЕДЊИ ВЕК – декаденција, забрана и балска игра (10);

- ВИЗАНТИЈА – античко наслеђе и источњачко богатство, врсте игара, утицај хришћанства.
- ЗАПАДНО ЦАРСТВО – рани феудализам, утицај хришћанства, народне игре, пантомимичари, улични играчи и певачи.
- балске игре. Етикеција.
- развијени феудализам, дворске игре, утицај народних игара.
- Vasa dance.

НОВИ ВЕК – стварање балета (20)

- РЕНЕСАНСА – италијански карневали, стварање опере и игра као саставни део опере, појава учитеља игре. Канонозација балета. Прве балетске књиге.
- BALLET de COUR – дворски балет у Франуској у време Катарине Медићи, а легоријски балети, одвајање балета од опере.
- Први професионалци.
- БАРОК – Луј XIV, дворски балети Молијера и Лилија.
- Симетрија и структура. Стварање Академије. Развој професионализма.
- РЕФОРМА – Врхунац балетског формализма XVII и XVIII века. Развој балетске технике и маниризма. Садржај и форма.
- Реформа балета.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

НОВИ ВЕК – пут ка модерном балету (16);

- РОМАНТИЗАМ (8);
- Идеализација и естетски кодови, стварање великих балета, значајна имена кореографа, играча и педагога. Француска, Русија, Данска, Шведска.
- РУСКИ АКАДЕМИЗАМ (8);
- Гостовање великих француских кореографа и играча. Долазак Маријуса Петипа. Руски академизам. Значајни балетски уметници. Балети Петра Илича Чајковског.

XX ВЕК – експлозија игре и балета (32);

- Фокинове реформе, труппа Ђагиљева, руски играчи и кореографи. Постфокиновско време – почетак модернизма: Француска, Енглеска, Америка. СССР модернизам и соцреализам.

НЕМАЧКА (14);

- Експресионизам.

МОДЕРНА (2);

- Модерна игра у Америци и утицај на Европу.

СТВАРАЊЕ БАЛЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ (4);

БАЛЕТ У ЕВРОПИ И СВЕТУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (4);

ВЕЛИКИ ПРОБОЈИ НОВИХ ФОРМИ, СЕДАМДЕСЕТИХ (4);

ПОСТ-МОДЕРНА ИГРА И БАЛЕТ (4);

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Потребно је прецизно испланирати шта је најважније у датом градиву и да се то што ефикасније пренесе ученицима. Посебну пажњу треба обратити на естетске промене које дефинишу поједине епохе. Посебну пажњу треба обратити и на играчке карактеристике великих балетских ствараоца.

Зато је веома потребно да се наставник служи: фотографијама, видео и филмским материјалима. Исто тако, наставник је дужан да сам покаже како изгледа покрет у Грчкој или доба Ренесансе, или разлику између Романтизма и Академизма, нпр.

Ово је значајно за ученике да тачно схвате и прихвате законитости и историјске промене јер ће тако лакше и боље да уђу у суштину своје будуће професије.

Познавање историје игре може да буде инспирација и за самосталан, креативан рад ученика.

ИСТОРИЈСКО БАЛСКЕ ИГРЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Проширивање играчке културе играча класичног балета балским играма из периода од 16. до 19. века.

Задаци:

- стицање знања о периоду од 16. до 19. века;
- упознавање игара разних епоха и стилова и увиђање њихових специфичности;
- идентификовање покрета и корака који су постали део класичног балета;
- примена сазнатог при овладавању техником разних историјско балских игара;
- подстицање доживљаја и оживљавање духа игре конкретних времена кроз музику, карактер игре и особеност костима;
- развијање укуса, уметничког израза и елеганције покрета будућег играча балета;
- примена стечених умења кроз актуелни позоришни репертоар

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часова годишње)

РЕВЕРАНСИ И ИГРЕ XVI, XVII, XVIII и XIX ВЕКА

XVI – ВЕК

- Реверанс даме;
- Поклон кавалера;
- Бранл;
- Весели бранл;
- Фарандола;
- Буре;
- Павана.

Игра са јастучићима из балета „Ромео и Јулија”, музика Сергеј Прокофјев, кореографија Л. Лавровски.

XVII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Менует;
- Алеманда;
- Куранта;
- Сарабанда.

Романска из балета „Рајмонда”, музика Александар Глазунов.

XVIII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Брзи менует,
- Жига;
- Класични менует (В. А. Моцарт – М. Петипа),
- Ригодон;
- Гавота;
- Талигет.

XIX – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Француски кадрил;
- Ланс;
- Екосеза;
- Полонеза;
- Балска мазурка;
- Валс;
- Алеманда;
- Гавота.

ГОДИШЊИ ИСПИТ

Показати по три игре из сваког периода, по избору наставника.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Методика овог предмета, за разлику од класичног балета, нема вишевековну традицију, али су многи покрети и кораци из менуета, гавоте, полке, галопа итд. учили лексичку класичне игре и нашла место у репертоару разних опера и балета.

Почев од многобројних Бранли-простих народних игара, које су у салонима дворова добијале културнији и префињенији манир, игра се све више одвајала од утицаја народне игре затварајући се у салоне 16. и 17. века.

Реформа Новера, која је изменила садржајна средства балетске уметности, доводи и до промена у балској игри 18. века. Условно се кораци, уводе се мали поскоци и скокови, компликованији цртежи игре у паровима, да би са процватом романтизма, кроз музику Моцарта, Рамоа, Глука, Штрауса, Бетовена итд. балска игра на дворовима била доведена до раскошног спектра у менуету, гавоти, контрадансима, лансу, полонези, валсу итд.

Епизоде из позоришног репертоара, опере и балета, захтевају од завршених ученика средње балетске школе познавање дворске игре на дворовима од 16. до почетка 20. века па је циљ овог предмета да код ученика васпитава танани осећај за држање свог тела, однос према особености костима и карактер покрета. Да научи правилно опхођење према партнеру и другима који га окружују што у исто време доприноси већој образованости и играчкој култури.

Задатак педагога је да кроз игре разних епоха и стилова развија код ученика укус, уметнички израз елеганцију покрета будућег играча.

ЛИТЕРАТУРА:

М. Васиљева-Рождественскаја: „Историско Битавај танец”, „Уметност”, Москва, 1963.

Н. П. Ивановски: „Игре са балова 16–19 века, у редакцији М. Слонимскаво”, „Уметност”, Лењинград – Москва 1948.

КЛАВИР

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Развијање музичке културе ученика као дела опште и професионалне културе будућег играча

Задачи:

- савладавање музичког писма и његова практична примена;
- савладавање лакших композиција на инструменту;
- упознавање дела балетске литературе;
- развој самосталности и иницијативе у примени стечених знања;

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

Садржај програма заснива се на примени стеченог знања, савлађивање основних врста удара – (портаменто, стакато, легато), основних динамичких ознака – (пиано, мецофорте, форте, крешендо и декрешендо) и даљег савлађивања техничких и музичких задатака. Упознавање са ознакама за темпо – (анданте, модерато, аллегро), појам лука и фразе, појам такта.

ЛЕСТВИЦЕ:

- C-dur, G-dur, D-dur, A-dur, E-dur, у четвртинама кроз 2 октаве са трозвуком разложено (симултано),
- a-moll, e-moll са трозвуком разложено (симултано) кроз 2 октаве.

Једна од школа за клавир – прећи најмање 90 вежби (Николајев, Бајер, Ј. Кршић).

ЕТИДЕ: Николајев, Диверноа, Лемоан, Кршић – избор (4 до 6 етида).

СОНАТИНЕ: I став једне сонатине по избору из збирке „Избор сонатина I свеска”: Ванхал C-dur, Ванхал F-dur, Халингер C-dur, Бетовен G-dur.

КОМАДИ: 6–8 комада по избору: Избор из школе за клавир збирка „Први кораци”, „Први успехи” и сличне збирке (обавезно обрадити: менует, полку, полонезу).

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

- 1 лествица – 2 вежбе из школе за клавир,
  - 1 етида – 1 комад.
- Програм се изводи напамет.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА:

- даљни рад на савлађивању техничких и музичких проблема;
- теже ритмичке вежбе;
- шире динамичко нијансирање;
- упознавање полифоније и рад на пластичном извођењу;
- диференцирање мелодије од пратње;
- упознавање са законима метрике, разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти;
- читање са листа лакших композиција и развијање музичке меморије;
- свирање у 4 руке;
- упознавање са основама музичких облика;
- развијање спретности прстију кроз свирање техничких вежби, лествица и етида.

ЛЕСТВИЦЕ:

- дурске и молске до четврте повисилице и четврте снизилице у осминама кроз 2 октаве са трозвуком;
- молске: a-moll, e-moll, d-moll, g-moll, c-moll, f-moll у осминама кроз 2 октаве са трозвуком;
- доминантни септакорд разложено кроз једну октаву;
- Јела Кршић: „Клавирска читанка” – избор.

ЕТИДЕ: Лемоан, Кршић, Бертини Оп.100, Беренс Оп. 61, Николајев – избор (4 до 6 етида).

ПОЛИФОНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ:

Бах – „Мале композиције”
2 менуета и друге композиције одговарајуће тежине.

СОНАТИНЕ: Једна цела сонатина и први став по избору из друге сонатине (збирка „Избор сонатина” I и II свеска).

КОМАДИ: 6 – 8 по избору, првенствено играчког карактера (Чајковски: „Албум за младе”, Шуман: „Албум за младе”, „Малом љубитељу музике” – збирка обрада одломака из балетске литературе, „Стари мајстори”, „Први успеси” и сличне збирке).

За четвороручно свирање направити избор из почетних школа за клавир – Кршић, Николајев, Соколов.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

- 1 лествица;
  - 1 етида;
  - 1 став сонатине по избору;
  - 1 комад или једна полифона композиција.
- Програм се изводи напамет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји програма наставног предмета клавир се изучавају током прве две године и корелирају са свим стручним предметима. Остварују се обрадом наставних тема: лествица, етида, сонатина, обавезних комада – менуета, полке и полонеза, полифоних композиција и комада играчког карактера.

Кроз наставне часове предмета савладава се музичко писмо, основе музичких облика, читање лакшег музичког текста, инструмент. Вежба се техника, ритмичке вежбе, динамичко нијансирање, полифонија. Развој слуха, ритма, музичког памћења су у функцији унапређивања музикалности ученика.

Наставни процес је, поред утврђивања техничких и музичких задатака, организован тако да не занемарује ни један аспект ученикове личности само што се удео рада на појединим задацима смењује у складу са садржајем конкретне наставне јединице, учениковим предзнањима и предикцијом напредовања. Током часова који су увек комбинованог типа, смењују се методе слушања, препознавања, свирања. Када је потребна жива реч наставника, он објашњава, показује и помаже ученику док га не доведе до самосталног извођења. Потребно је коришћење аудио или аудиовизуелних наставних средстава (код упознавања дела балетске литературе).

Ширењем и продубљивањем општег и музичког образовања ученику се отвара простор за доживљавање музике чији ефекти ће утицати на развој, активност и целовито напредовање.

ГЛУМА И ВОКАЛ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Оспособљавање за интерпретацију лика у балетском репертоару и у савременим музичко-сценским облицима.

Задаци:

– стицање општих и посебних знања из области драмске уметности (епохе, жанр, стилови);

- савладавање основних елемената кореографске композиције и сценске поставке музичког дела;
- развијање сценског мишљења, могућности за доживљавање драмске радње и пластичне изражајности;
- упознавање, вежбање и утврђивање улога конкретних ликова из балетских или савремених музичко сценских облика.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПОЈАМ ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ:

- Балет као драмска уметност. Сценско одељење игре (плеса).

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ГЛУМЕ:

- вежбе ослобађања, концентрације, запажања, развијања маште;
- радња, систем датих околности, циљ, препрека;
- ритам радње;
- односи;
- радња и противрадња, сукоб, предмет сукоба.

ДРАМСКА АНАЛИЗА МУЗИЧКОГ ДЕЛА:

- музички текст и драмска радња;
- музички израз, структура, фраза, темпо, динамика, ритам;
- музичка тема: развој, градација, кулминација, разрешење;
- музичке епизоде као одломци драмског догађања.

ЕЛЕМЕНТИ ПЛАСТИЧНОГ ИЗРАЗА:

- елементи пантомиме;
- беспредметне радње;
- пантомима као замена дијалога;
- драмска обрада музичких етида – задата тема или импровизација.

ГОВОРНА РАДЊА:

- подтекст;
- дијалог.

ПРОСТОР КАО ЕЛЕМЕНТ ДРАМСКОГ ИЗРАЖАВАЊА:

- различити облици сценског простора;
- извођач и гледалац, преношење енергије;
- амбијентација;
- сценски простор као простор за игру и као метафора;
- однос према простору.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

ЕЛЕМЕНТИ ОБЛИКОВАЊА:

- појам стила;
- елементи жанра;
- музички материјал стилске епохе и драмски израз;
- елементи и израз у савременој игри.

СЦЕНСКИ ЛИК У ДРАМСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ:

- биографија лика;
- физичке и говорне особине;
- језгро лика, карактеристике и контракарактеристике;
- односи: развој лика;
- карактер, тип и лик.

ГРУПНЕ И ИНДИВИДУАЛНЕ ВЕЖБЕ И ЗАДАЦИ:

- обрада лика у балетским варијацијама за такмичења ученика;
- обраде ликова за групне наступе у оквиру концертне делатности школе;
- пантомимске сцене – дијалогског облика;

СЦЕНСКИ ЛИК У БАЛЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ:

- литерарно-музички материјал за стварање сценског лика;
- лик у балету: Бајадера, Жизела, Корсар, Рпмео и Јулија, Дон Кихот (Наведене ликове из балета користити у доле наведеним методским јединицама до годишњег испита);
- сцене у пару из горе наведених балета;
- групне сцене из горе наведених балета;

СИНТЕЗА ДРАМСКИХ, МУЗИЧКИХ И ИГРАЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА:

- обрада мотива А – Б – А (увод, разрада, закључак);
- савремени музичко-сценски облици;
- кореодрема – драмска обрада музичких етида кроз игру (плес);

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Састоји се од групних и индивидуалних вежби у којима су заступљени елементи рада са ученицима:

- пантомима;
- изражавање говором и гласом (минимално);
- лик у балету (драмски задатак);
- већа сценска целина са елементима кореодреме.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Радам на програмским садржајима који се уче током две године, обрађују се и увежбавају наставне теме: појам драмских уметности, основни елементи глуме, драмска анализа књижевног дела, елементи пластичног израза, говорна радња, простор, обликовање, сценски лик у драмској и балетској литератури.

Индивидуална вежбања и групни рад су водити облици рада у реализацији градива. Фронтални се може користити при извођењу уводних часова нових наставних тема. Могуће је коришћење метода покушаја и погрешака или „властите коже“ пре него класична демонстрација коју изводи наставник, јер ученици већ поседују одређена несистематизована знања, а овим методама се врши максимална активизација и избегава се постојећа тенденција губљења индивидуалног израза под утицајем класичног, већ постојећег начина извођења или стила. Ове методе погодују развоју мотивације, интересовања, способности, стваралачких индивидуалних могућности, упорности и сигурности.

ОДСЕК САВРЕМЕНА ИГРА**САВРЕМЕНА ИГРА**

ЦИЉ И ЗАДАЦИ наставе је стицање потребних знања и овладавање техником играња у модерној играчкој форми.

Циљ наставе је образовање ученика из области савремене игре – историјат, технике рада, истакнуте и заслужне личности (кореографи, играчи, педагози), играчки театар, музика, разноврсни медији, филм, телевизија.

– Савладавање савремених играчких техника.

– Активирати унутрашњу осетљивост и снагу сваког дела тела, које ће овладати телом као целином и простором које то тело осликава.

– Циљ је изградити играча који ће савршено владати својим психофизичким могућностима и створити инструмент способним да у потпуности одговара захтевима кореографије.

– Кроз рад на техникама импровизације развијати креативни потенцијал ученика.

Задачи:

- да сваком појединцу оспособи тело које чини инструмент покрета и израза;
- развијање технике извођења, изражајности, координације покрета, снаге, издржљивости и омогућавање хармоничног развоја сваког појединца;

- усвајање свих елемената игре: удисаја-издисаја, контракција-опуштања, корака, окрета, скокова, трчања, падова и дизања;
- развијање и усавршавање уметничког израза – емоције.
- упућивање ученика у све видове групне и соло игре разних кореографија;
- развијање индивидуалности ученика и формирање професионалног балетског уметника.

I РАЗРЕД

(10 часова недељно, 350 годишње)

1. Упознавање ученика са предметом.
  - Шта је савремена игра – историјат, правци, технике....
2. Упознавање сопственог тела:
  - Унутрашња структура тела (дисање, мисли, крвоток, костур)
  - Спољашња структура тела (кожа)
  - развијање свести у склопу и функцији тела
  - веза између главе и карлице.
3. Изаолациони покрети појединих делова тела, (глава, раме, шака, лакат, бокови, стопала, колена...).
4. Простор и однос тела и простора.
5. Чула, осећања и акције.
6. Кинесфера.
7. Релаксације и дисање.
8. Тензија (пружање отпора земљиној тежи).
9. Релаксације (препуштање, тежином тела, земљиној тежи).
10. Тензија (унутрашња контракција која даје снагу).
11. Снага и тежина.
12. Поставка тела – алинемент.
13. Позиције ногу и стопала.
14. Позиције руку и шака.
15. Пренос тежине тела.
16. Задржавање тела у најнижој тачки – суспенд.
17. Правци и смерови кретања (напред, назад, у страну, по кругу, по дијагонали, цик-цак, спирале...).
18. Опозиционо кретање.
19. Пасивно и лагано загревање тела.

ПОД

1. Лагано савијање кичменог стуба вођеног тежином главе и лагано исправљање, од последњег пршљена до врха главе (напред, у страну, назад).
2. Bounces – federisawe торзоа на четири четвртине и три четвртине (напред и у страну).
3. Дисање са сукцесивним кретањем кичменог стуба (стопала спојена паралелно напред или са прекрштеним ногама).
4. Варијације дисања са сукцесивним радом кичменог стуба и додавањем рада ногу и руку (flex стопала и шаке, arch-извијање грудног коша нагоре).
5. Исто као под 4. са променом ритма.
6. Сливени ток кретања торза – са радом руку.
7. Дисање са спиралом и извијање горњег дела грудног коша напред – arch.
8. Contract – release (припрема из позиције прекрштених ногу).
9. Окретање и увртање торза са извлачењем на дијагонали.
10. Исто као под 9, са спуштањем на под.
11. Кружење и истезање стопала.
12. Push out with toes – Из седећег става са ногама спојеним паралелно напред, колена савијена, стопала на поду, тело се одгурне прстима уназад у косу линију.
13. Lift in metatarsal arch – подизање метатарзалног дела стопала.
14. Дубоко тегљење (напред, назад, у страну).
15. Дубоко тегљење са спуштањем у шпагат.
16. Дубоко тегљење са избацивањем бокова.
17. Тегљење у страну са падом.
18. Body roll – котрљање.
19. Contract – release (на леђима и потрбушке).
20. Contract – release, са спуштањем на под и дизањем.
21. Вежбе за трбушне и леђне мишиће.
22. Вежбе за унутрашње бутне мишиће.
23. Истезање колена.
24. Варијације претходних елемената на поду.
25. Лагано дизање са пода.

СРЕДИНА

1. Пренос тежине тела (са једне ноге на другу, са једног дела стопала на други).
2. Изолација појединих делова тела (главе, рамена, руке, шаке, грудног коша, бокова), у комбинацији са plié-relevé.
3. Standing bounces – федерисање торза са продубљивањем plié-a.
4. Plié у паралелним и отвореним позицијама са дисањем.
5. Plié – relevé комбинација са contract – release и arch.
6. Исклизивање у велику II и IV позицију.
7. Foot isolation – рад стопала.
8. Равна леђа у комбинацији са plié-relevé.
9. Савијање тела напред, у страну и назад.
10. Комбинације равних и округлих леђа, рад пршљенова.
11. Battement tendu (паралелни, затворени и отворени, са flexion и метатарзалним делом).
12. Battement tendu са преносом тежине.
13. Battement tendu jeté (отворени, затворени, паралелни).
14. Passé (паралелни, отворени).
15. Fondu (паралелни, отворени).
16. Battement tendu jeté у комбинацији са passé и fondu.
17. Паралелни petit battement.
18. Port de bras (мали и велики).
19. Замах тела.
20. Замах тела са увртањем.
21. Bounces са полуокретом и окретом.
22. Battement développé (паралелни), са relevé и plié.
23. Замах ноге (напред, назад у страну).
24. Grand battement са опуштањем ноге на под.
25. Tilts – нагиби.
26. Трамплини.
27. Sautés у паралелним позицијама.
28. Change of direction – промена правца.

3. Окретање и увртање торза са спуштањем на под.
4. Тегљење са избацивањем бокова и тегљење на страну са падом.
5. Body roll.
6. Contract – release.
7. Комбинација пређених елемената на поду.

СРЕДИНА

1. Standing bounces.
2. Plié у паралелним и отвореним позицијама уз рад торза и руку.
3. Battement tendu паралелни и отворени са преносом тежине.
4. Battement tendu jeté у комбинацији са passé.
5. Fondu паралелни и отворени.
6. Petit battement паралелни.
7. Port de bras.
8. Battement développé паралелни и отворени са relevé и plié.
9. Grand battement са променом правца.
10. Tilts.
11. Sautés.
12. Комбинација пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Ходови (са окретањем торза, са подовима, triplets).
2. Трокорак у комбинацији са скоковима.
3. Трчање у свим правцима у комбинацији са скоковима и подовима.
4. Комбинација хода и grand battement.
5. Off balance.
6. Скокови са ногом на passé и attitude.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Ходови – (обичан, висок, низак, са променом тежине, са окретањем торза, са замахом тела), напред, у страну, назад, са променом правца и смера.
2. Трчање у свим правцима са скоком и поскоком, са падом и наглим дизањем.
3. Комбинације хода и grand battement.
4. Triplets – скокови са окретом и полуокретом.
5. Брзи трокорак у комбинацији са sautés.
6. Sautés у комбинацији са jetés.
7. Piqué series.
8. Off balance са корпусом у правцу кретања (напред, у страну, назад).
9. Hops – поскоци на полупрстима.
10. Prancing – (hod lipicanera).
11. Скокови по дијагонали, са ногом на отвореном и затвореном passé-у.
12. Скокови по дијагонали са ногом на attitude.
13. Grand jeté curved (са савијеним корпусом).
14. Импровизације на задату тему.
  - Трчање – са наглим променама правца, у сопственом унутрашњем ритму ученика, са додавањем осталих делова тела.
  - Изолација и освешћивање кичменог стуба – покрет почиње у леђима и при сваком следећем покрету задржава се фокус на кичменом стубу.
  - Наизменична изолација појединих делова тела у покрету – покрет почиње из рамена, лакта, колена, стопала, главе...
  - Изолација бокова – у седећем и стојећем положају.
  - Тежина – осећање и контрола тежине тела у простору. Вежбе релаксације на поду и у средини.
  - Почетак рада импровизације у паровима. Први ученик покреће део тела другог ученика који тај покрет прихвата и развија или га игнорише, пружа отпор.
15. Вежбе опуштања за крај часа.

II РАЗРЕД

(10 часова недељно, 350 годишње)

ВЕЖБЕ РЕЛАКСАЦИЈЕ

1. Релаксације са пасивним загревањем кичменог дела тела.
2. Опустање вратних мишића са лаганим окретањем главе.
3. Осећање тежине тела – препуштање земљиној тежи.
4. Вежбе за бокове – кружно кретање колена са опуштеним стопалима.
5. Ротационо, наизменично замахивање коленима – врх стопала на поду.
6. Брзи пренос тежине са колена на колено.
7. Окретање тела преко бока у колуту са отварањем ногу у шпагат и преклопом
8. Ротационо кружење корпуса (у пределу ребара), са ногама у жабици.

ПОД

1. Bounces – федерисање торза са загревањем најнижег дела кичменог стуба, постављање центра и исправљање пршљен по пршљен (седећи став, прекрштене ноге, спојени табани, ноге раширене у страну, ноге испружене напред).
2. Bounces with a twist in spine – са окретањем торза.
3. Дисање са променом ритма.
4. Дисање са окретањем торза, извијањем прсног дела нагоре – arch.
5. Дисање са спиралом, окретањем главе и спуштањем на под.
6. Contract – release, из прекрштених ногу, спојених стопала (табана), II позиције и ногама испруженим напред.
7. Истежање ноге из позиције прекрштених ногу и промена на другу ногу кроз окретање торза.
8. Flex – point варијације са окретањем торза и сукцесивним савијањем и испружањем кичменог стуба.
9. Hip propulsion са окретањем торза – нагло одизање бока нагоре.
10. Ротације торза са спуштањем на под.
11. Појачано тегљење из II позиције са замахом тела.
12. Замах са увртањем горњег дела тела и одизањем од пода (стопала су чврсто на поду), са покретом руке и извијањем прсног дела нагоре.
13. Проклизивање колена и бокова на поду са корпусом који касни, извија се и преклапа преко ногу.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ

ПОД

1. Лагано савијање кичменог стуба са bounces напред и у страну.
2. Дисање са радом руку и ногу.

14. Колутови по поду са савијеним коленима и преносом тежине са једне руке на другу.
15. Hip thrust – избацивање бокова нагоре.
16. Комбинације пређених елемената на поду.
17. Лагано подизање са пода.

СРЕДИНА

1. Пребацавање тежине тела са једне ноге на другу и окретањем торза.
2. Вежбе на средини за контролисање рада кичменог стуба у позицији паралел са подом и 45% од равне линије.
3. Комбинације савијених и равних леђа, спуштање на plié и дизање на relevé.
4. Bounces (глава, рамена, грудни кош, струк, бокови), напред и у страну.
5. Вежбе за стопала (полупрсти – прсти), и пренос тежине.
6. Battement tendu са жустрим шутирањем, стопалима и пролазним кораком кроз паралелну и отворену позицију у plié-у.
7. Battement tendu са бацањем опуштеног стопала кроз мали passé, при чему доња нога иде у plié – паралелна и отворена позиција.
8. Проклизавање кроз дубоки plié на велику IV и II позицију са опуштеним рукама које се шире у страну и скупљају укрштене на грудима – слово „U”.
9. Plié – demi plié са федерисањем.
10. Demi plié са федерисањем у комбинацији са relevé.
11. Grand plié са радом торза (напред, у страну и кружењем кроз arch).
12. Battement tendu (отворени и паралелни), у комбинацији са demi-plié и преносом тежине са једне ноге на другу.
13. Battement glissé у комбинацији са battement tendu.
14. Battement tendu jeté са flexom и радом торза.
15. Паралелни battement tendu jeté у комбинацији са pas de bourrée и радом торза.
16. Окретање торза са радом руку у twist и arch.
17. Fondu у комбинацији са deep lunge – дубоки испод.
18. Rond de jambe en l'air са окретањем, увртањем торза и arch.
19. Tilts – нагиби.
20. Body swing – замах тела.
21. Body swing у комбинацији са contract – release.
22. Замах тела и скок у месту.
23. Падови (напред, у страну, назад).
24. Замах тела и пад уназад са наглим дизањем.
25. Рад руку (port de bras), са радом торза (напред, у страну, назад и кружно).
26. Body arc (лукови).
27. Замах ноге (напред, назад, у страну).
28. Замах ноге са замахом тела, deep lunge и нагло враћање у центар.
29. Grand battement са преносом тежине. Наизменични рад корпуса, са и без рада руку.
30. Grand battement у комбинацији са корацима, променом ногу и променом правца.
31. Дисање са извијањем корпуса на arch (plié, relevé).
32. Комбинације пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets (plié – relevé) – трокорак.
2. Трокорак са радом руку.
3. Трокорак са полуокретом и окретом.
4. Adagio варијације (ходови, passé-développé са arch, passé développé са нагибом-tilt, и издржавањем у највишој тачки) suspend.
5. Трокорак у комбинацији са скоковима у месту.
6. Трокорак у комбинацији са окретима и grand jeté.
7. Piqué са корацима и ногом на passé (са окретом и скоком у месту).
8. Hops – поскоци.
9. Мали скокови у passé-у, у даљ и по дијагонали.
10. Комбинације трчања, окрета и падова.
11. Варијације пређених елемената.
12. Импровизације на одређену тему:
  - Трчање – са наглим променама правца, у сопственом унутрашњем ритму ученика, са додавањем осталих делова тела.
  - Изолација и освешћивање кичменог стуба – покрет почиње у леђима и при сваком следећем покрету задржава се фокус на кичменом стубу.

- Наизменична изолација појединих делова тела у покрету – покрет почиње из рамена, лакта, колена, стопала, главе...
  - Изолација бокова – у седећем и стојећем положају.
  - Тежина – осећање и контрола тежине тела у простору. Вежбе релаксације на поду и у средини.
  - Почетак рада импровизације у паровима. Први ученик покреће део тела другог ученика који тај покрет прихвата и развија или га игнорише, пружа отпор.
13. Вежбе релаксације (дисање и лагано тегљење тела, напред и у страну). Наизменично затезање и опуштање мишића.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Bounces with a twist in spine.
2. Дисање са спуштањем на под.
3. Contract – release.
4. Flex-point.
5. Hip propulsion and hip thrust.
6. Ротације торза са спуштањем на под.
7. Колутови.
8. Комбинација пређених елемената на поду.

СРЕДИНА

1. Комбинација савијених и равних леђа са plié и relevé.
2. Bounces.
3. Demi и grand plié са радом торза.
4. Battement tendu са plié и преносом тежине.
5. Battement glissé.
6. Battement tendu jeté са flex-ом и радом торза.
7. Fondu у комбинацији са deep lunge.
8. Grand rond de jambe са увртањем торза и arch.
9. Body swing.
10. Leg swing.
11. Grand battement са променом ногу и правца.
12. Комбинација пређених елемената на средини.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Трокорак са радом руку, окретима и скоковима.
2. Adagio комбинације.
3. Мали скокови.
4. Grand jeté.
5. Комбинације трчања, окрета и падова.

III РАЗРЕД

(10 часова недељно, 350 часова годишње)

ПОД

1. Bounces на четири четвртине, у комбинацији са contract – release и увртањем торза.
2. Bounces на три четвртине, и наглим променама стране са arch.
3. Дисање са променом ритма, спиралом, спуштањем на под и contract – release комбинацијом.
4. Développé напред, у страну, назад, са contract – release и увртањем торза.
5. Flex – point варијације са увртањем торза, замахом тела и извијањем грудног коша напред.
6. Тегљење ноге и тела са падом и дизањем.
7. Вежбе за тегљење бутине.
8. Прелази са колена на колени.
9. Side contraction – контракција у страну са спуштањем на под и пребацавањем на другу страну преко леђа.
10. Контракција у страну и избацивање бокова са наглим спуштањем на под.
11. Соссух комбинације.
12. Свећа, пребацавање ногу на колена преко главе, нагло враћање са избацивањем бокова и опуштањем.
13. Увртање торза са наглим избацивањем колена ка и од прсног дела.

14. Нагло избацивање бокова, стопала на поду, и ход са ослонцем на једну руку.
15. Дијагонале са прелазима.
16. Renversé на коленима.
17. Grand jeté са ослонцем на једну руку.
18. Варијације вежби на поду.
19. Дизање са contract – release и увртањем торза.

СРЕДИНА

1. Grand plié из отворене у паралелну позицију, са савијањем и извијањем леђа на arch и contract – release варијације.
2. Plié варијације са сукцесивним кружењем торза.
3. Вежбе за стопала са радом метатарзалног дела, испадом и наглим преносом тежине са једне ноге на другу.
4. Подизање на relevé и наизменично лупање петом по поду, у кретању тела напред и назад по III позицији.
5. Battement tendu у комбинацији са contract – release.
6. Battement tendu у комбинацији са demi-plié и радом торза.
7. Battement tendu jeté са високим променљивим passéom и tilts.
8. Исписивање слова „U”, са великим рондом.
9. Grand battement са лупањем предњег дела стопала – јасту-чића – и отварањем и затварањем колена по широкој дру-гој позицији.
10. Grand battement са опуштеним стопалима и радом руку.
11. Attitude balance, off balance са спуштањем на под.
12. Port de bras варијације са изолацијом појединих делова те-ла, федерисањем, полуокретом и окретом.
13. Замах ноге напред, у страну, назад, са замахом тела, спуштањем у deep lunge, окретом на поду и наглим дизањем.
14. Скокови у месту (sautés), са корпусом савијеним напред, у страну и назад.
15. Échappé са четврт окретом, полуокретом и целим окретом.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Prancing са променом ритма и преносом тежине са једне ноге на другу.
2. Triplets са окретом и спуштањем на под, окретањем преко бока и наглим дизањем.
3. Пренос тежине кроз rond de jambe en l'air са ноге на ногу и из једног угла сале у други.
4. Окрети off balance.
5. Скокови off balance.
6. Curved leap – grand jeté са заобљеним леђима.
7. Grand jeté са arch.
8. Спирални окрети и падови.
9. Центрифугални скок са извијањем прсног дела на горе и спуштањем на под.
10. Импровизације:
  - Импровизација у пару уз инструкције професора – зада-та тема.
  - Конверзација – рад у трију. Један ученик почиње акцију – ходање, трчање, игра..., друга два гледају и у одређе-ном моменту се прикључе и искључе.
  - Импровизација са помоћним предметима који се држе у руци или импровизација са столицом – непомично др-жање тела, кретање по столици, поду, простору...
  - Припрема за контакт импровизацију – покрети леђа уз леђа.
  - Припрема за контакт импровизацију – котрљање по те-лу другог играча и заједнички колутови у простору.
  - Контакт импровизација без одвајања тела два играча.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Bounces са contract – release и увртањем торза.
2. Дисање са променом ритма.
3. Flex-point са замахом тела.
4. Прелази са колена на колено.
5. Контракције у страну са спуштањем на под.
6. Свећа.
7. Renversé на коленима.
8. Ход и grand jeté са ослонцем на једну руку.
9. Комбинација пређених елемената на поду.

СРЕДИНА

10. Demi и grand plié са радом торза и contract – release.
11. Battement tendu са demi plié и радом торза.
1. Battement tendu jeté са passé и tilts.
2. Leg swing са deep lunge и падом.
3. Balancé и off balance у великим позама.
4. Grand battement са радом руку и тела и променом правца.
5. Port de bras са изолацијом појединих делова тела.
6. Sautés са радом корпуса.
7. Échappé са окретом.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets са окретом и падом.
2. Окрети off balance.
3. Скокови off balance.
4. Curved leap.
5. Спирални окрети и падови.
6. Центрифугални скок.

IV РАЗРЕД

(10 часова недељно, 320 часова годишње)

ПОД

1. Контракције и комбинације са федерисањем и увртањем торза, спуштањем на под и дизањем.
2. Сливени ток кретања тела са наглим спуштањем тела у страну и дизањем са контракцијом и пролазом кроз пози-цију на другу страну.
3. Bounces на четири четвртине из свих позиција са увртањем торза са једне стране на другу.
4. Дисање са спиралом, радом главе са променом ритма и темпа, увртањем торза, спуштањем на под, котрљањем и дизањем.
5. Duple контракције.
6. Таласасте контракције.
7. Избацивање бокова (hip thrust), у комбинацији са окрета-њем торза, замахом тела и наглим спуштањем на под и ди-зањем са пода.
8. Комбинације окрета на коленима.
9. Варијације на поду у разним правцима (хоризонтала, дија-гонала, по кругу, цик-цак, напред, назад), и наглим дизањем.

СРЕДИНА

1. Plié (demi и grand), у комбинацији са contract – release, издржа-вањем на највишој тачки и наглим спуштањем у grand plié.
2. Plié са једне ноге на другу, кружење торза и окретање на arch или curve.
3. Battement tendu у комбинацији са grand plié и deep lunge.
4. Battement tendu jeté у комбинацији са passé, радом стопала и нагибима.
5. Замах тела (body swing), у комбинацији са наглим исклиза-вањем у другу позицију, променом правца, спуштањем на под са наглим избацивањем бокова у страну и ходањем у круг са ослонцем на једну руку.
6. Grand rond de jambe par terre са contract – release, colaps и спи-ралним спуштањем на под.
7. Sautés са падом и дизањем.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets у страну, са спуштањем на под кроз grand jeté.
2. Скокови са ногом на passé у даљ, са окретањем тела у ра-зним правцима.
3. Спуштање на под преко високог атитуде назад кроз gen-versed.
4. Велики attitude назад у окрету, са корпусом који креће ра-ван и у току окрета се ротира, са рукама у II позицији.
5. Промена правца тела, кроз велики rond de jambe en l'air са ногом која се подиже у attitude назад или land у страну.
6. Entrechat quatre по дијагонали са опуштеним рукама и сави-јеним корпусом.
7. Grand jeté са контракцијом и спуштањем на под.

8. Импровизације:

- Почетак рада у композицији – рад у трију.
- Рад у трију са истовременим почетком радње, са и без задате теме.
- Глас – звук и ритам. Упознавање са гласовним потенцијалом.
- Креирање ритмичких фраза.
- Наизменичне промене ритмичких фраза у пару или групи, са говором, звуком, покретом...

ЦЕЗ ЕЛЕМЕНТИ И КОМБИНАЦИЈЕ

1. Паралелени и отворени grand plié са arch и издржавањем на највишој тачки, наглим попуштањем тела и прелазом у IV позицију – пивот.
2. Battement tendu са grand plié и фонду, arch.
3. Battement tendu са уздржавањем и акцентом, пребацавањем тежине са једне ноге на другу и arch.
4. Вежбе за координацију руку, ногу и стопала (flex – point).
5. Брзо кружење главе (head roll).
6. Изолације рамена у комбинацији са contract – release.
7. Ribcage isolation (напред, назад, у страну).
8. Pelvis isolation – ротација боковима.
9. Grand battement са контракцијом и без корацима.
10. Вежбе за координацију и тегљење.
11. Rond de jambe en l'air на attitude назад и développé у страну, преносом на другу страну и transition.
12. Fall forward (пад напред), bounce and stretch.
13. Цез ходови.
14. Скокови са контракцијама.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Contract-release, twist and bounce.
2. Дисање са спиралом и twist, спуштањем на под и котрљањем.
3. Hip thrust.
4. Окрети на коленима.
5. Дупле и таласасте контракције.
6. Комбинација пређених елемената са променом правца.

СРЕДИНА

1. Demi и grand plié са задршком и наглим спуштањем.
2. Battement tendu у комбинацији са grand plié и deep lunge.
3. Battement tendu jeté са tiltom.
4. Body swing са променом правца.
5. Grand rond de jambe са contract – release, colaps и спиралним спуштањем на под.
6. Sautés са падом и дизањем.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets у страну са grand jeté и падом.
2. Скокови са окретом и променом правца.
3. Renversé са падом.
4. Окрети у великим позама са радом корпуса.
5. Grand rond de jambe са радом корпуса.
6. Grand jeté са контракцијом и спуштањем на под.
7. Цез елементи.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Поред рада на техници модерне игре ученици би требало да се упознају са самим настанком те игре. Требало би да имају увид у: разне периоде уметности уопште, како долази до промена у разним гранама уметности, (посебно музике која је неодојиви део играчке уметности), компоненте које утичу на промене и које су кључна личност својом креативном генијалношћу довеле до одређених проме-

на. Модерна игра је подложна честим новинама, зато би преко разних медија (представе, часописи, фотографије, књиге, видео касете) ученике требало упознати са тим новинама и евентуалним променама. Педагог би требало, према свом знању и искуству, држећи се чврсто оног што је у традицији вредно, да одлучи које су то нове идеје које ће прихватити и тако освежити и осавременити свој рад.

Потребно је познавати што шири играчки речник и добро разумети однос између разних вежби; да су вежбе на поду припрема за рад на средини а ове опет припрема за разне комбинације вежби преко пода.

Кад се каже преко пода мисли се на коришћење свеобухватног простора, односи разних праваца и смерова (дијагонала, круг, хоризонтала, вертикала, шик-цак, спирала итд.).

Сваки час би ученицима требало да пружи сет типова сазнања:

- индивидуална креативност у покрету,
- комплетна употреба тоталног инструмента (са планираним сегментарним развојем из часа у час повећава се домет, контрола, флексибилност, како сваког сегмента тако и тоталног инструмента).
- употреба простора,
- истраживање многих особина покрета,
- употреба разних ритмова и фраза,
- практична примена комбиновања специфичних играчких покрета,
- техника извођења игре је њена суштина, она даје играчу играчки речник.

Али уметност превазилази прелаз између поза и планираних покрета, она у себи укључује многе елементе који се међусобно преплићу, пре свега експресивност и мотивацију. Сваки играч мора да открије суштину игре у оквиру сопственог инструмента. Да научи да употреби себе као целину-емоционалну, интелектуалну и физичку и да комуницира са инструментом који је створио.

РЕПЕРТОАР САВРЕМЕНЕ ИГРЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Упознавање ученика савремене игре са стиливима разних кореографа као и развијање индивидуалности ученика.

Задаци:

Упознавање, усвајање и анализа различитих стилова савремене игре:

- синтеза елемената савремене игре у задату целину;
- усавршавање играчке технике уз поштовање кореографских захтева;
- развијање и неговање креативности и сарадничког духа будућег уметника.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

Солистичке и групне нумере из представа познатих актуелних страних кореографа, примерене III разреду средње школе, одсек савремена игра.

Солистичке и групне нумере из представа познатих актуелних домаћих кореографа, примерене III разреду средње школе, одсек савремена игра.

1. Варијације са такмичења савремене игре у свету, као што је у Паризу:

- „Кантата” Циши Качулијано
- „Жена” – Клод Бромашон
- „Мушкарац” – Клод Бромашон

2. Групне игре из кореографија познатих светских кореографа
  - Мац Ек
  - Јиржи Килијан
  - Саша Валц

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часова годишње)

1. Солистичке и групне нумере из представа познатих актуелних страних кореографа, примерене IV разреду средње школе, одсек савремена игра.

2. Солистичке и групне нумере из представа познатих актуелних домаћих кореографа, примерене IV разреду средње школе, одсек савремена игра.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Репертоар савремене игре је наставни предмет који се изучава током трећег и четвртог разреда, када ученици стекну одређено знање из савремене игре. Његов програм је конципиран тако да прати програм наставног предмета савремена игра и упућује на реализацију сличних задатака на креативно вишем нивоу.

Осим демонстрационе методе, пожељно је комбиновати метод проучавања случаја, дијалогски метод, метод репродукције и метод доживљавања. Аналитичка и синтетичка су компатибилне методе које су такође пожељне у раду, развијања техничке и креативне способности ученика – пластичност тела; постигнута координација покрета, савладаност технике, осмишљеност и покрет оплемењен емоцијом.

КЛАСИЧАН БАЛЕТ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Циљ предмета је да ученици усвоје знање из области класичног балета, да развију технику извођења, изражајност, координацију покрета, као и да развију осећање за уметнички доживљај и постигну индивидуални израз.

Усвајање елемената игре, корака, скокова, окрета, као и рад на прстима. Стицање умећа у извођењу свих видова групне и соло игре кроз различите кореографије из репертоара савремене игре, како би се формирао професионални играч савремене игре.

I РАЗРЕД

(7 часова недељно, 245 часова годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на целом стопалу, на полупрстима, са завршетком на demi-plié.
2. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans из позе на 45 степени у позу на 45 степени.
3. Battements développés:
  - tombés en face и у позама, са завршетком прстима на поду и на 90 степени.
  - са balancé
4. Grand temps relevé en dehors et en dedans на целом стопалу и на полупрстима.
5. Grands battements jetés:
  - на полупрстима;
  - balançoire (напред, назад)
  - passé на 90 степени
  - développés (мекани battements) на полупрстима.
6. Полуокрет en dehors et en dedans из позе у позу, кроз passé на 45 и 90 степени на полупрстима и са plié-relevé.
7. Окрет fouetté en dehors et en dedans на 1/8, 1/4 и 1/2 круга а ногом подигнутом напред или назад на 90 степени:
  - на целом стопалу,
  - на полупрстима,
  - са plié-relevé, завршавајући на полупрстима,
  - са полупрстију завршавајући на demi-plié.
8. Половина tour en dehors et en dedans почињући са отвореном ногом напред у страну и назад на 45 и 90 степени.

9. Pirouette en dehors et en dedans почињући са отвореном ногом напред у страну и назад на 45 и 90 степени.
10. Pirouette en dehors et en dedans са temps relevé.
11. Flic sa pirouette en dehors et en dedans почињући са отвореном ногом из II позиције на 45 степени.
12. Pirouette tire-bouchon en dehors et en dedans почињући из V позиције и из позе на 90 степени.

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЈЕ

1. Battements fondus en tournant en dehors et en dedans на 1/4 круга.
2. Battements frappés en tournant en dehors et en dedans на 1/8 и 1/4 круга прстима на под и на 30 степени.
3. Battements double frappés en tournant en dehors et en dedans на 1/8 и 1/4 круга прстима на под и на 30 степени.
4. Battements battus sur le cou-de-pied напред и назад en face et épaulement.
5. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans са завршетком у V и у IV позицији.
6. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans:
  - double на целом стопалу на полупрстима са завршетком у demi-plié;
  - на 90 степени на целом стопалу (1–2 ronds).
7. Battements développés:
  - Tombés en face и у позама, завршавајући прстима на поду и на 90 степени,
  - ballottés.
8. Demi-rond et rond de jambe développé en dehors et en dedans en face и из позе у позу на полупрстима, на demi-plié и са plié-relevé.
9. Tour lent en dehors et en dedans у великим позама:
  - на demi-plié,
  - из позе у позу (без рада и са радом корпуса).
10. Grands battements jetés на полупрстима.
11. Grand port de bras-préparation за tours у великим позама.
12. Grand fouetté en face помоћу coupé-корака, завршавајући у позу attitude effacée, I и II arabesque.
13. Окрети en dehors et en dedans из позе у позу кроз passé на 45 и 90 степени са plié-relevé.
14. Pirouettes en dehors et en dedans из II, IV и V позиције (2 окрета).
15. Pirouettes en dehors et en dedans са temps relevé (1-2 окрета).
16. Pirouettes en dehors et en dedans са temps sauté из V позиције и pas échappé на II и IV позицију (1-2 окрета).
17. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied у пози attitude на 45 степени напред један за другим (2-4 неспуштајући ногу у V позицију).
18. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans из V позиције и IV позиције (1-2 окрета).
19. Tours fouettés на 45 степени (4-8).
20. Tour en dehors et en dedans у свим великим позама из IV и II позиције.
21. Pirouettes en dehors s dégaçé по дијагонали (4-8 факултативно).
22. Pirouettes en dehors с coupé-кораком по дијагонали (pirouettes piquées 4-8) факултативно.

ALLEGRO

1. Royal са померањем.
2. Entrechat-quatre са померањем.
3. Pas brisé напред, назад.
4. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама (са померањем).
5. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans отварајући ногу у страну на 45 степени.
6. Grande sissonne tombée у свим правцима и позама.
7. Grand pas assemblé у страну, напред, у положају épaulement, помоћу coupé-корака, pas glissade, sissonne tombé, développé tombé.
8. Grand pas jeté напред у позама attitude croisée, III и I arabesque помоћу coupé-корака, pas glissade и из V позиције.
9. Grand pas de chat.
10. Temps levé у позама на 90 степени.
11. Pas cabriole на 45 степени напред и назад помоћу coupé-корака pas glissade, sissonne tombée (за мушкарце на крају школске године).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Pas couru у свим правцима.

3. Sissonne ouverte на 45 степени en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ окрета.
4. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама.
5. Pas tombé из позе у позу на 90 степени.
6. Grands battements jetés у свим правцима и позама.
7. Relevé на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени са померањем напред (2).
8. Soutenu en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{2}$ окрета почињући из позе на 45 и 90 степени.
9. Pas glissade en tournant са померањем у страну и по дијагонали (8).
10. Pirouette en dehors et en dedans из V и IV позиције, са завршетком у позе прстима на поду.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на целом стопалу, на полупрстима, са завршетком на demi-plié.
2. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans из позе на 45 степени у позу на 45 степени.
3. Battements développés:
  - tombés en face и у позама, са завршетком прстима на поду и на 90 степени.
  - са balancé
4. Grand temps relevé en dehors et en dedans на целом стопалу и на полупрстима.
5. Grands battements jetés:
  - balançoire (напред, назад)
  - développés (мекани battements) на полупрстима.
6. Окрет fouetté en dehors et en dedans на $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга а ногом подигнутом напред или назад на 90 степени:
  - на полупрстима,
  - са plié-relevé, завршавајући на полупрстима,
  - са полупрстију завршавајући на demi-plié.
7. Pirouette en dehors et en dedans са temps relevé.

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Battements fondus en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ круга.
2. Battements frappés en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{8}$ и $\frac{1}{4}$ круга прстима на под и на 30 степени.
3. Flic-flac en tournant en dehors et en dedans са завршетком у V и у IV позицији.
4. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans на 90 степени на целом стопалу (1-2 рондс).
5. Battements développés tombés en face и у позама, завршавајући на 90 степени.
6. Demi-rond et rond de jambe développé en dehors et en dedans из позе у позу на полупрстима, на demi-plié и са plié-relevé.
7. Tour lent en dehors et en dedans у великим позама на demi-plié,
8. Grand port de bras-préparation за tours у великим позама.
9. Grand fouetté en face помоћу coupé-корака, завршавајући у позу I arabesque.
10. Pirouettes en dehors et en dedans из II, IV и V позиције (1-2 окрета).
11. Pirouettes en dehors et en dedans са temps relevé (1-2 окрета).
12. Tours fouettés на 45 степени (4-8) – факултативно.
13. Pirouettes en dehors са dégagé по дијагонали (4-8 факултативно).
14. Pirouettes en dehors са coupé-кораком по дијагонали (pirouettes piquées 4-8) факултативно.

ALLEGRO

1. Royal са померањем.
2. Entrechat-quatre са померањем.
3. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама (са померањем).
4. Grande sissonne tombée у свим правцима и позама.
5. Grand pas jeté напред у позама attitude croisée, III и I arabesque помоћу coupé-корака, pas glissade и из V позиције.
6. Temps levé у позама на 90 степени.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Pas couru у свим правцима.

3. Grande sissonne ouverte у свим правцима и позама.
4. Pas tombé из позе у позу на 90 степени.
5. Soutenu en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{2}$ окрета почињући из позе на 45 и 90 степени.
6. Pas glissade en tournant са померањем у страну и по дијагонали (8) факултативно.

II РАЗРЕД

(7 часова недељно, 245 часова годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés са окретом fouetté en dehors et en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга (припрема за grand fouetté en tournant).
2. Pirouettes en dehors et en dedans са завршетком у позе на 45 и 90 степени (1-2 окрета).
3. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans са завршетком у великим позама (1-2 окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ

1. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
2. Grands battements jetés:
  - passé на 90 степени;
  - développés (мекани battements) на полупрстима;
  - balancé à la seconde из I и V позиције.
3. Grand fouetté en tournant en dedans у позу III arabesque.
4. Pirouettes en dehors et en dedans из V, IV и II позиције и temps relevé са завршетком у позе на 45 и 90 степени прстима на поду и на demi-plié.
5. Pirouettes en dehors et en dedans почињући из позе на 45 степени и 90 степени завршавајући у IV и V позицију (1-2 окрета).
6. Pirouette en dehors et en dedans из IV позиције завршавајући на колено (мушкарци).
7. Pirouettes en dehors et en dedans (2 окрета) и tour tire-bouchon (1-2 окрета) са grand-plié из I и V позиције.
8. Tours en dehors et en dedans у свим великим позама из IV и II позиције (2 окрета).
9. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по $\frac{1}{2}$ окрета један за другим (2-4).
10. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8 мушкарци – индивидуално).
11. Tours chaînés (16).

ALLEGRO

1. Pas ballotté на 45 и 90 степени.
2. Pas soubresaut.
3. Grand pas assemblé en tournant са померањем у страну са coupé-кораком и померањем по дијагонали напред и назад помоћу: coupé-корака и pas chassé.
4. Sissonne ouverte en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета en dehors et en dedans са померањем у свим позама на 45 степени.
5. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans у свим позама на 45 степени.
6. Sissonne tombée en tournant en dehors et en dedans en face и у позама.
7. Grand pas jeté напред у свим позама.
8. Pas jeté passé на 45 и 90 степени напред и назад помоћу: coupé-кораком, pas couru, sissonne tombée.
9. Grand jeté pas de chat.
10. Pas de ciseaux на 45 степени.
11. Pas cabriole на 45 степени напред и назад помоћу coupé-корака pas glissade, sissonne tombée.
12. Grand fouetté sauté en face из позе у позу.
13. Grand pas jeté en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета са croisé по помоћу tombé coupé назад.
14. Tour en l'air (2 окрета мушкарци).
15. Tour en l'air са преносом ноге назад на колено са завршетком у IV позицији en face et effacée (мушкарци).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée suivi у свим правцима и по кругу.
2. Relevés на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени:
  - са померањем назад,
  - en tournant en dehors et en dedans на $\frac{1}{2}$ окрета.

3. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (2 окрета)
4. Sissonne ouverte на 45 степени en tournant en dehors et en dedans на ½ окрета.
5. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
6. Окрети fouetté en dehors et en dedans на 1(8 и ¼ круга из позе у позу са ногом подигнутом на 45 и 90 степени.
7. Relevé на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени са померањем напред (4).
8. Soutenu en tournant en dehors et en dedans цео окрет почињући из позе на 45 и 90 степени са demi-plié.
9. Pirouettes en dehors et en dedans из V и IV позиције са pas tombé (1-2 окрета).
10. Pirouettes en dehors из V позиције један за другим (8).
11. Tours fouettés на 45 степени (4).
12. Pirouettes en dehors с dégagé по дијагонали (8).
13. Pirouettes en dedans са courré-корак по дијагонали (pirouettes riquées) (8).
14. Tours chaînés (8).
15. Скокови на прстима: pas emboîtés sur le cou-de-pied (назад) на месту и са померањем.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés са окретом fouetté en dehors et en dedans на ¼ и ½ круга (припрема за grand fouetté en tournant).
2. Pirouettes en dehors et en dedans са завршетком у позе на 45 и 90 степени (1-2 окрета).
3. Pirouettes tire-bouchon en dehors et en dedans са завршетком у великим позама (1-2 окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ

1. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
2. Grand fouetté en tournant en dedans у позу III арабесље.
3. Pirouettes en dehors et en dedans из V, IV и II позиције и temps relevé са завршетком у позе на 45 и 90 степени прстима на поду и на demi-plié.
4. Pirouette en dehors et en dedans из IV позиције завршавајући на колено (мушкарци).
5. Tours en dehors et en dedans у великим позама са plié-relevé по ½ окрета један за другим (2-4).
6. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8 мушкарци – индивидуално).
7. Tours chaînés (16).

ALLEGRO

1. Pas ballotté на 45 и 90 степени.
2. Pas soubresaut.
3. Sissonne ouverte par développé en tournant en dehors et en dedans у свим позама на 45 степени.
4. Grand pas jeté напред у свим позама.
5. Pas jeté passé на 45 и 90 степени напред и назад помоћу: courré-корак, pas couru, sissonne tombée.
6. Grand jeté pas de chat.
7. Tour en l'air (2 окрета мушкарци).
8. Tour en l'air са преносом ноге назад на колено са завршетком у IV позицији en face et effacée (мушкарци).

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pas de bourrée souvi у свим правцима и по кругу.
2. Relevés на једној ноzi у свим позама на 45 и 90 степени:
  - са померањем назад,
  - en tournant en dehors et en dedans на ½ окрета.
3. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (2 окрета)
4. Sissonne ouverte на 45 степени en tournant en dehors et en dedans на ½ окрета.
5. Rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
6. Tours fouettés на 45 степени (4).
7. Tours chaînés (8).

III РАЗРЕД

(7 часова недељно, 245 часова годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés avec demi-rond de jambe en dehors et en dedans.
2. Pirouettes en dehors et en dedans почињући из великих поза (1-2 окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ

1. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
2. Tours lents en dehors et en dedans у свим позама.
3. Flic-flac en tournant из позе у позу на 90 степени.
4. Grand fouetté en tournant en dedans et en dehors.
5. Renversé en croisée en dehors et en dedans.
6. Pirouettes en dehors et en dedans из IV, II и V позиције (2-3 окрета).
7. Pirouettes en dehors et en dedans са pas échappé на II и IV позицију са temps sauté из V позиције.
8. Tour en dehors et en dedans у великим позама (2 окрета).
9. Tour en dehors et en dedans у великим позама с plié-relevé по једном окрету, један за другим (2-4).
10. Прелаз из tours en dehors et en dedans из великих поза на pirouettes en dehors et en dedans.
11. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8-16 мушкарци).

ALLEGRO

1. Petits pas jetés en tournant на ½ окрета са померањем у страну и по дијагонали.
2. Sissonne fermée у свим правцима и позама.
3. Sissonne ouverte у свим правцима и позама.
4. Grand pas assemblé en tournant.
5. Grande sissonne renversée en dehors et en dedans.
6. Grande sissonne ouverte en tournant en dehors et en dedans са померањем у свим позама.
7. Rond de jambe en l'air sauté на 90 степени en dehors et en dedans.
8. Pas jeté passé са бацањем ноге у страну и са завршетком у позе croisée et effacée напред и croisée назад.
9. Pas jeté entrelacé на effacée et croisée по правој линији и по дијагонали помоћу courré-корака, pas chassé.
10. Pas cabriole fermé у свим правцима и позама.
11. Saut de basque у страну и по дијагонали помоћу: courré-корака, pas chassé.
12. Tours sissonne tombée на effacée et croisée по дијагонали један за другим.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (2 окрета).
2. Pirouettes en dehors из V позиције са померањем напред по дијагонали (8).
3. Tours fouettés (4-8).
4. Tour chaîné (8).

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grands battements jetés avec demi-rond de jambe en dehors et en dedans.
2. Pirouettes en dehors et en dedans почињући из великих поза (1-2 окрета).

EXERCICES НА СРЕДИНИ

1. Port de bras (са радом корпуса) у позама на 90 степени.
2. Tours lents en dehors et en dedans у свим позама.
3. Flic-flac en tournant из позе у позу на 90 степени.
4. Pirouettes en dehors et en dedans с pas échappé на II и IV позицију са temps sauté из V позиције.
5. Tour en dehors et en dedans у великим позама (2 окрета).
6. Grandes pirouettes à la seconde en dehors (8-16 мушкарци).

ALLEGRO

1. Sissonne fermée у свим правцима и позама.
2. Sissonne ouverte у свим правцима и позама.
3. Rond de jambe en l'air sauté на 90 степени en dehors et en dedans.
4. Tours sissonne tombée на effacée et croisée по дијагонали један за другим.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Pirouettes en dehors et en dedans из IV и V позиције (2 окрета).
2. Tours fouettés (4-8).
3. Tour chaîné (8).

IV РАЗРЕД

(7 часова недељно, 224 часова годишње)

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Tours en dehors et en dedans у великим позама по 2 окрета један за другим.

ALLEGRO

1. Grande sissonne soubresaut.
2. Grand pas jeté renversé en dehors et en dedans.
3. Pas jeté ballotté (pas de zephyr).
4. Grand pas de basque.
5. Grand pas cabriole напред и назад у свим позама помоћу coupé-корак, pas glissade, sissonne tombée.
6. Grand fouetté sauté en effacé.
7. Grand pas jeté en tournant et croisé на croisé помоћу tombé coupé назад.
8. Pas jeté par terre et pas jeté en l'air en tournant у позу I arabesque по дијагонали.
9. Pas jeté par terre et pas jeté en l'air en tournant у позу I arabesque по кругу.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
2. Grand fouetté en face помоћу coupé-корак, завршавајући у пози attitude effacée I и II arabesque.
3. Grand fouetté en face напред и назад.
4. Renversé en croisé en dehors.
5. Pirouettes en dehors из V позиције са померањем напред по дијагонали (16).
6. Pirouettes en dehors са ногом у положају sur le cou-de-pied и у пози attitude на 45 степени напред један за другим (4-8 не стављајући ногу у V позицију).
7. Tours fouettés (8-16).
8. Tour en dedans у великим позама à la seconde, attitude, arabesque, tire-bouchon помоћу coupé-корак, pas tombé.
9. Tours chaînés (8-16).
10. Pas emboîté en tournant са померањем у страну по дијагонали.
11. Pirouettes en dedans са coupé-корак (pirouettes piquées) по кругу.
12. Скокови на прстима: temps levé sur le cou-de-pied напред и назад en face и у позама croisée et effacée на 45 степени са померањем.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:**EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ**

1. Tours en dehors et en dedans у великим позама по 2 окрета један за другим.

ALLEGRO

1. Pas jeté ballotté (pas de zephyr).
2. Grand fouetté sauté en effacée.
3. Grand pas jeté en tournant et croisé на croisé помоћу tombé coupé назад.

EXERCICES НА ПРСТИМА

1. Double rond de jambe en l'air en dehors et en dedans.
2. Grand fouetté en face помоћу coupé-корак, завршавајући у пози attitude effacée I и II arabesque.
3. Pirouettes en dehors из V позиције са померањем напред по дијагонали (16).
4. Tours fouettés (8-16).
5. Tour en dedans у великим позама à la seconde, attitude, arabesque, tire-bouchon помоћу coupé-корак, pas tombé.
6. Tours chaînés (8-16).
7. Pas emboîté en tournant са померањем у страну по дијагонали.
8. Pirouettes en dedans с coupé-корак (pirouettes piquées) по кругу у зависности од могућности ученика.
9. Скокови на прстима: temps levé sur le cou-de-pied напред и назад en face и у позама croisée et effacée на 45 степени са померањем.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Класичан балет је предмет који чини основну дисциплину током целокупног школовања балетског играча. Програм је сачињен на основу програма и метода истакнутог балетског педагога Агрипине Ваганове. Основна начела ове методе заснивају се на развијању пластичности тела, координацији покрета и усавршавању балетске технике.

Задатак наставника је да омогући хармоничан физички развој ученика, стицање балетске технике, уметничког израза и развијање музикалности.

При обради се препоручује кроз уводни део часа резимирање предходно обрађеног, посебно ако су наставне јединице у функционалној вези. Наставник је обавезан да у процесу обраде демонстрира практичан садржај наставне јединице, било да га изводи сам, уз помоћ професионалног балетског играча или путем наставног средства (схеме, фотографије, дијафилм, филм, компјутерска анимација...) у циљу што сигурнијег осамостаљивања ученика. У одређеним наставним ситуацијама дијапазон уобичајених наставних средстава се проширује лезезом, шалом, марамом, дефом, костимом.

Савладано кроз вежбе се даље моделује, у складу са појединачним могућностима ученика, кроз рад током професионалне праксе где се научно уклапа у контекст реалног професионалног окружења. Активности у процесу наставе, усвојеност програмских садржаја и ниво достигнућа постављених задатака су стандарди који се примењују при оцењивању и годишњим испитима.

При целокупном раду са ученицима наставник не губи из вида ни једну од страна које код ученика развија – знање, разумевање, вештину, умеће, рад на физичкој кондицији, снази, издржљивости, гнпкости и пластичности тела, музикалности, развоју и неговању осећаја за лепо у игри, односу према партнеру и саиграчима, као и комуникацију са делом и групом.

Клавирска пратња на часу је готова музичка форма или импровизација – слободна или на тему неке композиције. Даје посебан темпо и ритам, њоме се наглашава карактер корака, помаже његовом извођењу и доприноси остваривању хармоније између играча и музике. У allegro корацима на прстима користи се припремљен нотни материјал. Ако је у балетској представи кореограф потчињен музици, дајући кроз покрет њену садржину и форму, наставник на часу даје предност балетском кораку а усаглашава музику. Корепетитор је део тима наставник – ученик.

СЦЕНСКО НАРОДНЕ ИГРЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Припремити тело ученика за рад на средини сале, где се кроз мање етиде, савлађује техника разних игара, њихова особеност, а кроз разне поскоке снага мишића ногу.

На већ постављено тело ученика надоградити изражајност и танцовалност кроз упознавање корака, еполмана и рада руку у разним особеностима карактера нашег фолклора, руске, мађарске, италијанске игре из програма. Кроз разна лупања длановима, полупрстима, штиклама, окрета на полупрстима или из demi-plié-а и grand-plié-а, владање марамом, тамбурином развија се хитрина и пластичност корпуса и ногу.

I РАЗРЕД
(3 часа недељно; 105 годишње)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА

1. Demi и grand plié по I, II, III, IV, V и VI (сливено и реско)
2. Battement tendu:
  - са прелазом радне ноге са врха прстију на штикле
  - са развијањем на штикле
  - са одизањем пете бедра радне ноге
3. Battement tendu jeté:
  - на demi plié (акцентом од себе)
  - са проклизом кроз I позицију без и са ударом пете ноге ослонаца
  - са акцентом од себе са завршетком у III полу прсти
4. Flic-flac
  - припрема
  - са ударом целог стопала у III позицију на demi-plié
  - са pas tombé
5. Вежбе ударања штикли и полупрстију:
  - наизменично цело стопало и полупрсти 2/4 и 3/4 такта
  - исто са двојним ударом и са искорак
  - наизменично ударање полупрста и штикле
  - наизменично ударање штиклама 1/8 такта
6. Карактерни rond de jambe и rond de pied
  - par terre са и без окрета стопала ноге ослонаца
  - на 45 степени
  - исто и rond de pied
7. Pas tortillé:
  - легато и стакато
  - са подизањем на полупрсте ноге ослонаца и са скоком
8. Припрема за tire-bouchon и tire-bouchon
9. Battement fondu на 45 и 90 степени
10. Припрема за „Веровочку” и „Веровочка” (у руском и мађарском карактеру)
11. Вежбе за бокове:
  - цело стопало
  - полупрсти
12. „Голубац”
  - један и двојни удар петом радне ноге о пету ногу ослонаца
  - један и двојни удар петама обе ноге
  - у скоку
13. Battement développé
  - сливено
  - одсечно
  - са једним и двојним ударом ноге ослонаца
14. Grand battement jeté:
  - цело стопало без и са plié
  - са одизањем на полупрсте
  - са coupé tombé
15. Спуштање на рис
16. Обичан и двојни кључ (мађарски)
17. Relevé са отвореном и затвореном позицијом; на две и једној ноzi
18. Port de bras у различитим карактерима (са прегибима корпуса)
19. „Винт”
20. Припрема за „полуприсјатке” и „присјатке” (за дечаке)
  - Избацивање на пете обе ноге у страну и напред из demi и grand plié и са одскоком
  - Избацивање на пету радне ноге (напред и у страну) из demi у grand plié

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи Руске игре
  - Прост ход
  - Народни клизећи ход
  - Променљиви ход
  - Шаркајући ход
  - Шепалући ход
  - Сценска форма пас де басључе
  - Дробни ход
  - Притоп прост и двојни
  - Доскок на радну ногу и избацивање друге ноге на effacé (без и са скоком)
  - „Самоварчић”
  - „Јолочка гармошка”
  - Рад са марамицом

2. Елементи италијанске игре:

- Pas ballonné
- Pas emboité
- Pas de basque
- Pas échappé
- Pas échappé у комбинацији са tire-bouchone у окрету
- Узастопни скокови у пози arabesque
- Избацивање радне ноге са штикле на полупрсте
- Glissade jeté
- Троструко ударање са заустављањем на једној ноzi
- Учење руковања тамбурином.

3. Елементи мађарске народне игре „Харо-Мугрош”

- Одсечан корак преко штикле
- Мали бочни корак
- Тројни скок
- „Кључ”.

4. Елементи мађарске сценске игре:

- I вид хода за лагани део игре
- II вид хода за лагани део игре
- I-II вид хода за брзи део игре
- Pas balancé на effacé и croisé (обичан soutenu)
- Корак са ударањем дланова
- „Кабриол”
- „Веровочка” (на месту и са померањем)
- Saut de basque
- „Голубац” са померањем ноге напред са 1 и 2 удара
- Спуштање на рис.

5. Југословенске народне игре:

- Србијанка
- Девојачко коло
- Стара влајна
- Неда гривну изгубила
- Тасино коло
- Нишевљанка
- Моравац
- Зетско и Урошичко коло
- Шетња.

II РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часа годишње)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА:

1. Demi и grand plié са отвореним и затвореним положајем стопала (све позиције)
2. Battement tendu са „мазом” стопала при повратку.
3. Pas tortillé са двојним окретом стопала
  - Double flic
  - Double flic са ударом пете ослонаца
4. Battement fondu на 90 степени са tire-bouchon
  - „Веровочка” од назад
  - „Лепезе” на 1/4 и 1/8 такта
  - „Кључ” са целим окретом (мађарски)
  - Grand battement кроз I са увећаним замахом
  - Grand battement jeté balançoire
  - Revoltade (за дечаке лицем ка штапу)
  - Спуштање на рис са полу-окретом
  - Вежбе за гipкост корпуса.

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи руске игре:
  - Ход са одбацивањем ноге назад
  - Корак на effacé напред и назад
  - Са ударом штикле и полупрстију
  - Са окретом у подскоку и завршетку на штикле радне ноге
  - „Веровочка” са преступањем
  - „Кључеви”.
2. Елементи мађарске игре:
  - „Голубац” у окрету (соло и у паровима)
  - Окретање са забаченом ногом
  - Balancé „голубац”
  - „Веровочка” у окрету
  - Ход са избацивањем ноге и дуплим ударом
  - Промене места dos-à-dos (парови).

3. Елементи италијанске игре:
  - Сценска форма pas de basque I и II
  - Balancé са разним положајем корпуса и руку
  - Sissonne simple en tournant
  - Sissonne ouverte са и без pas de bourrée
  - Pas chassé са ударом стопала о под
  - Pas glissade
  - Battement tendu
  - Лупања
  - Рад са лезезом.
4. Југословенске народне игре:
  - Радојкин чачак
  - Ужичка ћарлама
  - Труба
  - Ђурђевка
  - Циганчица
  - Кој ми те моме
  - Врањанка
  - Чачак
  - Гајде
  - Гружанка
  - Жикино коло

- Са прескоком и ударом пете
- Ход са чочотком
- Ход са double flic
- Окрети
- Трептаји раменима
- Fouetté
- Окрет са забаченом ногом
- Чочотка.

Рад на кореографијама из пређеног градива и репертоара као и кореографије из балета који су на репертоару Народног позоришта.

- Шпанска игра – „Лабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Чардаш – „Лабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Мазурка – „Лабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Руска игра – „Лабудово језеро” – П. И. Чајковски
- Циганска игра – „Дон Кихот” – Л. Минкус.

И остале игре из балета, опера, оперета по избору самог педагога.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Exercices код штапа (са елементима из целокупног градива)
На средини пет (5) игара (различног карактера).

III РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часа годишње)

ВЕЖБЕ КОД ШТАПА:

1. Flic-flac
  - са дуплим ударом стопала по II позицији
  - са подскоком и престапањем
  - са окретом стопала на унутра:
2. усложњене комбинације – лупање
3. спуштање на рис са прелазом са једне на другу (дечаци)
4. лезеза на 1/16 такта на поду и 45 степени и са подскоком
5. кружни grand battement jeté
6. tour на савијеном колону ноге ослонца.

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ:

1. Елементи пољске игре:
  - Мазурка
  - Pas cougu
  - Pas gala
  - Cabriole
  - Голубац са померањем у страну
  - Окрети (у паровима и соло).
2. Елементи шпанске игре:
  - Pas de basque (III облик)
  - Припреме за renverser и renverser
  - Pas de chat.
3. Елементи мађарске игре:
  - Ход са sabriole – соло и у пару
  - Веревошка у пару
  - Ход са троструким престапањем и избацивањем радне ноге назад.

Прављење комбинација код штапа и на средини од пређеног градива.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часа годишње)

ВЕЖБЕ НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Елементи циганске игре:
  - Основни ход напред и назад
  - Два вида ситног хода
  - Женски бочни ход
  - Два дробна хода

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм предмета је конципиран тако да се надограђује на знања, навике и вештине које су ученици стекли током основног балетског образовања. Програм обухвата карактерне игре (игре разних народа) обрађене за игру на сцени и фолклорне игре (наше националне игре). Предмет могу предавати два наставника – чија специјалност су сценске и фолклорне игре.

Прва година програма се бави појединачним покретима, корацима, њиховом комбинацијом, елементима италијанске, мађарске и игара са наших простора. На већ постављено тело ученика кроз овладавање корацима, еполманом, радом руку, снажењем ногу, надограђује се хитрина, пластичност корпуса, танцовалност, изражајност, са циљем приказа особености карактера игара.

Током друге године учења се проширује дијапазон покрета, уводе се вишечлане комбинације, наставаља се са обрадом елемената мађарске и италијанске игре, уводе се елементи руске игре и обрађују се нове игре нашег поднебља. Вежба се координација у сложенијим комбинацијама, техника, усавршава музикалност и изражајност на играма из претходне године.

Трећа година програма обилује усложњеним комбинацијама покрета и корака, обрађују се елементи и игре – пољске, шпанске и мађарске. Посвећује се већа пажња игри у паровима да би се постигао склад у координацији кретања, карактер и садржајност игре парова. Раније пређеним елементима поред штапа, на средини сале додају се нови елементи и на томе се праве сложеније етиде. Темпо се убрзава а ритмички цртежи су сложенији. Инсистира се на пластичности и стилу игре.

Четврти разред се бави елементима ромске игре, на средини. Ради се на кореографијама игара заступљених у програму и игара из репертоара оперета, опера и балета.

Потребно је наставни процес организовати тако да се поред обраде, понављања и вежбања, код ученика формирају навике које подразумевају такву усвојеност корака и покрета која је аутоматизована. За комбинације и комплексније облике се ради на изградњи вештине играња сценске или фолклорне игре. Савладана вештина је предуслов за пребацивање тежишта образовно-васпитног рада на исказивање разумевања карактера конкретне игре како би се изградио играчки лик у складу са њеном суштином.

Пробуђено и континуирано интересовање за задате видове игара је услов за ангажовање наставника на даљем подстицању активности ученика и учениковом делању које ће као резултат донети осамостаљеног играча, који има потребу да проналази нове начине за сопствено изражавање. Овим ритмом се стварају играчи особособљени за реализацију разноврсних задатака и обогаћивање кореографије игара.

Љубав према фолклору доприноси развоју хармоничне личности играча који познаје традицију свог и других народа, формира свој поглед на свет, поседује способност за сарадњу, разуме различитости и поседује умеће толеранције.

ДУЕТНА ИГРА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Формирање успешног играчког дуета

Задачи:

- развијање сазнања и свести о потреби успостављања партнерског односа између балерине и балетског играча;
- усвајање задатих облика партерне и ваздушне подршке;
- увежбавање повезивања покрета у складу са задатим темпом музике и кореографијом;
- увежбавање снаге, упорности, концентрације
- усавршавање технике класичне подршке до сигурности при извођењу;
- неговање сценског извођења;
- развијање смелости и одважности током игре у двоје;
- способност примене стечених знања и умења на нове играчке ситуације.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПАРТЕРНА ПОДРШКА**ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ – ОБЕМА РУКАМА ЗА СТРУК**

Relevé из позиције на обе или једну ногу.

Développé на 45 степени на све велике позе класичног балета.

Développé, développé passé, grand rond de jambe – са променом поза на истој ноzi ослонца.

Разни облици великог port de bras.

Покрети који повезују и помажу са завршавањем у малим и великим позама класичног балета (комбинација temps lié на 90 степени, може бити пример.

Непотпуни окрети ($\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга).

Окрети типа battement, soutenu, grand fouetté en face.

Tour lent један до два окрета.

Окрети из V и IV позиције en dehors и en dedans (на крају године два окрета).

Подршка ученице у „падајућим” позама са прелазом у друге позе.

ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ ОБЕМА РУКАМА ЗА ДВЕ РУКЕ

(за шаке и чланке)

У свим малим и великим позама у статичним положајима.

Основни окрет за 360 степени (ученик стоји иза ученице и не мења свој положај, руке пролазе кроз три позиције).

Tour lent у пози attitude:

– ученица се држи обема рукама за једну руку ученика (за шаку и раме).

– ученик подржава ученицу за шаку или за чланке једне и друге руке.

ПОДРШКА ЈЕДНОМ РУКОМ

(за шаку или чланке)

У свим великим позама класичног балета у статичном положају.

ВАЗДУШНА ПОДРШКА**ПОДРШКА УЧЕНИЦЕ ЈЕДНЕ И ДРУГЕ РУКЕ ЗА СТРУК**

Мали скокови класичног балета.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм овог предмета обухвата теорију и праксу. Час је и теоријски и практичан. Ученицима је, пре свега, неопходно објаснити потребу дуетне игре и њен значај у балетским представама. Код ученика се развија осећај за заједничку игру, нарочито за темпо играња уз учење одговарајуће технике класичне подршке. Нарочито пажњу посветити стилу играња, посебним формама и карактеристикама везаних за музику и кореографију.

Састављена од партерне и подршка у ваздуху захтева од ученика велико ангажовање, физичку припремљеност и посебне особине као што су физичка спремност, снага, концентрација, спретност, одважност и сигурност. Ове особине код ученика педагог развија постепено, из часа у час.

Наставник организује рад на часу тако да се наставне јединице и комбинације вежбају у што већем броју. Комбинације треба да буду кратке и разумљиве, да увек имају ниво и различит приступ и не треба их показивати више од два пута, како би се сачувала ученикова пажња. Ученика треба поставити у нове услове – некад и неудобне – да би се код њега развијао осећај снажљивости и сигурности.

Часове класичне подршке почињати две недеље након почетка наставне године када су ученици у настави класичног балета ушли у потребну форму за овај предмет.

У раду у подршци у ваздуху наставник мора посебну пажњу посветити ученику-мушкарцу који има велику одговорност и велико физичко оптерећење држећи балерину у ваздуху. Девојке које имају тежину преко 50 килограма не би требало да раде сложену ваздушну подршку.

У IV разреду потребно је да ученици на часу класичне подршке буду у балетском костиму-туникама, „пачкама” – како би се што боље усвојила техника играња, а ученик што боље припремио за одређену балетску улогу.

Музику за час класичне подршке треба тако организовати да се поред репертоара класичног балета користе и импровизације за постављену балетску етиду, као и да се на одређену музику постави балетска етида.

У завршном разреду омогућити ученику да води час уз помоћ наставника. Узимајући улогу педагога ученик проверава своје знање, музикалност и способност за логички след елемената у комбинацијама.

МОДЕРНА ПОДРШКА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

– Стицање вештине функционисања у пару или групи како би се формирала успешна модерна подршка.

Задачи:

- Савлађивање контроле сопственог тела и енергије;
- Развијање „Чула” које региструје партнерове кретње;
- Успостављање склада у заједничкој кретњи два или више тела;
- Неговање креативности и инвентивности у заједничкој игри.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

1. Увод у модерну подршку.
2. Вежбе поверења у партнера.
3. Вежбе вођења и праћења партнера.
4. Вежбе контра-теже у паровима.
5. Вежбе контра-теже у паровима из хода и трка.
6. Комбинације вежби контра-теже у паровима.
7. Групне подршке по четворо где група подржава појединца ван тежишта.
8. Групне подршке по четворо где се појединац придржава за групу кад је ван тежишта.
9. Комбинације групних подршки у четворо.
10. Групне подршке у троје у месту и у ходу.
11. Комбинације групних подршки у троје.
12. Подне-партерне подршке у групи.
13. Подне-партерне подршке са подизањем у стојећи положај.
14. Комбинације подних-партерних подршки.
15. Утврђивање пређеног градива првог полугодишта.
16. Обнављање градива првог полугодишта.
17. Подршке са окретима по паровима уз држање за руке.
18. Подршке са окретима у пару где један партнер манипулише другим.
19. Комбинације подршки са окретима.

20. Вежбе за увод у скочне подршке.
21. Подршке у пару за мале скокове.
22. Подршке у пару за велике скокове.
23. Комбинације скочних подршки у паровима.
24. Комбинације скочних подршки из окрета у паровима.
25. Скочне подршке са пода у ваздух.
26. Утврђивање скочних подршки по паровима.
27. Утврђивање пређеног градива у другом полугодишту.
28. Испитни програм.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Комбинације групних подршки у четворо.
2. Комбинације групних подршки у троје.
3. Комбинације партнерних подршки.
4. Комбинације подршки са окретима.
5. Комбинације скочних подршки у паровима.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часа годишње)

1. Обнављање пређеног градива претходне године.
2. Увод у ваздушне подршке-вежбе припреме.
3. Ваздушне подршке у групама по четворо из места.
4. Ваздушне подршке у групама по четворо из хода и трка.
5. Комбинације ваздушних подршки у групама по четворо.
6. Ваздушне подршке у групама по троје са пода.
7. Ваздушне подршке у групама по троје из места.
8. Ваздушне подршке у групама по троје из хода и трка.
9. Комбинације ваздушних подршки у групама по троје.
10. Ваздушне подршке у групама по троје где група манипулише појединцем.
11. Ваздушне подршке у групама по троје где се појединац сам држи за групу.
12. Ваздушне подршке у групама по троје са пропадањем.
13. Комбинације ваздушних подршки у групама по троје (усложњене).
14. Утврђивање пређеног градива у првом полугодишту.
15. Обнављање пређеног градива првог полугодишта.
16. Увод у ваздушне подршке по паровима (вежбе припреме).
17. Ваздушне подршке у паровима из места.
18. Ваздушне подршке у паровима из хода и трка.
19. Ваздушне подршке у паровима из скока и окрета.
20. Ваздушне подршке у паровима са пропадањем.
21. Ваздушне подршке у паровима са завршетком на поду.
22. Велике ваздушне подршке.
23. Велике ваздушне подршке.
24. Комбинације ваздушних подршки у паровима.
25. Испитни програм.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Комбинације ваздушних подршки у групама по четворо.
2. Комбинације ваздушних подршки у групама по троје.
3. Комбинације ваздушних подршки у пару.
4. Комбинације ваздушних подршки у пару са пропадањем.
5. Велике ваздушне подршке.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Модерна подршка је наставни предмет са чијим изучавањем се почиње у трећем разреду и који се учи током наредне две године. Систематски се надовезује на предмет Дуетна игра који се изучава претходно, у другом разреду. Дуетна игра поставља основе класичне подршке и представља одличан увод у модерну подршку.

Наставни предмет Модерна подршка усредсређен је на однос два или више тела у простору. Он није условљен физичком снагом већ вештином оба (или више) партнера.

Из тог разлога је важно међусобно „ослушкивање” партнера као и изузетна контрола сопственог тела и енергије. Уколико је играч способан да контролише своју енергију и учврсти центар тела, он представља минимално оптерећење за свог партнера. Управо ту способност развија овај наставни предмет током прве године изучавања. Тек када се она савлада може се прећи на сложене облике модерне подршке.

Вежбе на самом почетку изучавања Модерне подршке врло су једноставне и базиране на успостављању поверења између партнера, вођењу и праћењу, а све са циљем да доведу до склада у њиховом заједничком кретању. Затим се прелази на лаке подршке прво у већим групама, па све мањим да би се завршило на подршкама у пару. Исто тако, подршке су у почетку са ослонцем на поду, затим партерне и тек онда ваздушне. Уколико ученици адекватно савладају програм могуће је са њима радити и на контакт импровизацији, која представља најсложенији облик овог наставног предмета.

Педагошки поступак подразумева методу демонстрације, реконструкције и проучавања случаја.

Препоручљиво је да педагог има асистента који би помогао у демонстрацији.

ИСТОРИЈСКО БАЛСКЕ ИГРЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Проширивање играчке културе играча класичног балета балским играма из периода од 16. до 19. века.

Задаци:

- стицање знања о периоду од 16. до 19. века;
- упознавање игара разних епоха и стилова и увиђање њихових специфичности;
- идентификовање покрета и корака који су постали део класичног балета;
- примена сазнатог при овладавању техником разних историјско балских игара;
- подстицање доживљаја и оживљавање духа игре конкретних времена кроз музику, карактер игре и особеност костима;
- развијање укуса, уметничког израза и елеганције покрета будућег играча балета;
- примена стечених умења кроз актуелни позоришни репертоар.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часова годишње)

РЕВЕРАНСИ И ИГРЕ XVI, XVII, XVIII и XIX ВЕКА

XVI – ВЕК

- Реверанс даме
- Поклон кавалера
- Бранл;
- Весели бранл;
- Фарандола;
- Буре;
- Павана.

Игра са јастућићима из балета „Ромео и Јулија”, музика Сергеј Прокофјев, кореографија Л. Лавровски.

XVII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Менует;
- Алеманда;
- Куранта;
- Сарабанда.

Романеска из балета „Рајмонда”, музика Александар Глазунов.

XVIII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Брзи менует,
- Жига;
- класични менует (В. А. Моцарт – М. Петипа),
- Ригодон;
- Гавота;
- Талигет.

XIX – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Француски кадрил;
- Ланс;
- Екосеза;
- Полонеза;
- Балска мазурка;
- Валс;
- Алеманда;
- Гавота.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Показати по три игре из сваког периода, по избору наставника.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Методика овог предмета, за разлику од класичног балета, нема вишевековну традицију, али су многи покрети и кораци из менуета, гавоте, полке, галопа итд. учили лексику класичне игре и нашла место у репертоару разних опера и балета.

Почев од многобројних Бранли-простих народних игара, које су у салонима дворова добијале културнији и префињенији манир, игра се све више одвајала од утицаја народне игре затварајући се у салоне 16. и 17. века.

Реформа Новера, која је изменила садржајна средства балетске уметности, доводи и до промена у балској игри 18. века. Условно жвавају се кораци, уводе се мали поскоци и скокови, компликованији цртежи игре у паровима, да би са процватом романтизма, кроз музику Моцарта, Рамоа, Глука, Штрауса, Бетовена итд. Балска игра на дворовима била доведена до раскошног спектра у менуету, гавоти, контрадансима, лансу, полонези, валсу итд.

Епизоде из позоришног репертоара, опере и балета, захтевају од завршених ученика средње балетске школе познавање дворске игре на дворовима од 16. до почетка 20. века па је циљ овог предмета да код ученика васпитава танани осећај за држање свог тела, однос према особености костима и карактер покрета. Да научи правилно опхођење према партнеру и другима који га окружују што у исто време доприноси већој образованости и играчкојкултури.

Задатак педагога је да кроз игре разних епоха и стилова развија код ученика укус, уметнички израз елеганцију покрета будућег играча.

ЛИТЕРАТУРА:

М. Васиљва-Рождественскаја: „Историско Битавај танец”, „Уметност”, Москва, 1963.

Н. П. Ивановски: „Игре са балова 16–19 века, у редакцији М. Слонимскаво”, „Уметност”, Лењинград – Москва 1948.

ИГРЕ XX ВЕКА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Предмет игре XX века треба да упуту у нова знања о основним ставовима, корацима и правилима кретања игара овог века. Ученици усавршавају извођачку технику и стичу знање о значају игре као друштвене забаве.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ИСТОРИЈА ПЛЕСА У СВЕТУ**ПОДЕЛА ПЛЕСОВА:**

6. Стандардни плесови;
7. Латинамерички плесови;
8. Rock and Roll
  - држање тела и руке, плесни став и позиције (стандардни, отворени, размакнути у страну (код стандардних, латинамеричких плесова и ROCK and ROLLA.
  - правилан правац и смер кретања по плесном кругу;
  - друштвени и спортски плес (карактеристике);
  - на подијуму и око њега (бон тон);
  - основи плеса (карактеристике);

SLOWFOX – FOXTROT – QUICKSTEP

- ход напред;
- ход назад;
- основни 3 X напред и назад;
- основни по плесном кругу;
- четвртински окрет;
- окрет у месту;
- окрет испод руке;
- десни окрет;
- осовински окрет;
- леви окрет.

Комбинација:

- четвртински окрет;
- десни окрет;
- десни осовински окрет;
- леви окрет-мењајући корак.

РУМБА

- десни квадрат;
- леви квадрат;
- кубанско основно гигање;
- окрет испод руке;
- отварање;
- затварање;
- пролаз испод руке.

Комбинације:

- десни квадрат 2 X са пуним окретом у десно;
- прва половина десног квадрата без окрета;
- леви квадрат 2 X са пуним окретом у лево;
- прва половина левог квадрата без окрета;
- кубанско основно гигање 2 X.

ЧА-ЧА-ЧА (СНА-СНА-СНА)

- предвезбе;
- основни корак у месту;
- основни корак напред и назад;
- окрет у месту леви и десни;
- променада;
- отварање;
- затварање;
- окрет испод руке.

Комбинација:

- основно гигање 2 X;
- променада;
- окрет у месту у десно;
- окрет у месту у лево;
- рука руци;
- окрет испод руке.

САМБА

- гигање у месту;
- гигање у десном и левом окрету;
- рука руци;
- окрет у месту;
- звоно;
- окрет са укрштеним рукама;
- лепеза;
- променада.

Комбинација:

- основно гibaње у десно 2 X са 3/4 окрета у десно;
- прва половина основног гibaња у десно без окрета;
- основно гibaње у лево 2 X са 3/4 окрета у лево;
- рука руци 2 X

ЧАРЛСТОН – CHARLSTON

- чарлстон маказе;
- чарлстон корак;
- ход напред;
- ход назад.

ТАНГО

- предвезбе;
- линк;
- затворена променада;
- десни њихајући окрет;
- затворена позиција;
- линк;
- затворена променада;
- леви окрет;
- десни њихајући окрет.

Комбинација:

- линк.

ЦАИВ

- предвезба – основни корак – врсте;
- промена места, промена руке;
- окрет испод руке;
- окрет у месту;
- прилаз на бок и враћање;
- прилаз на бок са леве и десне стране.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Добро играти значи добро држање, добар ритам и равнотежа. Играч треба добро да влада својим корацима и фигурама и да има лакоћу и гибкост покрета. У савременој игри најважнија је лепота стила и покрета, а то се постиже само добрим познавањем правила игре.

Учење основних фигура је неопходно да би се постигла правилна равнотежа тела, која омогућаје да се приступи извођењу сложених фигура или повезивању елемената у комбинацију. Зато се морају добро проучити основне фигуре. Некорисно је да се изводе сложене фигуре, ако се не познају основне. Почине се са најједноставнијим фигурама па се постепено прелази на теже. Осећај за ритам је неопходан да би се могло управљати телом у разним правцима, што зависи од фигура које се изводе. Фигуре се морају изводити са сигурношћу, задовољством и равнотежом пре него што се почне игра у двоје.

Музика за час постоји оригинална, али се могу користити и модерна извођења.

МУЗИЧКА ЛИТЕРАТУРА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ:**

Подизање нивоа музичке и опште културе и примена стечених знања при решавању играчких партија и кореографских замисли.

Задаци:

- стицање знања из области историје музике и изражајним особеностима основних музичко-стилских раздобаља;
- слушање композиција светске музичке литературе и утврђивање знања о музичким облицима, оркестру и инструментима симфонијског оркестра;

- упознавање музике балета и балетских нумера;
- доживљавање музике као неодвојивог пратиоца покрета-игре – пантомиме;
- коришћење стечених знања при извођењу конкретних играчких комбинација;
- неговање интересовања и потребе за слушањем музичких остварења у свакодневном и професионалном раду.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

1. Музичка култура првобитне друштвене заједнице (2);
2. Старе источне цивилизације: Египат, Кина, Грчка, Рим (2);
3. Старохришћанска музика. Почети вишегласја (2);
4. Световна музика средњег века (1);
5. Средњовековна музика у Србији (2);
  - Музика за слушање: духовна музика Кир Стефана Србина, Исаије Србина, Николе Србина итд.
6. Ренесанса (2);
  - Музика за слушање: мадригали, мотети, мисе Палестрине и Ласа;
7. Барок. Барокна свита и fuga (2);
  - Музика за слушање: Бахови прелудијуми и фуге, тока-та и фуге, француске и енглеске свите; Хендлова музика на води и Музика за ватромет.
8. Појава и развој опере (1);
9. Ј. С. Бах (2);
  - Музика за слушање: Магнификат, оркестарска свита Бр. 2, h-moll,
  - Бранденбуршки концерти, Кантате (по избору);
10. Г. Ф. Хендл (2);
  - Музика за слушање: Родриго свита, Оргуљски концерти, Месија.
11. Опера XVIII века (1);
12. Класика – Сонатни облик (1);
13. Ф. Ј. Хајдн (2);
  - Музика за слушање: Годишња доба, Седам речи Христових са крста.
14. В. А. Моцарт (2);
  - Музика за слушање: Симфоније „Јупитер”, g-moll, Пра-ска, Мала ноћна музика, Реквијем.
15. Инструменти симфонијског оркестра (1);
16. Л. В. Бетовен (3);
  - Музика за слушање: клавирске сонате, увертире, V, VI, IX симфонија;
17. Романтизам (1);
18. Рани романтичари. Шуберт, Шопен, Шуман (3);
  - Музика за слушање: Шуман-симфонијске етиде, Токата. Шопен – мазурке, полонезе, валшери, ноктурна. Шуберт-Недовршена симфонија, Симфонија C-dur, соло песме. Вебер – Позив на игру, увертира „Оберон”. Менделсон-Песме без речи, виолински концерт e-moll.
19. Х. Берлиоз (2);
  - Музика за слушање: Фантастична симфонија, Харолд у Италији, Бенвенуто Челини.
20. Ф. Лист (3);
  - Музика за слушање: Мађарске рапсодије, Чардаш мака-бр, симфонијске поеме, клавирски концерти.
21. Ј. Брамс (2);
  - Музика за слушање: Мађарске игре, виолински концерт.
22. Опера XIX века. Верди и Вагнер (4);
  - Музика за слушање: (одломци) Севиљски берберин, Норма, Љубавни напиток, Кармен, Хофманове приче, Фауст (балет из V чина), балети „Копелија”, „Дон Ки-хот”, „Жизела”, балетска музика из „Аиде”, увертире Вагнерових опера.
23. Рихард Штраус (2);
  - Музика за слушање: Тил Ојленшпигел, Живот јунака и остале поеме.
24. Романтизам у Србији (2);
  - Музика за слушање: Мокрањац > Литургија, Руковети, Опело.

Остатак часова предвиђен је за обнављање градива и оцењивање.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

1. Руска национална школа (5)
    - Музика за слушање: одломци из опера руских композиција националне школе, а посебно балетске нумере – Половецки марш, Персијска игра...
  2. П. И. Чајковски (5);
    - Музика за слушање: балет, симфонијске поеме, симфоније.
  3. А. Глазунов (2);
    - Музика за слушање: Рајмонда.
  4. Националне школе у осталим европским земљама (5);
    - Музика за слушање: Сметана – Чешке игре, Продана невеста, Дворжак, Словенске игре.
    - Из новог света. Григ-Пер Гинт, Лирска свита, Из Холбергових времена. де Фалџа – Тророги шешир, Љубав чаробнице.
  5. Импресионизам (3);
  6. К. Дебиси (3);
    - Музика за слушање: Поподне једног фауна, Море, Игре, Бергамска свита, Естампе.
  7. М. Равел (2);
    - Музика за слушање: Дафнис и Клое, Болеро, Ла Валсе, Ноћни гаспар.
  8. Експресионизам (2);
    - Музика за слушање: Берг-Воцек.
  9. И. Стравински (4);
    - Музика за слушање: Жар птица, Петрушка, Посвећење пролећа, Аполон.
  10. С. Прокофјев (4);
    - Музика за слушање: Ромео и Јулија, Класична симфонија, Ала и Лоли.
  11. Б. Барток (3);
    - Музика за слушање: Дрвени принц, Чудесни мандарин, Румунске игре, Алегро барбаро.
  12. Оснивачи модерних праваца у Србији (3);
    - Музика за слушање: Христић-Охридска легенда, Опело b-moll.
  13. Џез (2);
    - Музика за слушање: Гершвин – Рапсодија у плавом, Американац у Паризу.
  14. Рондо. Тема са варијацијама. Концерт (2);
- Остатак часова предвиђен је за обнављање градива и оцењивање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Током двогодишњег изучавања садржаја предмета музичка литература, ученици се упознају и стичу знања о историјском развоју и значају музике у друштвеним заједницама од времена првобитног друштва до савременог и музичким делима која их карактеришу. Сваки период се обрађује уз обавезно слушање музике тог раздобља и карактеристичних или авангардних музичких стваралаца који су допринели развоју музике. У остваривању садржаја нема часова који су организовани као чист тип, облик рада и применом једне методе. Комбиновање обраде, понављања и утврђивања пружа могућност за коришћење метода проучавања теорије музичке уметности, слушања, препознавања, музичке анализе и методе емоционалног доживљаја.

Планирањем рада наставник поклања посебну пажњу музичкој литератури везаној за будуће занимање ученика. Поред усвајања знања, стварања навика и развијања активног слушаоца, ради на развоју способности ученика за процењивање вредности уметничког или музичког дела. Неговање љубави према музичкој уметности доприноси развоју целовите личности будућег играча.

ИСТОРИЈА ИГРЕ

Предмет ИСТОРИЈА ИГРЕ је значајан за будуће уметнике балета и игре, јер се кроз изучавање историјских промена у игри долази до суштинских знања из ове области. Образовањем се развија општи ниво културе ученика као и креативност која је неодојив део будућих балетских уметника.

Основни задатак је да предмет ИСТОРИЈА ИГРЕ споји теоријско и практично знање из области игре и балета, и тиме ће омогућити дубље и богатије познавање материје као основ за стваралаштво.

- Кроз предложене програме ученици ће да изучавају:
- игру у свом настанку као онтолошком делу човековог бића;
  - игру као неодојив део социјалних и политичких промена у друштву;
  - историјски развој игре и естетске разлике;
  - настанак балета као врхунске естетике игре;
  - оформљење и развој балета у нашој земљи, као део културне баштине.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПРАИСТОРИЈА – колевка мита и ритуала (2);

- Порекло игре – покрет, гест, знак.
- Стварање мита и ритуала и повезаност са религијом.
- Условљавање форме.
- Рад и игра.
- Врсте и технике игара.

СТАРИ ВЕК – традиционалне културе (12);

- КИНА – традиционална везаност за природу, симболички задаци, маска, стварање Пекиншке Опере.
- ИНДИЈА – космички принцип игре, везаност за велике спевове Веде, Рамајана и Махабхарата, симболика и богатство форми.
- ЕГИПАТ – религиозне и државне свечаности; врсте игара, Озирисов култ и ритуал као зачетак театарске игре.
- ГРЧКА – идеал споја духа и тела као хармоније света, митологија и игра, врсте игара (религиозне, сценске, државне и сеоске свечаности), естетске вредности.
- РИМ – наслеђе Етрурије, утицај Грчке, врсте религиозних и световних игара; Развој пантомиме.

СРЕДЊИ ВЕК – декаденија, забрана и балска игра (10);

- ВИЗАНТИЈА – античко наслеђе и источњачко богатство, врсте игара, утицај хришћанства.
- ЗАПАДНО ЦАРСТВО – рани феудализам, утицај хришћанства, народне игре, пантомимичари, улични играчи и певачи.
- балске игре. Етикеција.
- развијени феудализам, дворске игре, утицај народних игара.
- Baza dance.

НОВИ ВЕК – стварање балета (20)

- РЕНЕСАНСА – италијански карневали, стварање опере и игра као саставни део опере, појава учитеља игре. Канонизација балета. Прве балетске књиге.
- BALLET de COUR – дворски балет у Француској у време Катарине Медићи, а легоријски балети, одвајање балета од опере.
- Први професионалци.
- БАРОК – Луј XIV, дворски балети Молијера и Лилија.
- Симетрија и структура. Стварање Академије. Развој професионализма.
- РЕФОРМА – Врхунац балетског формализма XVII и XVIII века. Развој балетске технике и маниризма. Садржај и форма.
- Реформа балета.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

НОВИ ВЕК – пут ка модерном балету (16);

- РОМАНТИЗАМ (8);
- Идеализација и естетски кодови, стварање великих балета, значајна имена кореографа, играча и педагога. Француска, Русија, Данска, Шведска.

- РУСКИ АКАДЕМИЗАМ (8);
- Гостовање великих француских кореографа и играча. Долазак Маријуса Петипа. Руски академизам. Значајни балетски уметници. Балети Петра Илича Чајковског.

XX ВЕК – експлозија игре и балета (32);

- Фокинове реформе, труппа Ђагилева, руски играчи и кореографи. Постфокиновско време – почетак модернизма: Француска, Енглеска, Америка. СССР модернизам и соцреализам.

НЕМАЧКА (14);

- Експресионизам.

МОДЕРНА (2);

- Модерна игра у Америци и утицај на Европу.

СТВАРАЊЕ БАЛЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ (4);

БАЛЕТ У ЕВРОПИ И СВЕТУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА (4);

ВЕЛИКИ ПРОБОЈИ НОВИХ ФОРМИ, СЕДАМДЕСЕТИХ (4);

ПОСТ-МОДЕРНА ИГРА И БАЛЕТ (4);

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Потребно је прецизно испланирати шта је најважније у датом граду и да се то што ефикасније пренесе ученицима. Посебну пажњу треба обратити на естетске промене које дефинишу поједине епохе. Посебну пажњу треба обратити и на играчке карактеристике великих балетских ствараоца.

Зато је веома потребно да се наставник служи: фотографијама, видео и филмским материјалима. Исто тако, наставник је дужан да сам покаже како изгледа покрет у Грчкој или доба Ренесансе, или разлику између Романтизма и Академизма, нпр.

Ово је значајно за ученике да тачно схвате и прихвате законитости и историјске промене јер ће тако лакше и боље да уђу у суштину своје будуће професије.

Познавање историје игре може да буде инспирација и за самосталан, креативан рад ученика.

ГЛУМА И ВОКАЛ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Оспособљавање за интерпретацију лика у балетском репертоару и у савременим музичко-сценским облицима.

Задачи:

- стицање општих и посебних знања из области драмске уметности (епохе, жанр, стилови);
- савладавање основних елемената кореографске композиције и сценске поставке музичког дела;
- развијање сценског мишљења, могућности за доживљавање драмске радње и пластичне изражајности;
- упознавање, вежбање и утврђивање улога конкретних ликова из балетских или савремених музичко-сценских облика.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПОЈАМ ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ:

- Балет као драмска уметност. Сценско одељење игре (плеса).

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ГЛУМЕ:

- вежбе ослобађања, концентрације, запажања, развијања маште;
- радња, систем датих околности, циљ, препрека;
- ритам радње;
- односи;
- радња и противрадња, сукоб, предмет сукоба.

ДРАМСКА АНАЛИЗА МУЗИЧКОГ ДЕЛА:

- музички текст и драмска радња;
- музички израз, структура, фраза, темпо, динамика, ритам;
- музичка тема: развој, градација, кулминација, разрешење;
- музичке епизоде као одломци драмског догађања.

ЕЛЕМЕНТИ ПЛАСТИЧНОГ ИЗРАЗА:

- елементи пантомиме;
- беспредметне радње;
- пантомима као замена дијалога;
- драмска обрада музичких етида – задата тема или импровизиција.

ГОВОРНА РАДЊА:

- подтекст;
- дијалог.

ПРОСТОР КАО ЕЛЕМЕНТ ДРАМСКОГ ИЗРАЖАВАЊА:

- различити облици сценског простора;
- извођач и гледалац, преношење енергије;
- амбијентација;
- сценски простор као простор за игру и као метафора;
- однос према простору.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

ЕЛЕМЕНТИ ОБЛИКОВАЊА:

- појам стила;
- елементи жанра;
- музички материјал стилске епохе и драмски израз;
- елементи и израз у савременој игри.

СЦЕНСКИ ЛИК У ДРАМСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ:

- биографија лика;
- физичке и говорне особине;
- језгро лика, карактеристике и контракарактеристике;
- односи: развој лика;
- карактер, тип и лик.

ГРУПНЕ И ИНДИВИДУАЛНЕ ВЕЖБЕ И ЗАДАЦИ:

- обрада лика у балетским варијацијама за такмичења ученика;
- обраде ликова за групне наступе у оквиру концертне делатности школе;
- пантомимске сцене – дијалогског облика.

СЦЕНСКИ ЛИК У БАЛЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ:

- литерарно-музички материјал за стварање сценског лика;
- лик у балету: Бајадера, Жизела, Корсар, Ромео и Јулија, Дон Кихот; (Наведене ликове из балета користити у доле наведеним методским јединицама до годишњег испита)
- сцене у пару из горе наведених балета;
- групне сцене из горе наведених балета;

СИНТЕЗА ДРАМСКИХ, МУЗИЧКИХ И ИГРАЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА:

- обрада мотива А – Б – А (увод, разрада, закључак);
- савремени музичко-сценски облици;
- кореодрама – драмска обрада музичких етида кроз игру (плес);
- мјузикл.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Састоји се од групних и индивидуалних вежби у којима су заступљени елементи рада са ученицима:

- пантомима;
- изражавање говором и гласом (минимално);
- лик у балету (драмски задатак);
- већа сценска целина са елементима кореодраме.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Радам на програмским садржајима који се уче током две године, обрађују се и увежбавају наставне теме: појам драмских уметности, основни елементи глуме, драмска анализа књижевног дела, елементи пластичног израза, говорна радња, простор, обликовање, сценски лик у драмској и балетској литератури.

Индивидуална вежбања и групни рад су водећи облици рада у реализацији градива. Фронтални се може користити при извођењу уводних часова нових наставних тема. Могуће је коришћење метода покушаја и погрешака или „властите коже” пре него класична демонстрација коју изводи наставник, јер ученици већ поседују одређена несистематизована знања, а овим методама се врши максимална активизација и избегава се постојећа тенденција губљења индивидуалног израза под утицајем класичног, већ постојећег начина извођења или стила. Ове методе погодују развоју мотивације, интересовања, способности, стваралачких индивидуалних могућности, упорности и сигурности.

КЛАВИР

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Развијање музичке културе ученика као дела опште и професионалне културе будућег играча.

Задаци:

- савладавање музичког писма и његова практична примена;
- савладавање лакших композиција на инструменту;
- упознавање дела балетске литературе;
- развој самосталности и иницијативе у примени стечених знања.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

Садржај програма заснива се на примени стеченог знања, савлађивање основних врста удара – (портаменто, стакато, легато), основних динамичких ознака – (пиано, мецофорте, форте, крешендо и декрешендо) и даљег савлађивања техничких и музичких задатака. Упознавање са ознакама за темпо – (анданте, модерато, аллегро), појам лука и фразе, појам такта.

ЛЕСТВИЦЕ:

- C-dur, G-dur, D-dur, A-dur, E-dur, у четвртинама кроз 2 октаве са трозвуком разложено (симултано),
- a-moll, e-moll са трозвуком разложено (симултано) кроз 2 октаве.

Једна од школа за клавир – прећи најмање 90 вежби (Николајев, Бајер, Ј. Кршић).

ЕТИДЕ: Николајев, Диверноа, Лемоан, Кршић – избор (4 до 6 етида).

СОНАТИНЕ: I став једне сонатине по избору из збирке „Избор сонатина I свеска”: Ванхал Ц-дур, Ванхал Ф-дур, Хаслинггер Ц-дур, Бетовен Г-дур.

КОМАДИ: 6–8 комада по избору: Избор из школе за клавир збирка „Први кораци”, „Први успехи” и сличне збирке (обавезно обрадити: менует, полку, полонезу).

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

- 1 лествица
- 1 етида
- 2 вежбе из школе за клавир,
- 1 комад.

Програм се изводи напамет.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА:

- даљни рад на савлађивању техничких и музичких проблема;
- теже ритмичке вежбе;
- шире динамичко нијансирање;
- упознавање полифоније и рад на пластичном извођењу;
- диференцирање мелодије од пратње;
- упознавање са законима метрике, разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти;
- читање са листа лакших композиција и развијање музичке меморије;
- свирање у 4 руке;
- упознавање са основама музичких облика;
- развијање спретности прстију кроз свирање техничких вежби, лествица и етида.

ЛЕСТВИЦЕ:

- дурске и молске до четврте повисилице и четврте снизилнице у осминама кроз 2 октаве са трозвуком
- молске: a-moll, e-moll, d-moll, g-moll, c-moll, f-moll у осминама кроз 2 октаве са трозвуком
- доминантни септакорд разложено кроз једну октаву;
- Јела Кршић: „Клавирска читанка” – избор.

ЕТИДЕ: Лемоан, Кршић, Бертини Оп. 100, Беренс Оп. 61, Николајев – избор (4 до 6 етида).

ПОЛИФОНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ:

- Бах – „Мале композиције”
- 2 менуета и друге композиције одговарајуће тежине.

СОНАТИНЕ: Једна цела сонатина и први став по избору из друге сонатине (збирка „Избор сонатина” I и II свеска).

КОМАДИ: 6 – 8 по избору, првенствено играчког карактера (Чајковски: „Албум за младе”, Шуман: „Албум за младе”, „Малом љубитељу музике” – збирка обрада одломака из балетске литературе, „Стари мајстори”, „Први успехи” и сличне збирке).

За четвороручно свирање направити избор из почетних школа за клавир – Кршић, Николајев, Соколов.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

- 1 лествица;
  - 1 етида;
  - 1 став сонатине по избору;
  - 1 комад или једна полифона композиција.
- Програм се изводи напамет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји програма наставног предмета клавир се изучавају током прве две године и корелирају са свим стручним предметима. Остварују се обрадом наставних тема: лествица, етида, сонатина, обавезних комада- менуета, полке и полонеза, полифоних композиција и комада играчког карактера.

Кроз наставне часове предмета савладава се музичко писмо, основе музичких облика, читање лакшег музичког текста, инструмент. Вежба се техника, ритмичке вежбе, динамичко нијансирање, полифонија. Развој слуха, ритма, музичког памћења су у функцији унапређивања музикалности ученика.

Наставни процес је, поред утврђивања техничких и музичких задатака, организован тако да не занемарује ни један аспект учеников личности само што се удео рада на појединим задацима смењује у складу са садржајем конкретне наставне јединице, учениковим предзнањима и предикцијом напредовања. Током часова који су увек комбинованог типа, смењују се методе слушања, препозна-

вања, свирања. Када је потребна жива реч наставника, он објашњава, показује и помаже ученику док га не доведе до самосталног извођења. Потребно је коришћење аудио или аудиовизуелних наставних средстава (код упознавања дела балетске литературе).

Ширењем и продубљивањем општег и музичког образовања ученику се отвара простор за доживљавање музике чији ефекти ће утицати на развој, активност и целовито напредовање.

ОДСЕК НАРОДНА ИГРА

НАРОДНА ИГРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Оспособљавање ученика да стечена знања примене умесним извођењем народних игара са тла Србије и Црне Горе, уз унапређивање интерпретације у складу са сопственим могућностима.

Задачи:

- Упознавање и разумевање историјских, економских и политичких услова у којима су настајале народне игре и обичаји;
- Увиђање специфичности игара народа на тлу Србије и Црне Горе;
- Усвајање основних елемената и технике игре народних игара;
- Развијање склада између ставова и понашања усмерених на очување наше културне баштине;
- Развијање способности за брзо прилагођавање захтевима игре и диференцирање стилова који оличавају разнородне карактере народних игара;
- Рад на стицању вештине играња народних игара адекватним интерпретацијама, изградњи стила и стилске надградње.

I РАЗРЕД

(8 часа недељно – 280 часа годишње)

УВОД У НАРОДНУ ИГРУ

- појам игре, основна подела, облик, држање, правци, кретање, терминологија, прилике и места;
- народно стваралаштво, настанак и развој игре;
- фолклор;
- обичаји и веровања;
- усмена и писмена традиција;
- вокална и инструментална музика;
- народна ликовна уметност;
- сеоски фолклор-изворни фолклор, неговање;
- поводи за игру, забране играња;
- облици игара-коло, леса, игра у паровима, тројкама;
- држање играча у колу, правци кретања;
- називи игара;
- шетане игре – колања;
- стил и техника игре;
- етно-кореолошко подручје средишње Србије.

ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ

- Девојачко коло;
- Србијанка;
- Ја посејох лубенице;
- Мајка Мару световала;
- Лепа Маша;
- Потам, повам Стојане;
- Коленике;
- Рузмарин;
- Шумадинка;
- Јелке тавничарке;
- Дивна, Дивна;
- Славјанка;
- Селанчица;
- Зајечарка;

- Битољка;
- Бисерка;
- Заплет;
- Ромунка;
- У шес корака;
- Моравско коло;
- Моравац;
- Жикино коло.

ИГРЕ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

- Ваљевска подвала;
- Шпацир;
- Ја идок;
- Ситну малену;
- Чика Љубино;
- Палеграј;
- Крива;
- Ој Јеело, Јелена;
- Рого, рого, рогози;
- Качерац;
- Вишњичица род родила;
- Лазарице.

ИГРЕ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

- Ајд на лево;
- Огањ гори;
- Једностранка;
- Осампутка;
- Поп Маринково коло;
- Тројанац;
- Бањско гајде;
- Кисер;
- Чича Глиша;
- Дрдавка;
- Делва;
- Хајдук Вељково коло;
- Пошла румена;
- Поломка;
- Руменка;
- Поповичанка;
- Метовничанка;
- Циганчица;
- Телена.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Типични представници игара из области које се проучавају;
2. Стил и техника игре упоредо, кроз следеће примере:
Игре средишње Србије: Моравско коло, Жикино коло Чачак, Заплет, Моравац.
Игре западне Србије: Ваљевска подвала, Тројанац, Шпацир, Качерац
Игре источне Србије: Осампутка, Поломка, Руменка, Циганчица.

II РАЗРЕД

(8 часова недељно – 280 часова годишње)

ТЕМАТСКЕ ПЕСМЕ И ИГРЕ (обнова и обрада):

- говор, песма, музика и игра;
- игре уз песму;
- игре уз инструменталну музичку пратњу;
- модели народног стваралаштва, аграрни и сточарски, прожимања и мешања;
- играчка иницијација девојке;
- игре свадбеног церемонијала;
- градске игре, (основа традиционалних-настанак градских игара);
- игре које се играју на поселу;
- стил и техника игре;
- динарско етно-кореолошко подручје;
- тимочко етно-кореолошко подручје.

ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ

- Краљево оро;
- Дуње ранке;
- Шестица;
- Грузанка;
- Кокоњеште;
- Оријент;
- Тасино коло;
- Коло циганске омладине;
- Шета;
- Срба;
- Моравац;
- Чачак.

ГРАДСКЕ ИГРЕ

- Бојерка;
- Бачко коло;
- Учитељско коло;
- Трговачко коло;
- Официрско;
- Кнез Михаилово коло;
- Коло Краљице Наталије;
- Нишевљанка;
- Сарајевка;
- Топчијско коло.

ЦРНОГОРСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

- Зетско коло;
- Тита, тита лобода;
- Ђевојко, ђевојко, златна јабуко;
- Поиграј, поскочи;
- Младо момче;
- Заскочица;
- Та невјеста дивно игра;
- Играј, момче, што ситније;
- Ово двоје;
- Ој, Врсуто;
- Коловођо, дико наша;
- Тихо дува;
- Његушки вито;
- Добротска поскочица;
- Шкаљарско;
- Гусињско;
- Црмничко оро.

ИГРЕ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

- Власинка;
- Бела Рада;
- Заврзлама;
- Подлигушка;
- Лиле, Лиле;
- Врти оро;
- Крешту сојђе;
- Шесторка;
- Дрдавка;
- Лесковачка четворка;
- Бангавела;
- Клецка;
- Босарка;
- Пешачка;
- Катанка;
- Нишкобањски чачак;
- Ситан чачак;
- Бугарка.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Типични представници игара из области које се проучавају;
2. Стил и техника игре упоредо кроз следеће примере:
  - ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ: Кокоњеште, Шестица, Чачак
  - ГРАДСКЕ ИГРЕ: Бојерка, Официрско, Нишевљанка, Топчијско

- ЦРНОГОРСКЕ ИГРЕ: Тита, Тита лобода, Зетско коло, Поиграј, поскочи.
- Шкаљарско, Црмничко оро
- ИГРЕ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ: Власинка, Шесторка, Босарка, Чачак, Бугарка.

III РАЗРЕД

(8 часова недељно – 280 часова годишње)

ОБНОВА И ОБРАДА:

- српско народно стваралаштво;
- игра и обред;
- обредне игре-коледари, вучари, лазарице, додоле, кравице;
- световне игре-шљиве игре, здравице, забавне игре;
- бројалице, бајалице, љуљашке, успаванке;
- орске, забавне и витешке игре;
- играње поводом смрти;
- инструментална пратња народних игара-ударалке, гудачи, трзачки инструменти;
- народни оркестри;
- стил и техника игре;
- етно-кореолошко подручје јужне Србије.

ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ:

- Шетња;
- Гарчанка;
- Ђурђевка;
- Грозница;
- Маказице;
- Рудничанка;
- Заврзлама;
- Косо моја;
- Крива крушка;
- Моравац;
- Чачак.

СРПСКЕ ИГРЕ ИЗ БОСНЕ И ИЗ ХЕРЦЕГОВИНЕ:

- Колање;
- Поравно;
- Шарано;
- Поскакуша;
- Осмерац;
- Шестица;
- Дирлија;
- Јањско коло удвоје;
- Јањско коло учтворо;
- Ситница;
- Келер;
- Бруђа;
- Старокрајишко;
- Старобосанско;
- Днолучка труса;
- Терзије;
- Кој за кола;
- Пролијета;
- Тројанац;
- Сади јелу.

ИГРЕ КОСОВСКОГ ЕТНО-КОРЕОЛОШКОГ ПОДРУЧЈА И ПОДРУЧЈА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ:

- Свекрвино оро;
- Друго по оро;
- Треће по оро;
- Преступачки;
- Дома ли си вело;
- Селско оро (I и II);
- Кривка;
- Дели Агуш
- Шиловачко оро;
- Мемедово оро;
- Разгранала грана јоргована;
- Ђурђево лето пролето;
- Сунце ми је на заходак;
- Старо кориљско;

- Што ми је мерак;
- Оте, друге, да играмо;
- Ите, ите, два јунака;
- Пошла ми Милка за воде;
- По вијн крушћит;
- Шота;
- Руговска игра;
- Подуна, мори подуна;
- Бре девојче, бре ђаволче;
- Калач (I, II и III);
- Власинка;
- Елено;
- Николо. гајле големо;
- Старо коло;
- Жикица;
- Пембе;
- Чачак;
- Бугарчица.

ВЛАШКЕ ИГРЕ:

- Влаиња;
- Уора;
- Пошувоја;
- Омоњанца;
- Шокец.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Циклус годишњих обичаја;
2. Типични представници игара из области које се проучавају;
3. Стил и техника игре упоредо кроз следеће примере:
  - ИГРЕ СРЕДЊЕ СРБИЈЕ: Гарчанка, Заврзлама, Косо моја, Коконеште, Чачак
  - ИГРЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ: Колање, Осмерац, Старобосанско, Пролијета, Тројанац
  - ИГРЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ: Селско, Дома ли си вело, Дели Агуш, Мемедово, Укаваче, Оте, друге, да играмо, Шота, Калач I, II и III, Пембе
  - ВЛАШКЕ ИГРЕ: Влаиња, Омањанца, Шокец.

IV РАЗРЕД

(8 часова недељно – 256 часова годишње)

ОБРАДА И ОБНОВА:

- стариначко становништво;
- миграције становништва и утицај на етно-кореолошка под-ручја;
- игре са певањем;
- структура игара;
- однос игре и музичке пратње;
- аритмија игре и песме, игре и музичке пратње;
- обредне игре-ћурђевданске, покладне, јеремиде;
- световне песме и игре-пословачке, славске, седелачке, свадбене;
- стил и техника игре;
- стилизација и обрада народних игара на сцени;
- улога народне игре;
- панонско етно-кореолошко подручје.

ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ:

- Ретко коло;
- Пироћанка;
- Кукуњеш;
- Стара шапчанка;
- Дупла заврзлама;
- Сакајдо;
- Обреновчанка;
- Босанчица;
- Моравац;
- Чачак.

ИГРЕ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ:

- Чарлама;
- Чачанка;
- Кукуњеш;
- Чемерика;
- Прекид коло;
- Тројанац;
- Мала башта;
- Миље, моје;
- Ужичанка;
- Јованчица.

ВРАЊАНСКЕ ИГРЕ:

- Врањанка;
- Бело Ленче;
- Тешко оро;
- Из бању иде;
- Прешевка;
- Даскалица;
- Дуј, дуј;
- Пембе.

ВЛАШКЕ ИГРЕ – ИГРЕ ИЗ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ:

- Влаиња;
- Трипазешће;
- Даворике дајке;
- Трамуриша;
- Тобошанка;
- Унгуреана;
- Цуца;
- Ђорђонка;
- Кобиљана;
- Жок н лок;
- Стнга;
- Простнга;
- Мин пта;
- Једу јаре;
- Батрна;
- Кашарек циганкуша;

ВОЈВОЂАНСКЕ ИГРЕ:

- Срдим се, душо;
- Ја сам Јовицу;
- Српкиња;
- Логовац;
- Шаранац;
- Кетуш;
- Периница;
- Грабац;
- Фицко;
- Нумера;
- Келеруј;
- Зурка;
- Сиротица;
- Шантави мађарац;
- Циганчица;
- Коло води Васа;
- Чизме моје;
- Бачко велик коло;
- Буњевачко момачко коло;
- Тандрчак;
- Рококо;
- Цупаница мађарац;
- Чардаш;
- Танцуј, танцуј;
- Руски танец;
- Ардељана;
- Де дој;
- Пошвојка;
- Инвертита.

ИГРЕ И ПЕСМЕ СА ГОЛИЈЕ:

- Хајлучко коло-мушка игра;
- Опа цупа Вукосава-девојачка игра;
- Парлошко коло;
- Моравац.

ИГРЕ РАШКОГ КРАЈА: – (АРХАИЧНЕ)

- Чувала Стојна говеда њона;
- Двије се сеје сејовале-набрајалица;
- Бери јагоде;
- Ој дурице дина ти;
- Брзи поскок;
- Чобанска игра;
- Гајде.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Утицај миграције становништва кроз примере, технику и стил игре показати на следећим примерима:
  - ИГРЕ СРЕДИШЊЕ СРБИЈЕ: Кукуњеште, Обреновчанка, Моравац, Чачак.
  - ИГРЕ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ: Чарлама, Прекид коло, Мала башта, Јованчица.
  - ВРАЊАНСКЕ ИГРЕ: Врањанка, Тешко оро, Пембе, Дуј, дуј.
  - ВЛАШКЕ ИГРЕ: Влаиња, кобиљана, Унгуеана, Стнга, Мин цта, Батрна.
  - ВОЈВОЂАНСКЕ ИГРЕ: Ја сам Јовицу, Логовац, Келеруј, Зурка, Буњевачко, Циганчица, Чардаш, Де дој, Инвертита.
  - ИГРЕ И ПЕСМЕ СА ГОЛИЈЕ:
  - АРХАИЧНЕ

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Игра је комплексна друштвена појава и предмет изучавања многих друштвених наука и дисциплина. Наставни предмет Народна игра је основни предмет током школовања играча народних игара. Обрађује народну игру као елемент традиције и културе са више аспеката кроз комбиноване часове који подразумевају стицање знања и њихову практичну примену.

У првом разреду се обрађују основни појмови о народној игри и игре појединих етно-кореолошких зона Србије и Црне Горе. Програм другог разреда, поред обнављања и увежбавања претходних садржаја, обрађује сложеније типове и облике народне игре са територије Србије, уз рад на кретању у простору, структури и развоју стила. Трећи разред обрађује све обредне игре са територије наше земље. Програм четвртог разреда поред наведеног програмског садржаја усмерен је на психолошку припрему играча за излазак пред публику, поштовање закона сцене и развијање способности за пренос уметничког доживљаја са играча на публику.

Програм и метод рада су засновани на искуству професионалног ансамбла „Коло” из Београда и до сада објављеној литератури наших еминентних истраживача и теоретичара народне игре Љубице и Данице Јанковић, Милице Илијин, Јелене Допуђе, Ивана Иванчана идр. Суштина поменуте методе је у једнаком третману развоја свих делова тела играча, њиховој координацији и естетској вредности покрета, уз и за народну игру веома важно упућивање у посебну технику игре и етно-психолошке особине, односно карактеристичан стил. Час се конципира као стално преплитање теоријских и практичних елемената. Задатак наставника је да уз свакодневно вежбање, добром организацијом часа која подразумева примену више метода рада, развија технику извођења, координацију покрета, снагу, издржљивост, изражајност и изградњу стила играња у функцији хармоничног физичког и уметничког развоја ученика.

Као музичка пратња на часу се користе мелодије које су подређене задатом кораку, односно шеми комбинације корака и одговарају карактеру корака помажући извођењу народне игре. Корепитор учествује у процесу васпитања и образовања играча.

РЕПЕРТОАР НАРОДНЕ ИГРЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Формирање играча народне игре који је познавањем технике играња, певања и владањем репертоаром народне игре оспособљен за учешће у раду професионалног ансамбла.

Задаци:

- познавање и неговање изворног стваралаштва народа са простора Србије и Црне Горе;
- усвајање знања и овладавање техником народних игара из репертоара професионалног ансамбла Србије „Коло” и нових изворних остварења која су призната као најбоља са такмичења Савеза аматера Србије;
- овладавање задатим музичко-сценским делима уз гајење персоналног израза играча.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часа годишње)

РЕПЕРТОАР

- Игре из Србије (Олга Сковран)
- Игре из Тимочке крајине (Д. Путник)
- Немо коло из Гламоча (О. Сковран)
- Свадебна игра са Косова (О. Сковран)
- Ромска игра (Д. Путник)
- Шопске игре (Д. Вуковић)
- Влашке игре (Д. Вуковић)
- Црна Гора и Бока (Р. Ђуровић)

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часа годишње)

РЕПЕРТОАР

- Игре из Западне Србије (Д. Вуковић)
- Игре из Ибарског Колашина (Р. Ђуровић)
- Игре око Петровдана са Голије (Р. Ђуровић)
- Игре Лесковца (Д. Ђорђевић)
- Српске игре из Баната (Д. Путник)
- Игре Румуна и Мађара из Војводине (Б. Марчетић)
- Дубочке краљице (Б. Талевски)
- Коретиште – Српске игре са Косова (Р. Кузмановић).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

У својој програмској оријентацији одсек за народну игру негује изворно стваралаштво верно преносећи духовну и материјалну културу. Репертоар за трећи и четврти разред садржи музичко-сценска дела, призната као најбоља остварења у овој области. Владане репертоаром са познавањем технике играња и певања омогућава свршеним ученицима одсека за народну игру да се уклопе у сваки професионални ансамбл на територији земље.

КЛАСИЧАН БАЛЕТ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Формирање играча са развијеном способношћу за уклапање у фолклорне ансамбле као и, у зависности од индивидуалне способности, уклапање у ансамбле који се баве другом врстом уметничког изражавања.

Задаци:

- усвајање елемената класичног балета;
- развијање снаге мишића;
- координација покрета;
- уметнички израз.

I РАЗРЕД

(4 часа недељно – 140 часа годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Балетски став.
2. Позиције ногу.
3. Позиције руку.
4. Demi-plié.

5. Battements tendus из I позиције у страну, напред, назад.
6. Battements tendus са спуштањем пете у II позицију полазећи из I позиције.
7. Battements tendus са спуштањем пете у II позицију на demi-plié.
8. Passé par terre.
9. Појам правца en dehors и en dedans.
10. Demi-rond de jambe par terre en dehors и en dedans.
11. Rond de jambe par terre en dehors и en dedans.
12. I и III port de bras као завршетак вежбе.
13. Battements tendus jetés из I и III позиције на страну, напред и назад.
14. Battements tendus jetés riqués напред, назад и у страну
15. Положај ногу на sou-de-pied, условни, напред (обухватни) и назад.
16. Battement fondu унакрст.
17. Battement soutenu унакрст.
18. Battement frappé и double frappé.
19. Développée у свим правцима.
20. Rond de jambe на 45 степени en dehors et en dedans.
21. Grand plié из I, II, III позиције.
22. Гранд battements pointes.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Demi-plié из I, II, III позиције.
2. Grand plié из I, II, III позиције.
3. Battement tendu из III позиције у свим правцима и са demi-plié.
4. Battement tendu jeté из III позиције у свим правцима.
5. Battement frappé и double frappé на 30 степени у свим правцима.
6. Battement fondu на 45 степени у свим правцима.
7. I, II, III arabesque – позе, врхом прста на под.
8. Relevé на полупрстима из I, II, III позиције.
9. Pas de bourrée simple en dedans и en dehors.
10. Окретање на обе ноге по III позицији на полупрстима.
11. Мала и велика поза croisée и effacée.
12. Temps lié.

ALLEGRO

1. Temps sauté по I, II, III позицији.
2. Changement de pied.
3. Pas échappé у II позицију.
4. Pas assemblé са покретом ноге у страну.
5. Pas glissade са померањем у страну.
6. Sissonne simple (код штапа).

II РАЗРЕД

(4 часа недељно – 140 часова годишње)

Комбиновати вежбе међусобно, са различитим ритмичким задацима. Појачана употреба малих и великих поза, épaulements, полупрстију.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Battement tendu double са спуштањем пете у II позицију.
2. Demi-rond de jambe на 45 степени на полупрстима.
3. Rond de jambe на 45 степени на полупрстима.
4. Battement fondu у позама и на полупрстима.
5. Battement soutenu у позама и на полупрстима.
6. Petits battements равномерно и са акцентом на полупрстима.
7. Pas coupé на целом стопалу и полупрстима.
8. Pas tombé на месту и са померањем.
9. Flic напред и назад на целом стопалу и полупрстима.
10. Attitude напред и назад.
11. Полуокрети и окрети из demi-plié или са полупрстију на demi-plié или на полупрстима.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Battement tendu у малим и великим позама.
2. Battement tendu jeté у малим и великим позама.
3. Piqué en face.
4. Rond de jambe par terre en dehors et en dedans на demi-plié.
5. Demi-rond de jambe на 45 степени en dehors и en dedans.
6. Battement fondu у малим и великим позама.
7. Battement soutenu у малим и великим позама.
8. Battements frappés и double frappés у малим и великим позама.

9. Petits battements.
10. Pas coupé на целом стопалу.
11. Pas tombé на месту.
12. Battements développés у позама.
13. Grands battements у позама.
14. Temps lié са прегибом корпуса.
15. Полуокрети на две ноге по V позицији.

ALLEGRO

1. Petit pas échappé на croisée и effacée.
2. Pas échappé на II позицију са завршавањем на једној ноzi, друга у положају sou-de-pied.
3. Pas assemblé са отварањем ноге напред и назад.
4. Pas glissade у свим правцима.
5. Sissonne fermée у свим правцима.
6. Sissonne ouverte у свим правцима.
7. Pas balancé.
8. Tour en l'air (мушкарци).

III РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часова годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Grand plié са port de bras.
2. Battements tendus pour batteries.
3. Battements tendus jeté у свим малим и великим позама.
4. Rond de jambe en dehors et en dedans.
5. Battements fondus:
  - En face и у позама на полупрстима.
  - Са plié-relevé на целом стопалу и на полупрстима en face и у позама.
  - Са pas tombé.
6. Battements soutenus на 45 степени у свим правцима en face и у позама на полупрстима
7. Battement frappé у свим правцима на полупрстима.
8. Battement double frappé у свим правцима на полупрстима.
9. Petit battement на полупрстима en face.
10. Flic-flac en face.
11. Pas tombé са померањем, радна нога у положају sur le sou-de-pied врхом прстију на под и на 45 степени.
12. Rond de jambe en l'air en dehors и en dedans, са завршавањем на demi-plié.
13. Petit temps relevé.
14. Demi-rond de jambe développée en dehors и en dedans на demi-plié.
15. Grand battements jeté passé par terre.
16. III port de bras са ногом испруженом на врх прста назад на plié (са растезањем), без прелаза са ноге на којој се стоји и са прелазом.
17. V port de bras.
18. Soutenu en tournant са једном половином и целим окретом.
19. Préparation за pirouette sur le sou-de-pied en dehors и en dedans из V позиције.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Grand plié са port de bras.
2. Battements tendus en tournant en dehors и en dedans на 1/8 круга.
3. Battements tendus jeté balançoire en face и у позама.
4. Demi-rond de jambe на 45 степени на demi-plié.
5. Rond de jambe на 45 степени на целом стопалу.
6. Battements fondus са plié-relevé и у позама.
7. Battements double frappés са завршавањем у demi-plié en face и у позама.
8. Demi-rond de jambe développé en face.
9. Flic-flac en face.
10. Pas coupé на полупрстима.
11. Pas tombé са померањем.
12. Battements développés en face и у позама.
13. Поза IV arabesque.
14. III, IV и V port de bras.
15. Pas de bourrée ballotté на effacée и croisée прстима на поду и на 45 степени.
16. Soutenu en tournant на 1/2 окрета и цео окрет.
17. Préparation за pirouettes en dehors и en dedans из II, IV, и V позиције.

ALLEGRO

1. Temps sauté у V позицији са померањем.
2. Petit changement de pied са померањем и en tournant на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ окрета.
3. Pas assemblé са померањем en face и у позама.
4. Petit pas jeté en face.
5. Temps levé са ногом на положају sou-de-pied.
6. Sissonne ouverte на 45 степени у свим правцима en face и у позама.
7. Pas de basque напред и назад.
8. Pas assemblé battu (мушкарци).
9. Royal.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

1. У све вежбе увести сложену форму извођења на полупрстима и у позама.
2. Вежбе комбиновати ен деданс и ен дехорс.
3. Појачан рад корпуса, показати port de bras у сложеној форми.
4. Разне комбинације темпа и ритма.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Temps levé са прегибом корпуса.
2. Вежбе en tournant.
3. Једна или више pirouettes из основног положаја, II, IV или V позиције.

ALLEGRO

1. Комбинација елемената по избору педагога са акцентом на petit и grand скокове, са завршавањем на једној ноzi и коришћењем épaulements.

IV РАЗРЕД

(3 часа недељно – 96 часова годишње)

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Battements fondus:
  - Са plié-relevé и rond de jambe на 45 степени у пози.
  - На 90 степени en face и у позама.
  - Doubles fondus.
2. Battements frappés на полупрстима и са завршавањем на demi-plié.
3. Rond de jambe en l'air en dehors и en dedans.
4. Battements développés ballottés.
5. Grands battements jetés développés на целом стопалу.
6. Окрет fouetté en dehors и en dedans на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга.
7. Soutenu en tournant en dehors и en dedans.
8. Pirouettes en dehors и en dedans.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

1. Battements tendus en tournant на $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ круга.
2. Battements tendus jetés en tournant на $\frac{1}{8}$ и $\frac{1}{4}$ круга.
3. Battements fondus у позама.
4. Battements soutenus у позама.
5. Battement frappé и double frappé са plié-relevé.
6. Petits battements са акцентом напред и назад.
7. Battements développés en face и у позама.
8. Pas tombé из позе у позу на 45 степени.
9. Temps lié на 90 степени на целом стопалу.
10. Grand battement jeté passé par terre кроз I позицију en face.
11. III port de bras са истегнутом ногом на врх прстију назад на demi-plié са растегањем без преласка са потпорне ноге и са преласком.
12. Pas de bourrée ballotté.
13. Pas de bourrée simple en tournant.
14. Pas glissade en tournant на $\frac{1}{2}$ окрета.
15. Pirouettes en dehors и en dedans из V, IV и II позиције.

ALLEGRO

1. Pas échappé са завршавањем на једној наози.
2. Pas échappé en tournant на $\frac{1}{4}$ круга.
3. Entrechat-quatre.
4. Petit pas jeté са покретањем у свим правцима.
5. Sissonne tombée en face и у позама.
6. Pas coupé ballonné у месту и са померањем.
7. Grande sissonne ouverte у свим позама.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

EXERCICES КОД ШТАПА

Основне вежбе код штапа комбиновати са полуокретима и окретима. Показати издржавање позе на полупрстима, сложену координацију port de bras, plié relevé и задатих елемената.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

Мали adagio уметнички обојен.
Комбинације окрета, малих и великих поза.

ALLEGRO

Избор скокова који ће најбоље показати могућности сваког ученика као и његову индивидуалност.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Класичан балет је предмет који чини основну дисциплину у оквиру читавог школовања играча. Уједно, представља и основицу сваке игре и стицања технике извођења. Редовно вежбање, уз добро организован час, неопходно је и фолклорним играчима. Учећи класичан балет, разрађеном методом сваког корака и покрета, формирани играч усавршава своје тело као инструмент игре, омогућава свој хармоничан физички развој и допуњава технику игре.

СЦЕНСКО НАРОДНЕ ИГРЕ

II РАЗРЕД

(3 часа недељно, 105 часова годишње)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Припремити тело ученика за рад на средини сале где се кроз мање етиде, тј. комбинације корака, савлађује техника и карактер разних игара и њихова особеност, а кроз разне поскоке снага мишића ногу.

Задачи:

На већ постављено тело ученика надоградити изражајност и танцовалност кроз упознавање корака, еполмана и рада руку у разним особеностима карактера руске, мађарске, пољске, италијанске, циганске и осталих игара из програма. Кроз разна лупања длановима, полу-прстима, штиклама, окрета на полу-прстима или из demi-plié и grand-plié-а, владања марамицом и тамбурином, развија се хитрина и пластичност корпуса и ногу.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Demi-plié и grand-plié по I, II, III, IV и VI позицији (сливено и реско).
2. Battement tendu:
  - са прелазом радне ноге са врха прстију на штиклу;
  - са повлачењем стопала са штикле преко полу-прстију по полу и ударцем штикле пете ноге ослонца (на demi-plié);
  - са окретом бедра радне ноге и преласком са штикле на полупрсте.
3. Battement tendu jeté:
  - са и без подизања пете ноге ослонца;
  - са акцентом „од себе: на demi-plié без и са подизањем пете ноге ослонца.

4. Flic-flac:
  - припремне вежбе (напред, у страну, назад);
  - са ударом целог стопала радне ноге по III-цој позицији на demi-plié (напред, у страну, назад),
  - flic-flac sa ras tombé (напред, у страну, назад).
  - flic-flac са поскоком;
5. Вежбе са ударцима штикли и полу-прстију:
  - наизменични ударац целог стопала и полупрста на 2/4 и 3/4 такта;
  - исто са два удара полупрстима и искорак напред и назад;
  - са преносом радне ноге на отворено и затворено стопало;
  - наизменичан удар полупрстију и штикле;
  - наизменични удари штиклама о под на 1/8 такта.
6. Припреме за „Веровочку” на целом стопалу са подизањем на полупрсте и у скоку.
7. „Веровочка” у руском и мађарском карактеру.
8. Вежбе за бокове (окретање бедра на унутра и на напоље), на целом стопалу, на полупрстима и у скоку.
9. Pas tortillé:
  - са и без удара целог стопала радне ноге;
  - са подизањем на полупрсте ноге ослонца;
  - са двојним окретом стопала радне ноге, без и са подизањем на полупрсте;
  - са двојним окретом стопала радне ноге у скоку.
10. Ronds de jambe и rond de pied:
  - ronds de jambe par terre без окрета и са окретом стопала ноге ослонца;
  - ronds de jambe на 45 степени без окрета и са окретом стопала ноге ослонца;
  - rond de pied par terre без окрета и са окретом стопала ноге ослонца;
  - rond de pied на 45 степени без окрета и са окретом стопала ноге ослонца.
11. Припрема за tire-bouchon и tire-bouchon.
12. Battement fondu на 45 и 90 степени.
13. Припрема за „Качалку” и „Качалка” (љуљашка).
14. „Голубац”:
  - један удар петом и двојни удар петом радне ноге о пету ноге ослонца;
  - један удар петама обе ноге и двојни удар петама обе ноге;
  - „Голубац” у скоку.
15. Grand battement développé:
  - сливено (напред у страну и назад);
  - одсечно (напред, у страну и назад);
  - са једним ударом штикле ноге ослонца;
  - са двојним ударом штикле ноге ослонца.
16. Grand battement jeté на целом стопалу и са подизањем на полупрсте (напред, у страну и назад).
17. Grand battement jeté sa coupé tombé (напред, у страну и назад).
18. Спуштање на рис.
19. Обичан и дупли „кључ” без окрета и са окретом за 1/2 круга.
20. Relevé на полупрстима у отвореним и затвореним позицијама ногу (на једној и обе ноге).
21. Port de bras и друга разна прегибанја корпуса у разним задатим карактерима.
22. Припрема за „Револтаде” (лицем ка штапу).
23. „Винг” (лицем ка штапу).
24. Припремне вежбе за „полуприсјатке” и „присјатке”:
  - избацивање на пете обе ноге у страну и напред, из demi-plié-а и grand-plié-а (лицем ка штапу);
  - избацивање на пету радне ноге напред и у страну из demi-plié-а и grand-plié-а (лицем ка штапу);
  - са одскоком и износењем радне ноге на пету напред и у страну (лицем ка штапу).
  - „присјатка” са спуштањем на рис и избацивањем радне ноге на пету, напред и у страну (лицем ка штапу).

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

Учење основних положаја руку и положаја главе у руској, мађарској, италијанској, пољској игри и нашем фолклору. По мери усвајања елемената код штапа, преносити их на средину сале, користећи их у малим комбинацијама, у разним карактерима. Користити pas balancé са различитим положајима руку.

ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ ИГРЕ

1. Прости ход (шловехи ход) на 1/4 и на 1/8 такта.
2. Народни клизајући ход.

3. Сценски вид корака са избацивањем ноге напред, са померањем напред и назад.
4. Корак са упадањем на радну ногу са кретањем бочно и око себе.
5. Разни окрети у месту.
6. Сценска форма пас де басље.
7. Мали кораци са наизменичним ударањем штикли и целог стопала (напред и назад).
8. „Притоп”.
9. Доскок на радну ногу и избацивање друге на штиклу у пози effacée.
10. Комбинације састављене од једноставнијих ситних удара.
11. „Самоварчић”.
12. „Змија” и „Јолочка гармошка”.
13. Рад са марамицом.

ЕЛЕМЕНТИ ИТАЛИЈАНСКЕ ИГРЕ

1. Pas de basque.
2. Pas ballonné напред.
3. Pas emboité напред и назад.
4. Pas échappé.
5. Pas échappé у комбинацијама са tire-bouchon у окрету.
6. Ход напред и назад по дијагонали.
7. Узастопни скокови у пози арабесље.
8. Избацивање радне ноге са штикле на врхове прстију.
9. Glissade jeté.
10. Троструко ударање са заустављањем на једној ноzi.
11. Учење руковања тамбурином.

ЕЛЕМЕНТИ МАЂАРСКЕ ИГРЕ – ‘ХАРО-МУРГОШ’

1. Корак на штиклама (спуштање стопала са штикле).
2. „Кључ” – затварање са окретом ноге.
3. „Кључ” са окретом.
4. Тројни скок.
5. Мали бочни корак у десно и лево.

ЕЛЕМЕНТИ МАЂАРСКЕ СЦЕНСКЕ ИГРЕ

1. Први вид хода за лагани део игре.
2. Други вид хода за брзи део игре.
3. Pas balancé на effacée и croisée.
4. Преступање и заустављање са ударањем дланова.
5. „Cabriole”.
6. „Веровочка” на месту и са померањем.
7. Saut de basque у мађарској игри.
8. „Голубац” са померањем у страну.
9. Ход са избацивањем ноге напред и ударом штикле ноге ослонца.
10. Спуштање на колена.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. EXERCICES КОД ШТАПА – вежбе састављене од малих комбинација корака, разних лупања и окрета;
2. EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ – кроз мале етиде у разним сценско-народним карактерима приказује се усвојен програм, музикалност и танцовалност ученика.

III РАЗРЕД

(3 часа недељно, 105 часова годишње)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Развијати и даље снагу и технику ученика, усавршавајући музикалност и изражајност на пређеном градиву из прошле школске године. Развијати координацију у мало сложенијим комбинацијама. Увођење нових методских јединица у програм рада за овај разред.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Demi-plié и grand plié са затвореним и отвореним положајем стопала.
2. Double flic.
3. Double flic са ударом штикле пете ослонца.

4. „Веровочка” од назад, у месту и са померањем у напред.
5. Лепеза са double flic-ом на 1/8 такта.
6. Обични и дупли „кључ” са целим окретом.
7. Grand battement кроз I позицију са увеличаном замахом и завршавањем на demi-plié.
8. Grand battement jeté balançoire.
9. Revoltade (лицем ка штапу за дечаке).
10. Flic-revoltade (лицем ка штапу за дечаке).
11. Поскоци по IV и VI позицији.
12. Спуштање на рис са полу-окретом.
13. Вежбе за гипкост корпуса.
14. Усавршавање „присјатски” код штапа.

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

По мери усвајања вежби код штапа преносити их на средину сале развијајући технику и карактер игре кроз изражајност ученика соло и у пару.

ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ ИГРЕ

1. Ход са одбацивањем ноге у назад.
2. Мали кораци:
  - са двојним ударом стопала;
  - са ударом штикле и полу-прстију;
  - са поскоком и ударом штикле.
3. „Веровочка” са преступањем.
4. „Кључеви”.
5. Кроз комбинације развијати паровну игру.

ЕЛЕМЕНТИ МАЂАРСКЕ ИГРЕ

1. Dos-à-dos у паровима
2. „Голубац” у окрету-соло и у паровима.
3. Окретање са забаченом ногом-у паровима.
4. Ballancé „Голубац”.
5. „Веровочка” у окрету.
6. Ход са избацивањем ноге и дуплим ударом штикле – у паровима.

ЕЛЕМЕНТИ ШПАНСКЕ ИГРЕ

1. Сценски облик pas de basque – I и II облик.
2. Ballancé са разним положајима корпуса и руку.
3. Sissonne pas de bourrée.
4. Лупања:
  - наизменично ударање целог стопала и полу-прстију;
  - ударања штикла-полупрсти;
5. Pas chassé са ударом стопала о под.
6. Pas glissade – сценски облик.
7. Battements tendus.
8. Стицање навике владања лепезом.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Exercices код штапа: сложеније комбинације пређених елемената.
2. Exercices на средини сале: етиде у руском карактеру, мађарском и шпанском.

IV РАЗРЕД

(3 часа недељно, 96 часова годишње)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Раније пређеним елементима поред штапа и на средини сале додају се нови елементи и на том материјалу се праве сложеније етиде. Темпо се убрзава а ритмички пртежи постају сложенији.

Вежбе сада трају дуже и имају задатак да ученици савладају технику игре и стил и пластичност при извођењу елемената сценске и народне игре.

EXERCICES КОД ШТАПА

1. Flic-flac:
  - са дуплим ударом стопала по II позицији;
  - са поскоком и преступањем;
  - са окретом стопала на унутра.

2. Усложити лупања на штиклама и полу-прстима у разним комбинацијама.
3. Спуштање на рис са прелазом с једне ноге на другу.
4. „Лепеза” са double flic-flac на 1/16 такта по поду и на 45 степени.
5. Кружни grand battement jeté.
6. Tour на савијеном колону ноге ослонца.
7. Grand rond de jambe на grand plié (за дечаке).

EXERCICES НА СРЕДИНИ САЛЕ

Даље инсистирати на изражајности при извођењу народних и сценских игара, усавршавању технике извођења појединих елемената игре и делова игара из разних кореографија.

ЕЛЕМЕНТИ ПОЉСКЕ ИГРЕ

1. Cabriole.
2. „Голубац” са померањем у страну и у окрету.
3. Окрети (отворени и затворени) – соло и у паровима.

ЕЛЕМЕНТИ ШПАНСКЕ ИГРЕ

1. Pas de basque (III облик).
2. Sissonne са окретом.
3. припреме за renverser и renverser.
4. Pas de chat.

ЕЛЕМЕНТИ МАЂАРСКЕ ИГРЕ

1. Ход са cabriole-соло и у паровима.
2. „Веровочка” у свим облицима.
3. Ход са троструким преступањем и избацивањем радне ноге назад (народни корак).

ЕЛЕМЕНТИ ЦИГАНСКЕ ИГРЕ

1. Основни ход напред и назад.
2. Две врсте ситног хода.
3. Ходање са „алапачом” и „алапача”.
4. Женски бочни ход.
5. Окрети са марамом.
6. Две форме „Голубац” са ударањем дланова.
7. Удари длановима у комбинацији са flic-flac.
8. Трептаји са раменима и грудима.
9. Разни окрети: chaîne, pirouettes из demi-plié у grand-plié итд.

Рад на кореографијама игара из пређеног градива (различитих карактера):

- шпанска
- чардаш
- мазурка
- руска
- циганска

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Exercices код штапа (са елементима целокупног градива)
2. Exercices на средини: 4 игре различитог карактера.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Предмет сценско-народне игре прати тенденцију савремених кореографа да националну игру поставе на виши ниво од дивертисмана, формирају њену драматизацију и њен специфичан сценски лик.

Већ у задацима овог предмета можемо закључити да је неопходност учења управо у пружању могућности да ученик упозна све разноврсности и карактеристике народних игара које су прилагођене за сценско извођење.

Систематским и планским учењем игара разних народа не само што се проширује видокруг сазнавања ученика и његових могућности већ се код њега развија и љубав за све врсте сценско народних игара а такође доприноси се и формирању целовите играчке личности.

Спремајући се за професионалног играча народних игара, ученик мора да упозна игре и других народа, посебно наших суседа. Познато је да наши професионални ансамбли народних игара имају у свом репертоару и игре других народа, нарочито оних земаља у којима организују своја гостовања.

Сценско народне игре обухватају највећим делом, руске, украјинске, пољске, италијанске и шпанске игре и усвајајући технику играња развијају и усавршавају своју технику играња наших народних игара.

Изучавање сценско народних игара има и посебан задатак да код народног играча усаврши координацију покрета, посебну руку, било да оне постају пластичније (као у циганским играма, било да се у руке узима лепеза, кастањете, даире, вео или шал).

Градиво треба обрађивати уз примену аудио-визуелних средстава, код обрађивања кореографских задатака користећи се и видео касетама, постојећим литературама, сликама, цртежима, шемама а све у циљу да се ученику што верније прикаже оригиналност и стил појединих игара. На часу, у оквиру теорије, ученика упознати и са свим етно-историјским особеностима појединих народа и њихових игара. Потребно је дати и основне информације о костиму и реквизитима који се употребљавају у играма.

САВРЕМЕНА ИГРА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Оспособити ученике да знања о правцима и техникама примене при интерпретацији савремене игре.

Задаци:

- Развијање способности схватања и извођења различитих елемената савремене игре кроз мање и веће варијације;
- Развијање осетљивости за доживљавање савремене, озбиљне и без музике;
- Оспособљавање ученика за откривање суштине игре и њено изражавање собом као инструментом;
- Рад на развијању креативности ученика при интерпретацији савремене игре.

III РАЗРЕД

(3 часа недељно – 105 часова годишње)

1. Упознавање ученика са предметом – шта је савремена игра, историјат, правци, технике...
2. Упознавање тела и његових функција – дисање, равнотежа, тежина, анатомија, тензија и релаксација.
3. Основне позиције.
4. Основни став и употреба кичме.
5. Простор и однос тела и простора.
6. Вежбе релаксације и дисања.
7. Припремне вежбе за сливени ток кретања тела.
8. Опозиционо кретање тела.
9. Пад и дизање.
10. Покрети изолације, (шаке, лакат, рамена, глава, прса...).

ПОД

1. Лагано савијање кичменог стуба вођеног тежином главе и лагано исправљање (од последњег пршљена до врха главе), напред у страну и назад.
2. Bounces – федерисање торза на четири четвртине и три четвртине (напред и у страну).
3. Дисање са сукцесивним кретањем кичменог стуба.
4. Développé са окретањем торза.
5. Сливени ток кретања торза са радом руку.
6. Дисање са спиралом и извијањем горњег дела грудног кошца нагоре – arch.
7. Вежбе за трбушне мишице.
8. Вежбе за леђне мишице.
9. Contract – release (припрема из позиције прекрстених ногу).
10. Окретање торза и увртање торза са извлачењем на дијагоналу.
11. Кружење и истезање стопала.
12. Дубоко тегљење (напред, назад, у страну).
13. Дубоко тегљење са спуштањем у спагат.
14. Body roll кретање.
15. Contract – release, на леђима и потрбушке.
16. Contract – release са спуштањем на под и дизањем.
17. Вежбе за унутрашње бутне мишице.
18. Комбинације пређених елемената на поду.
19. Лагано дизање.

СРЕДИНА

1. Flat backs – равна леђа.
2. Савијање тела напред, у страну, назад.
3. Паралелне и отворене позиције ногу.
4. Пренос тежине тела са једне ноге на другу.
5. Standing bounces – федерисање торза са продубљивањем plié-а.
6. Plié у паралелним и отвореним позицијама, са дисањем.
7. Plié – relevé комбинација са contract – release и arch.
8. Исклизавање и велику II и IV позицију.
9. Покрети изолације појединих делова тела.
10. Комбинације равних и округлих леђа (рад пршљенова), са plié и relevé комбинацијама.
11. Battement tendu (паралелни, затворени и отворени).
12. Battement tendu са преносом тежине.
13. Battement tendu jeté.
14. Passé (паралелни и отворени).
15. Fondu (паралелни и отворени), са passé-ом и battement-ом.
16. Port de bras (мали и велики).
17. Замах тела са увртањем.
18. Battement développé, на plié и relevé.
19. Grand battement са опуштањем ноге на под.
20. Tilts – нагиби.
21. Трамплини.
22. Sautés у разним позицијама.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Ходови (обичан, низак, висок, са променом тежине, са окретањем торза, са замахом тела...).
2. Трчање у свим правцима са скоком и поскоком.
3. Комбинације хода и grand battement-а.
4. Triplets – трокорак са полуокретом и окретом.
5. Off balance са корпусом у правцу кретања.
6. Hops – поскоци на полупстима.
7. Скокови по дијагонали са ногом на отвореном и затвореном passé-у.
8. Скокови по дијагонали са ногом на attitude.
9. Grand jeté curved-са савијеним корпусом.
10. Импровизације на задату тему:
  - Теоријско упознавање са циљем и вештином импровизације – откривање и развијање креативног потенцијала ученика.
  - Упознавање са анатомијом главе и радњама везаним за овај део тела – слушање, гледање, баланс, дисање, смех, мимика лица и друго...
  - Упознавање са анатомијом кичменог стуба – пребројавање и опицавање пршљенова и вратног и карличног дела тела.
  - Освешћивање спољног и унутрашњег бића играча – кожа и крвоток. Истезање, котрљање, тегљење, падање...
  - Вежбе за савладавање простора. Ходање – напред, назад, у круг, споро, брзо, са паузама, по страни...
  - Ходање у разним правцима и различитим ритмовима са додавањем осталих делова тела – руке, глава, леђа...
  - Трчање – са наглим променама правца, у сопствен унутрашњем ритму ученика, са додавањем осталих делова тела.
11. Вежбе опуштања на крају часа.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Вежбе за релаксацију тела и дисање.
2. Bounces.
3. Дисање у комбинацији са окретањем торза.
4. Contract – release комбинације.
5. Сливени ток кретања торза са радом руку.
6. Deep stretches у комбинацији са body roll.
7. Комбинација варијација пређених елемената.

СРЕДИНА

1. Комбинација равних и округлих леђа.
2. Пренос тежине тела са једне ноге на другу.
3. Варијација plié-relevé у паралелним и отвореним позицијама.
4. Isolation movements.
5. Battements tendus са преносом тежине.

6. Fondu variation.
7. Body swing.
8. Tilts.
9. Grands battements.
10. Комбинација пређених елемената са окретима, међуко-
раца и наглим променама правца.
11. Трамплини и sauté variation.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Разне врсте ходова.
2. Комбинација ходова и grands battements.
3. Triplets.
4. Off balance комбинације.
5. Поскоци и високи скокови.
6. Комбинација пређених варијација.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часова годишње)

ВЕЖБЕ РЕЛАКСАЦИЈЕ

1. Релаксација са пасивним загревањем кичменог дела.
2. Осећање тежине тела-препуштање земљиној тежи.
3. Вежбе за бокове-кружно кретање колена са опуштеним стопалима.
4. Ротационо, наизменично замахивање коленима-врх стопала на поду.
5. Брзи пренос тежине са колена на колена.
6. Окретање тела преко бока у колуту.
7. Ротационо кружење корпусом (у пределу ребара), са ногама у жабици.

ПОД

1. Bounces – федерисање торза (седећи став-прекрстене ноге, испружене напред и расирене у страну).
2. Bounces – са окретањем торза.
3. Дисање са променом ритма.
4. Дисање са окретањем торза, извијањем прсног дела на горе-arch.
5. Contract – release, из позиције прекрстених ногу са спојеним стопалима, II позиције и ногама испруженим напред.
6. Flex-point варијације са окретањем торза.
7. Flex-point комбинације са сукцесивним савијањем и исправљањем кичменог стуба.
8. Појачано тегљење из II позиције са замахом тела.
9. Колутови по поду са савијеним коленима и преносом тежине са једне руке на другу.
10. Лагано дизање са пода са тегљењем ахила.

СРЕДИНА

1. Пребацивање тежине тела са једне руке на другу и окретање торза.
2. Вежбе на средини за контролисање рада кичменог стуба у позицији паралел са подом и 45% од равне линије.
3. Комбинације равних и савијених леђа, спуштање у plié и подизање на relevé.
4. Bounces напред и у страну (глава, рамена, грудни кош, струк, бокови).
5. Battement tendu са жустрим шутирањем стопала и пролазним кораком кроз затворену и отворену позицију.
6. Проклизавање кроз дубоки plié на велику II и IV позицију.
7. Plié – (demi i grand), са федерисањем.
8. Grand plié са радом торза (напред, у страну и кружењем кроз arch).
9. Battement tendu у комбинацији са demi plié и преносом тежине са једне ноге на другу.
10. Окретање торза са радом руку у twist и arch.
11. Body swing – замах тела.
12. Tilts – нагиби.
13. Body swing у комбинацији са contract – release.
14. Замах тела и пад у назад са наглим дизањем.
15. Замах ноге (напред, назад, у страну).

16. Замах ноге са замахом тела, deep lunge и нагло враћање у центар.
17. Grand battement, са променом тежине. Наизменични рад корпуса, са и без рада руку.
18. Grand battement у комбинацији са корацама, променом руку и променом правца.
19. Комбинације пређених елемената.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets – трококорак кроз plié и relevé.
2. Трококорак са радом руку.
3. Трококорак са полуокретом и окретом.
4. Adagio варијације – ходови, passé – développé са arch, passé – développé са нагибом, тилт.
5. Скокови у месту.
6. Комбинације трчања, окрета и падова.
7. Sautés из свих позиција.
8. Савладавање простора – широки chassé по дијагонали.
9. Варијације пређених елемената.
10. Импровизације на задату тему:
  - Изолација и освешћивање кичменог стуба – покрет почиње у леђима и при сваком следећем покрету задржава се фокус на кичменом стубу.
  - Наизменична изолација појединих делова тела у покрету – покрет почиње из рамена, лакта, колена, стопала, главе...
  - Изолација бокова – у седећем и стојећем положају.
  - Тежина – осећање и контрола тежине тела у простору.
  - Вежбе релаксације на поду и у средини.
  - Почетак рада импровизације у паровима. Први ученик покреће део тела другог ученика који тај покрет прихвата и развија или га игнорише, пружа отпор.
  - Импровизација у пару уз инструкције професора – задата тема.
11. Вежбе релаксације – дисање и лагано тегљење тела.
12. Наизменично затезање и опуштање мишица.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

ПОД

1. Релаксације.
2. Комбинација вежби за бокове и ротационо замахивање коленима.
3. Ribcage isolation и окретање тела преко бока у колуту.
4. Bounces са окретањем торза.
5. Дисање са променом ритма, окретањем торза и издржавањем на arch.
6. Flex-point варијација са радом торза.
7. Contract – release variation.
8. Body roll.
9. Комбинација пређених елемената.

СРЕДИНА

1. Комбинација равних и савијених леђа, спуштање у plié и дизање тела на relevé.
2. Battement tendu variation.
3. Plié са радом торза.
4. Body swing.
5. Leg swing.
6. Deep lunge
7. Grands battements са преносом тежине, променама руку и правца.
8. Turns variation.
9. Мали и високи скокови у месту.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ

1. Triplets variation.
2. Adagio variation.
3. Piqué variation.
4. Комбинације малих и високих скокова.
5. Комбинације трчања, окрета и падова.
6. Комбинација свих пређених елемената и комбинација.
7. Извођење дела из неког савременог играчког репертоара.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм предмета савремена игра је прилагођен играчима народних игара и нивоу до кога су овладели класичном балетском техником и техником народних игара. Програмска вежбања су базирана на техници Марте Грем, Дорис Хамфри, истакнутих Америчких играча, кореографа, педагога, као и техници Мерса Канингама и Мет Метокса, чувеног педагога без балета. Техника се заснива на природном склопу тела и његовим могућностима да се манифестује кроз физички и психички аспект.

Поштовање принципа да се свака идеја, емоција, импулс и његови многобројни преливи могу изразити кроз нову ритмичку форму даје могућност педагогу да у раду са ученицима комбинује методе естетског васпитања. Свака позиција, покрет и кретње, уз разноврсне окрете и скокове може прерасти у организовану игру. Поред усвајања задатог пожељно је код ученика развијати сазнања и способност да се свака идеја може изразити новим покретима, својственим персоналном изразу играча што је потпора за стваралачки ток игре. Она да игра постаје интерпретација живота у свом свом богатству.

ИСТОРИЈСКО БАЛСКЕ ИГРЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Проширивање играчке културе играча класичног балета балским играма из периода од 16. до 19. века

Задаци:

- стицање знања о периоду од 16. до 19. века;
- упознавање игара разних епоха и стилова и увиђање њихових специфичности;
- идентификовање покрета и корака који су постали део класичног балета;
- примена сазнатог при овладавању техником разних историјско балских игара;
- подстицање доживљаја и оживљавање духа игре конкретном временом кроз музику, карактер игре и особеност костима;
- развијање укуса, уметничког израза и елганције покрета будућег играча балета;
- примена стечених умења кроз актуелни позоришни репертоар

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часова годишње)

РЕВЕРАНСИ И ИГРЕ XVI, XVII, XVIII И XIX ВЕКА

XVI – ВЕК

- Реверанс даме;
- Поклон кавалера;
- Бранл;
- Весели бранл;
- Фарандола;
- Буре;
- Павана.

Игра са јастучићима из балета „Ромео и Јулија”, музика Сергеј Прокофјев, кореографија Л. Лавровски.

XVII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Менует;
- Алеманда;
- Куранта;
- Сарабанда.

Романеска из балета „Рајмонда”, музика Александар Глазунов.

XVIII – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Брзи менует,
- Жига;
- Класични менует (В. А. Моцарт – М. Петипа),
- Ригодон;
- Гавота;
- Талигет.

XIX – ВЕК

- Реверанс и поклони;
- Француски кадрил;
- Ланс;
- Екосеза;
- Полонеза;
- Балска мазурка;
- Валс;
- Алеманда;
- Гавота.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Показати по три игре из сваког периода, по избору наставника.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Методика овог предмета, за разлику од класичног балета, нема вишевековну традицију, али су многи покрети и кораци из менуета, гавоте, полке, галоп итд. учили лексиком класичне игре и нашла место у репертоару разних опера и балета.

Почев од многобројних Бранли-простих народних игара, које су у салонима дворова добијале културнији и префињенији манир, игра се све више одвајала од утицаја народне игре затварајући се у салоне 16. и 17. века.

Реформа Новера, која је изменила садржајна средства балетске уметности, доводи и до промена у балској игри 18. века. Условно ваљају се кораци, уводе се мали поскоци и скокови, компликованији пртежи игре у паровима, да би са процватом романтизма, кроз музику Моцарта, Рамоа, Глука, Штрауса, Бетовена итд. балска игра на дворовима била доведена до раскошног спектра у менуету, гавоти, контрадансима, лансу, полонези, валсу итд.

Епизоде из позоришног репертоара, опере и балета, захтевају од завршених ученика средње балетске школе познавање дворске игре на дворовима од 16. до почетка 20. века па је циљ овог предмета да код ученика васпитава танани осећај за држање свог тела, однос према особености костима и карактер покрета. Да научи правилно опхођење према партнеру и другима који га окружују што у исто време доприноси већој образованости и играчкој култури.

Задатак педагога је да кроз игре разних епоха и стилова развија код ученика укус, уметнички израз елганцију покрета будућег играча.

ЛИТЕРАТУРА:

М. Васиљва-Рождественскаја: „Историско Битавај танец” „Уметност”, Москва, 1963.

Н. П. Ивановски: „Игре са балова 16–19 века, у редакцији М. Слонимскаво”, „Уметност”, Лењинград – Москва 1948.

ГЛУМА И ВОКАЛ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Оспособљавање за интерпретацију лика у репертоару народних игара и у музичко-сценским облицима.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ПОЈАМ ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ:

Народна игра као драмска уметност. Сценско одељење игре (плеса).

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ГЛУМЕ:

- вежбе ослобађања, концентрације, запажања, развијања маште;
- радња, систем датих околности, циљ, препрека;
- ритам радње;
- односи;
- радња и противрадња, сукоб, предмет сукоба.

ДРАМСКА АНАЛИЗА МУЗИЧКОГ ДЕЛА:

- музички текст и драмска радња;
- музички израз, структура, фраза, темпо, динамика, ритам;
- музичка тема: развој, градијација, кулминација, разрешење;
- музичке епизоде као одломци драмског догађања.

ЕЛЕМЕНТИ ПЛАСТИЧНОГ ИЗРАЗА:

- елементи пантомиме;
- беспредметне радње;
- пантомима као замена дијалога;
- драмска обрада музичких етида – задата тема или импровизација.

ГОВОРНА РАДЊА:

- подтекст;
- дијалог.

ПРОСТОР КАО ЕЛЕМЕНТ ДРАМСКОГ ИЗРАЖАВАЊА:

- различити облици сценског простора;
- извођач и гледалац, преношење енергије;
- амбијентација;
- сценски простор као простор за игру и као метафора;
- однос према простору.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно, 64 часа годишње)

ЕЛЕМЕНТИ ОБЛИКОВАЊА:

- појам стила;
- музички материјал стилске епохе и драмски израз;
- елементи и израз у народној игри.

СЦЕНСКИ ЛИК У НАРОДНОЈ ИГРИ:

- биографија лика;
- физичке и говорне особине;
- језгро лика, карактеристике и контракарактеристике;
- односи: развој лика;
- карактер, тип и лик.

ГРУПНЕ И ИНДИВИДУАЛНЕ ВЕЖБЕ И ЗАДАЦИ:

- обрада лика у кореографијама народне игре;
- обраде ликових за групне наступе у оквиру концертне делатности школе;
- пантомимске сцене – дијалогског облика.

СЦЕНСКИ ЛИК У НАРОДНОЈ ИГРИ:

- литерарно-музички материјал етно карактера;
- лик у одабраним етно – сценским приказима;
- сцене у пару из одабраних народних приказа;
- групне сцене из одабраних народних приказа.

СИНТЕЗА ДРАМСКИХ, МУЗИЧКИХ И ИГРАЧКИХ ЕЛЕМЕНАТА:

- одабрани лик из мјузикла;
- музичко сценски облици у мјузиклу;
- одабране целине из мјузикла;
- мјузикл – говорне – играчке – певачке целине.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

Састоји се од групних и индивидуалних вежби у којима су заступљени елементи рада са ученицима:

- пантомима;
- изражавање говором и гласом;
- целина из мјузикла или народно сценског приказа (драмски задатак).

ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Оспособљавање играча народних игара за извођење и неговање познатих облика традиционалног певања са подручја Србије и Црне Горе.

Задаци:

- Упознавање и стицање знања о основама вокалне технике, различитим начинима вокалних извођења, односно стилевима певања која постоје у нашој музичкој традицији;
- Вежбање вокалног органа за све врсте извођења и актуелних захтева;
- Савладавање технике извођења и стицање искуства у певању традиционалних песама;
- Усвајање календарских обредних песама и оспособљавања ученика за њихово извођење.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Интерпретирање једноставнијих мелодистичких целина, понајвише „игре с певањем”.
- Под једноставнијим примерима се подразумева: ђусто силабик ритам, са мелодистичким обимом до хексакорда, са јасно назначеним *dur-moll* системом, са честим интервалским скоком мале терце наниже и повремено алтерованим трећим ступњем. 3).
- Једогласни примери, као и увођење антифоног певања.
- Током другог полугодишта вршити увођење других тонских низова, који не одговарају *dur-moll* систему (комбинације дијатонике и хроматике).
- Грлно певање, извикивање и понирање гласом.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Стицање способности самосталног и једногласног певања (без инструменталне пратње) једноставнијих народних песама у ђусто силабик ритму;
2. Способност интерпретације тзв. грленог певања са карактеристичним рефренима извикивања и понирања.
3. Захтев – две песме:
  - једна песма новије традиције
  - једна песма старије традиције

II РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Увођење бурдуног певања са 1) унисоном завршетком, 2) са завршетком „на бас”, 3) секундним завршетком.
- Увођење певања „на бас”, хомофонија, бурдон и терцна кретања.
- Тонске структуре које се базирају на комбинацији дијатонике и хроматике.
- Вибрато, тремоло артикулација.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

- Способност двогласног певања у улози водећег и пратећег гласа;
- Певање на „глас” и грлени вибрато; Ђусто силабик и парландо рубато.
- Захтев – две песме старија и новија традиција.
- Певање у пару (водећи и пратећи) или у троје (водећи и два пратећа) – бурдон и терцна диасфонија,
- на „бас”.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Увођење бордунске хетерофоније, старија традиција са честим паралелизмом секунди.
- Певање „на бас”, новија традиција.
- Дијатоника, дијатонско хроматска комбинација, увођење у инфрапентатонску структуру.
- Гангање, квочајући тонови.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Стицање слушне и интонативне спремности на паралелизам секунди (стара традиција) и нетемперованост. Овладавање старим традиционалним техникама у одређеној функцији.

2. Захтев – две песме:

- једна стара традиција – хетеробурдон са свим артикулационим захтевима.
- једна нова традиција на „бас” развијеније музичке форме и мелодике.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часа годишње)

- Хетерофоно певање, увођење;
- инфрапентатоника,
- назално певање, тонови блиски говору, певање на неутрални слог,
- рекапитулација свих врста извођења и артикулационих захтева.

ГОДИШЊИ ИСПИТ:

1. Рекапитулација свих врста извођења и артикулационих захтева.
2. Захтев – три песме:
  - једна песма хетерофоно певање – стара традиција
  - једна песма соло карактера: успаванка, тужбалица, „пвиљење уз овце” са карактеристичним начином извођења и коришћењем једне од типичних техника.
3. Једна песма на „бас” – новија традиција са ритмизованим или „цико” басом.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

1. Током школовања, ученици би се поступно упознавали са:

- разним начинима вокалних извођења у нашој музичкој традицији (једногласно певање, антифоно певање, бурдонско певање, хомофоно и терцно певање на „бас”, бурдонска хетерофонија и хетерофоно певање) и при том стекли искуства и о старијој и новијој певачкој традицији наше културе;

- различитом техником извођења (артикулацијом) (грлено певање „из гласа”, „из вика”, назално певање, извикавање и квочајући тонови, понирање и тонови неодређене тонске висине, гангање, грлени вибрато и тремоло, певање на неутрални слог);

- у коорелацији са наставом етномузикологије и народне игре, обрађивање календарских обредних песама у времену које одговара њиховом извођењу, као и некалендарских обредних песама и свих других вокалних садржаја са орским елементима из сеоске и из градске старе традиције;

- техничким вежбама-вокализама, које треба да омогуће припрему вокалног органа за грлено певање и остале артикулационе захтеве традиционалног певања.

- техничким вежбама које омогућавају интонативно савлађивање групног, заправо двогласног певања, као и стабилност одржавања интонације у бурдонском, терцном и хетерофоном певању – паралелизам секунди. 2).

2. Упознавање и учење вокалних садржаја би могле да се примењују кроз:

- аутентично извођење (дословна репродукција) примера из збирки или са тонских и нотних записа етномузиколога;
- обраде, које битно не морају и не умањују локална обележја песме (наречја, акценат, обим и тонски низ мелодијског типа „гласа” двогласни или ређе, трогласни специфични традиционални модел, ритам певаних стихова и мелострофа); 1).

- инсистирање на учењу већег броја „игара с певањем”, нарочито, током прве године школовања, с обзиром на подручје рада школе;
- слушање оригиналних тонских записа наших етномузиколога ради верније репродукције вокалних карактеристика.

ЕТНОЛОГИЈА**ЦИЉ И ЗАДАЦИ:**

Чување и неговање народног стваралаштва као основе традиционалне културе наше земље.

Задачи:

- Упознавање ученика са пореклом, развојем и карактеристикама нашег традиционалног друштва и традиционалне културе;
- Стицање теоријских знања из разних области нашег народног стваралаштва;

- Проучавање народног стваралаштва у контексту нашег традиционалног друштва у чијим је оквирима настало и развијало се;

- Очување и пренос знања из ове области;

- Развијање диспозиција ученика за даље стручно и професионално усавршавање.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

УВОД У ЕТНОЛОГИЈУ:

- Предмет и основни задаци етнологије
- Формирање и развој етнологије
- Етнологија и сродне науке
- Формирање и развој етнологије науке у нашој земљи
- Друштвена улога етнологије и могућност њене примене у савременом друштву.

ЕТНОГЕНЕЗА НАРОДА БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА:

- Порекло нашег народа и његове традиционалне културе: становништво Балканског полуострва пре досељавања Словена, досељавање Словена и процес словенско-балканске културне симбиозе.
- Развитак традиционалне културе – оријентални, медитерански, романски и средњеевропски културни утицаји и процес диференцијације традиционалне културе.
- Етнички развитак народа Балканског полуострва – етничка имена.

СОЦИЈАЛНА КУЛТУРА – ДРУШТВЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА:

- Село као друштвено економска заједница
- Катунска организација
- Племенска и братственичка организација
- Обичајно право
- Сродство и сроднички односи
- Брак – породица – домаћинство – задруга
- Елементи социјалне културе у савременом друштву.

ДРУШТВЕНИ ОБИЧАЈИ:

- Обичаји из животног циклуса – обичаји о рођењу, брак и женидбени обичаји, погребни обичаји.
- Обичаји везани за односе међу људима – гостопримство, побратимство, односи међу суседима, свађе, клетве и др.
- Обичаји уз поједине послове – избор места и зидање станишта, обичаји уз пољске радове, уз сточарство и обичаји уз поједине занате.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

НАРОДНА РЕЛИГИЈА:

1. Истраживање народне религије – извори, публикације, аутори.
2. Основне карактеристике и основни слојеви народне религије – одређење народне религије, најстарији слој, старобалкански елементи, христјанизација, исламизација и трагови народне религије у савременом друштву.
3. Религијско мишљење :
  - култ вука, медведа, змија, воде, камена, ватре, симболика крста, круга, десне и леве стране;
  - демонологија – демони, природе, судбине, болести и др.
4. Религијска пракса:
  - религијски комплекс везан за рађање, куваду, иницијације, свадбу, смрт и погреб, време жалости, убијање старца и др.
  - религијски комплекс везан за празнике: Божић, Беле покладе, Ускрс, Ђурђевдан, Духови, Видовдан, Ивандан, породична и сеоска слава.

НАРОДНА НОШЊА:

- Класификација и типови народне ношње.

НАРОДНА (УСМЕНА) КЊИЖЕВНОСТ:

- Увод у усмену књижевност.
- Народне приповетке – бележење и класификација: басне, бајке, легенде, новеле и др.
- Народне лирске песме – карактеристике и подела: календарске, обредне, обичајне, песме о раду, религиозно-морално поучне и др.
- Пословице, загонетке и друге кратке умотворине.

НАРОДНЕ ИГРЕ:

- Облици игара.
- Етнокоролошке зоне и градске игре.
- Обредне игре: карактеристике – начин играња, драмскомички елементи, облици, музичка пратња, место извођења, средства, време извођења.
- Преглед обредних игара у нашој земљи и њихове примене – обреди за плодност, култ предака, иницијације, обреди за здравље, заштитни обреди и настале промене.
- Историјски осврт на повезаност обичаја и обредних игара, проучавање друштвене функције одређених игара и симболика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Наставним планом и програмом обухваћена су два основна истраживачка поља наше националне етнологије: етногенеза и традиционална култура.

У I години проучавају се две области: етногенеза, односно порекло народа Балканског полуострва, историјски и културни оквири у којима је наша традиционална култура настала и развијала се, и социјална култура: породични и друштвени живот, обичаји и ритуали.

Програм за II годину обухвата религију са нагласком на српској народној религији, њеном пореклу и специфичностима, религиозним обредима и ритуалима, њиховим функцијама и симболици, и три области народног стваралаштва: ношња (делови народног костима, материјали, начини украшавања, класификација), народна књижевност (појам и класификација) и народна игра (облици игара, етнокоролошке зоне и обредне игре). Током две године ученици стичу основна знања из наше традиционалне културе која ће им омогућити даље стручно и професионално усавршавање.

Настава се, услед недостатка уџбеника, заснива се на предавањима предметног наставника. Предавања се спремају уз помоћ доступне стручне литературе из одговарајућих области и повремено се мењају и допуњавају новом стручном литературом или евентуалним новим научним сазнањима. Сем предавања предметни наставник може да користи и друга доступна наставна средства: фотографије, цртежи, етно филмови и видео записи, као и посете етнографском музеју или одговарајућим изложбама.

Избор из литературе:

- Тихомир Ђорђевић, „Наш народни живот I–IV”
 Душан Бандић, „Народна религија Срба”
 Веселин Чајкановић, „Сабрана дела из српске религије и митологије”
 Милка Јовановић, „Народна ношња у Србији у 18. веку”
 Слободан Зечевић, „Српске народне игре”

ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Упознавање ученика са народном музичком традицијом као директан наставак на предмет етнологије који се изучава у прве две године школовања и који је по садржају обимнији у односу на овај.

Задаци:

- Стицање знања о развоју науке у свету и код нас: вокалној и инструменталној традицији у Срба на свим просторима живљења, као и о народностима на нашој територији.

III РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Развој науке у свету и код нас и открића која су утицала на бржи напредак етномузикологије. Значајни ствараоци код нас (Вук Караџић, Стеван Мокрањац), остали наши и страни сакупљачи који су радили на нашем терену и етномузиколози после Другог светског рата.
- Настанак народне песме, варијанте и разврставање.
- Календарске и некалендарске песме.
- Једногласне песме (стара и нова традиција).
- Двогласно певање (стара и нова традиција).
- Синкретизам.
- Појам стиха, мелострофа.
- Врсте облика и каленце.
- Врсте ритма.
- Лествични системи.

IV РАЗРЕД

(2 часа недељно – 64 часа годишње)

- Класификација инструмената (аерофони, кордофони, идиофони, мембранофони).
- Једноставни аерофони инструменти.
- Лабиални аерофони.
- Свирале са једноструким језичком.
- Свирале са двоструким језичком.
- Са левкастим наусником.
- Кордофони инструменти (гусле, лирица, гусла, све врсте тамбура, виолина, цитра и цимбало).
- Идиофони инструменти.
- Мемброфони инструменти.
- Народни састави и оркестри.

СОЛФЕЋО

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

- Развијање слушних и ритмичких способности
- Употпуњавање вокалних техника које се развијају кроз предмет традиционално певање
- Припрема вокалног органа за традиционално певање.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Мелодијске вежбе у C-dur уз примену француске солмизације почевши од трихорда па до проширене лествице уз коришћење уџбеника Љиљане Пантовић „Солфеђо ритам” и Зориславе Васиљевић „Солфеђо ритам”.

- Ритмичке вежбе почевши од целе ноте па до шеснаестина у метричком бројању четвртине.
- Читање нота у виолинском кључу у распону од три октаве (мало f до е из треће октаве).

II РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часа годишње)

МЕЛОДИКА:

- a-moll lestвица француском солмизацијом (сви типови лествица)
- C-dur lestвица у бас кључу
- Рад са оба кључа у молским лествицама.

РИТМИКА:

- Вежбе у ритмовима 6/8; 5/8; 7/8; 8/8
- Припреме за ове вежбе су ритмичка вежбања из претходне године са осмином као јединицом бројања
- читање нота у бас кључу од великог C до малог G
- читање нота у оба кључа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм се остварује комбинованим методама, и очекује се да се након прве године, ученици описмене у виолинском кључу кроз мелодијске вежбе у обиму октаве, при чему би се остварио тонални центар основне дурске лествице. Кроз читање нота у истом кључу, проширује се писменост кроз две и по октаве у оба изговора. Ритам је усмерен на сложеније форме, а ритмичке комбинације усмерене на осећај ритма неопходног за праћење наставе играчких предмета.

ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Предмет има циљ да употпуни музичко образовање основним теоретским знањима и омогући ученицима да их уз помоћ клавира спроведу.

I РАЗРЕД

(1 час недељно – 35 часова годишње)

1. Особине тона
2. Врсте такта и метрика
3. Предзнаци
4. Појам целог и полустепена
5. Лествице (дур и молл, појам тетракорда)
6. Квинтни кругови (вежбе са свим лествицама-веза са предзнацима).

II РАЗРЕД

(1 час недељно – 35 часова годишње)

1. Интервали (појам, подела и изградња)
2. Обртаји интервала (појам и изградња)
3. Акорди (трозвук, четворозвук, петозвук-појам и настанак)
4. Врсте квинтакорада и обртаји (појам и изградња само навише)
5. Врсте четворозвука (изградња само навише).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

У обе године учења настава се базира на описмењавању ученика у оба кључа и практичном упознавању са сва три типа moll-а, као на спознаји основне музичке теорије, која директно омогућава лакше сналажење у даљем музичком образовању.

ФАКУЛТАТИВНИ ПРЕДМЕТИ НАСТАВЕ У БАЛЕТСКОЈ ШКОЛИ

ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Упознавање инструменталне традиције на територији Србије; Овладавање техником свирања на најтипичнијим и данас актуелним традиционалним инструментима; Оспособљавање ученика за самосталне наступе и учешће на јавним манифестацијама; Ангажовање инструменталисте (фрулаша) за праћење играчких нумера (као што је то у народу било уобичајено) или у саставу народног ансамбла који врши исту функцију.

Упознавање грађе инструмента, процес градње инструмента, функционисање и технике свирања на аерофоним традиционалним инструментима: фрула, двојнице и окарина (савладавање различитих техника свирања). Развијање интереса за групно музицирање, осамостаљивање ученика у одабиру технике, склоности према импровизацији и селекцији понуђених инструменталних композиција, као и самосталном одабирању инструменталних мелодија. Инсистирање на квалитету звука и емоционалном изражавању током извођења.

I РАЗРЕД

(1 час недељно, 35 часова годишње)

1. Упознавање ученика са грађом, процесом градње и локационо-функционалним карактеристикама инструмента.
2. Вежбе дусања и произвођење артикулисаног звука на фрули.
3. Поставака руку и прстију.
4. Интонирање основних тонова звучног фонда инструмента, рад на апликатури.
5. Вежбања у свирању појединих тонова у оквиру инфрапентатонике, потребних за извођење кола тог тонског опсега.
6. Интонирање лествичног тонског низа у оквиру октаве.
7. Употреба тона „h” у оквиру C-dura – гриф
8. Употреба тона „b” у оквиру F-dura – гриф
9. Продување
10. Употреба тона „fis” у оквиру G-dura – гриф
11. Обрада мешовитог такта 7/8 и 9/8.
12. Употреба тона „gis” (# VII) у оквиру a-molla – гриф

Избор инструменталних нумера би био прилагођен садржају наставног програма предмета Народна игра за I разред:

- Моравско коло;
- Маказице;
- Полонка;
- Поповичанка;
- Грузанка Дивна, Дивна;
- Ђурђевка;
- Ти момо ти девојко;
- Рузмарин;
- Четворка – I;
- Четворка – II;
- Неда гривне изгубила;
- Тројанац;
- Кактанка;
- Моравац.

Из вокалне праксе:

- Играло коло под Видин;
- Хајде стамено;
- Ја посејах лан;
- Ој, девојко у коси;
- У ливади магла пала;
- Ој, Мораво;
- Рабашијска свирка;
- Свирка уз увце;
- Путничка;
- Цветуља;
- Чобанска;
- Овце чува Магдалена;
- Обрада мешовитог такта: Игра скомраха (9/8) и Катанка (7/8).

II РАЗРЕД

(1 час недељно, 35 часова годишње)

1. Рад на хроматском тонском низу употребом одређених грофова (у оквиру октаве).

2. Рад на хроматском тонском низу са полуотвореним рупама, као што је то у народној пракси уобичајено (у оквиру инфрапентатонике).
3. Артикулација (стакато, легато)
4. Употреба и вежбање украса: предудар, трилер, мордент. Њихова примена у одређеним композицијама.
5. Проширивање форме – свирање троделних и четвороделних кола (меморијски ефекат).
6. Заступљеност свих врста ритмова: парни, троделни, мешовити тактови.
7. Инсистирање на уобичајеном играчком темпу и на музичком изразу.

III РАЗРЕД

(1 час недељно, 35 часова годишње)

1. Рад на ванлествичним тоновима постојећег звучног фонда са полуотвореним рупама.
2. Специфичне технике свирања:
  - старинско – „брундање”, „извијање” (лествично и хроматско „на дах”);
  - новије – „украсно” мелизматично
3. Регулисање интонације „одушком”.
4. Регулисање интонације рупом са унутрашње стране инструмента у случају да је има (савременије фруле).
5. Развијање инструменталне форме: новија кола са више самосталних одељака који чине целину (транскрипције хармоникашких кола).
6. Свирање у пару:
  - терцна дијафонија
  - хетробурдонско кретање
7. Развијање виртуозитета и музичког израза.

IV РАЗРЕД

(1 час недељно, 32 часа годишње)

1. Усавршавање свих начина свирања научених током претходних година рада.
2. Профилирање артикулације, украшавања, динамике.
3. Импровизација (варирање на одређене мелодијске моделе).
4. Корелација са традиционалним певањем: „игре с певањем”; корелација са народном игром: корепетиција игара које се традиционално изводе уз фрулу.
5. Групно свирање – уз тапан, тарбук, дромбуље, тамбуру. Групно свирање: фрула, двојнице, окарина.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Специфичан програмски садржај указује на стратегијски карактер методе рада према индивидуалним могућностима ученика. Преношење информација се врши путем демонстрације наставника; свирање по слуху, како је то традиционално у народу; свирање по нотним записима.

Фрула, двојнице и окарина су традиционални, и данас актуелни, народни инструменти, па је корисно да ученици одека НАРОДНА ИГРА науче да свирају на овим инструментима.

КЛАВИР

ЦИЉ И ЗАДАЦИ:

Кроз наставу клавира ученик треба да се оспособи за савлађивање лакших музичких дела класичног и фолклорног садржаја. То подразумева читање нотног текста, свирање изворних фолклорних композиција, читање са листа и сналажење на клавиру у савлађивању основне хармонске пратње, као и коришћење усвојеног знања из солфеђа и теорије музике.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

- Упознавање инструмента и сналажење на клавијатури,
- Усвајање основних врста покрета и удара (портато, легато, стакато);

- Примена основних појмова измузичке теорије: ноте, нотне вредности, виолински и бас клуч.
- Лакше ритмичке вежбе, развијање осећаја за ритам.
- Основне динамичке ознаке.
- Ознаке за темпа, (адађо, аланте, алегро).
- Појам лука и фразе.
- Развијање музичке меморије.
- Лествице: C, G, D, A, E, F-dur са трозвуком и обртајем кроз једну октаву.
- Школа за клавир: Николајева, Бајер, Ј. Кршић (избор).
- 80 вежби по избору.
- 10 комада из збирке народних песама и игара: „Антологија Српске народне музике” (Љ. Павковић); „Царевчева лира” (И. Сенерић); „Збирка народних песама и игара” (Ђ. Караклајић); „Збирка народних песама и игара” (Љ. Бошњаквић), и слични албуми других аутора.
- Лакши комад из једне од збирки „Школа за клавир”.

II РАЗРЕД

(2 часа недељно – 70 часова годишње)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА:

- Даље савлађивање техничких и музичких задатака,
- Постизање веће спретности прстију и боље сналажење на клавијатури,
- Теже ритмичке вежбе са осминама, шеснаестинама, као и синкопа,
- Упознавање са сложеним врстама такта,
- Развијање музичке меморије, музикалност и осећај за ритам,
- Упознавање са најлакшим елементима полифоније (издржани тонови, двогласи),
- Лествице: B, S, AS-dur са трозвуком, разложено (по могућству симултано) кроз две октаве.
- a, e, d и g-moll са трозвуком кроз две октаве разложено (симултано).

Школа за клавир: 4–6 етида (Николајева, Ј. Кршић). Сонатина – 1 став по избору (збирка Избор лаких сонатина за клавир). Комади: најмање 10 по избору из антологија и збирки народних песама и игара наведених у програму за први разред. Свирање у четири руке композиција прилагођеног садржаја.

ИСПИТНИ ПРОГРАМ:

- 1 лествица
- 1 став сонатине
- 2 комада по избору

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Кроз наставу клавира ученик се описмењује и оспособљава да разуме стил, облик и карактер музике који изводи, да синхронизује музику и покрет, и да у оквиру овог предмета нађе синтезу осталих музичких дисциплина (солфеђо, теорија музике), да примени стечена знања и развије своју музикалност. Ученик ће научити да влада инструментом у одређеном обиму, да користи нотни текст, да развије музичку меморију и да упозна литературу наше фолклорне баштине.

ИГРЕ XX ВЕКА

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Предмет игре XX века треба да упуту у нова знања о основним ставовима, корацима и правилима кретања игара овог века. Ученици усавршавају извођачку технику и стичу знање о значају игре као друштвене забаве.

I РАЗРЕД

(2 часа недељно, 70 часова годишње)

ИСТОРИЈА ПЛЕСА У СВЕТУ

ПОДЕЛА ПЛЕСОВА:

1. Стандардни плесови;
2. Латинскоамерички плесови;
3. Rock and Roll
  - држање тела и руке, плесни став и позиције (стандардни, отворени, размакнути у страну (код стандардних, латиноамеричких плесова и ROCK and ROLLA.
  - правилан правац и смер кретања по плесном кругу;
  - друштвени и спортски плес (карактеристике);
  - на подијуму и око њега (бон тон);
  - основи плеса (карактеристике);

SLOWFOX – FOXTROT – QUICKSTEP

- ход напред;
- ход назад;
- основни 3 X напред и назад;
- основни по плесном кругу;
- четвртински окрет;
- окрет у месту;
- окрет испод руке;
- десни окрет;
- осовински окрет;
- леви окрет.

Комбинација:

- четвртински окрет;
- десни окрет;
- десни осовински окрет;
- леви окрет-мењајући корак.

РУМБА

- десни квадрат;
- леви квадрат;
- кубанско основно гibaње;
- окрет испод руке;
- отварање;
- затварање;
- пролаз испод руке.

Комбинације:

- десни квадрат 2 X са пуним окретом у десно;
- прва половина десног квадрата без окрета;
- леви квадрат 2 X са пуним окретом у лево;
- прва половина левог квадрата без окрета;
- кубанско основно гibaње 2 X.

ЧА-ЧА-ЧА (СНА-СНА-СНА)

- предвезбе;
- основни корак у месту;
- основни корак напред и назад;
- окрет у месту леви и десни;
- променада;
- отварање;
- затварање;
- окрет испод руке.

Комбинација:

- основно гibaње 2 X;
- променада;
- окрет у месту у десно;
- окрет у месту у лево;
- рука руци;
- окрет испод руке.

САМБА

- гibaње у месту;
- гibaње у десном и левом окрету;
- рука руци;
- окрет у месту;
- звоно;
- окрет са укрштеним рукама;
- лепеза;
- променада.

Комбинација:

- основно гibaње у десно 2 X са 3/4 окрета у десно;
- прва половина основног гibaња у десно без окрета;
- основно гibaње у лево 2 X са 3/4 окрета у лево;
- рука руци 2 X

ЧАРЛСТОН – ЦХАРЛСТОН

- чарлстон маказе;
- чарлстон корак;
- ход напред;
- ход назад.

ТАНГО

- предвезбе;
- линк;
- затворена променада;
- десни њихајући окрет;
- затворена позиција;
- линк;
- затворена променада;
- леви окрет;
- десни њихајући окрет.

Комбинација:

- линк.

ЦАИВ

- предвезба – основни корак – врсте;
- промена места, промена руке;
- окрет испод руке;
- окрет у месту;
- прилаз на бок и враћање;
- прилаз на бок са леве и десне стране.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Добро играти значи добро држање, добар ритам и равнотежа. Играч треба добро да влада својим корацима и фигурама и да има лакоћу и гipкост покрета. У савременој игри најважнија је лепота стила и покрета, а то се постиже само добрим познавањем правила игре.

Учење основних фигура је неопходно да би се постигла правилна равнотежа тела, која омогућује да се приступи извођењу сложених фигура или повезивању елемената у комбинацију. Зато се морају добро проучити основне фигуре. Некорисно је да се изводе сложене фигуре, ако се не познају основне. Почине се са најједноставнијим фигурама па се постепено прелази на теже. Осећај за ритам је неопходан да би се могло управљати телом у разним правцима, што зависи од фигура које се изводе. Фигуре се морају изводити са сигурношћу, задовољством и равнотежом пре него што се почне игра у двоје.

Музика за час постоји оригинална, али се могу користити и модерна извођења.

4

На основу члана 20. Закона о основној школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/94, 48/94, 66/94, 22/2002, 62/2003 и 64/2003), Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК

О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ПРЕДМЕТА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ – САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план и програм предмета Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима за трећи разред основне школе.

Предмет из става 1. овог члана остварује се као факултативни предмет.

Члан 2.

Број часова наставе предмета Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима у трећем разреду износи по један час недељно, односно 36 часова годишње.

Члан 3.

План и програм наставе предмета Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима саставни је део прописаног наставног плана и програма за основну школу.

Наставни програм предмета из става 1. овог члана одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику“.

Број 110-00-00088/2003-08

У Београду, 26. новембра 2003. године

Министар,

проф. др **Гаши Кнежевић**, с.р.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ**ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ: САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА****ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

1. Општи циљ предмета: Сазнање о себи и другима је подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика трећег разреда основне школе. Овај предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компетентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.

Задачи су:

У образовно-васпитном раду на реализацији овог предмета разликујемо неколико основних задатака:

- подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима;
- подстицање развоја самопоуздања и личне одговорности;
- оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствене потребе и потребе других, и да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге;
- развијање свести о потреби уважавања различитости и особености; уочавање и превазилажење стереотипа везаних за пол, узраст, изглед, понашање, порекло;
- оспособљавање ученика за ненасилно решавање сукоба; развијање појма пријатељства;
- оспособљавање ученика да разумеју неопходност правила која регулишу живот у заједници и да кроз договарање активно допринесе поштовању или мењању правила сагласно са потребама;
- оспособљавање ученика да упознају и уважавају дејча права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању;
- развијање и неговање еколошке свести;
- развијање моралног расуђивања и неговање основних људских вредности;
- оспособљавање ученика да активно допринесе развоју школе по мери детета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**III РАЗРЕД**

(1 час недељно, 36 часова годишње)

1. тема – (2 часа): Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима

– Сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за остваривање програма грађанског васпитања.

– Упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

2. тема (9 часова): Уважавање различитости и особености; уочавање и превазилажење стереотипа везаних за пол, узраст, изглед, понашање, порекло

– КАО ДУГА: Уочавање особености и различитости која им прија.

– У СВЕТУ ИГАРА: Разматрање стереотипа о мушким и женским играма, размена ставова о томе.

– А ШТА КАД СЕ ПОЈАВИ НЕБОЛША? Разматрање последица стереотипа о мушким и женским играма, о поштовању слободе избора; прихватању различитости.

– ИМА ЛИ ИСТИНЕ У ТОМЕ? Стереотипи о дечама и девојчицама, разматрање последица уопштених судова, превођење на језик чињеница.

– ИСКЉУЧИВАЊЕ: Разматрање различитости која им не прија – размена о искуствима и разлозима искључивања из групе.

– КАД ЈЕ ТЕШКО РАЗУМЕТИ: Сагледавање последица саосећајног односно осуђивачког става према понашању које одступа од очекиваног; сукоб потреба и како га разрешити.

– ИЗНЕНАДИ ПАЖЊОМ: Размена мишљења о томе шта су предузели да би изненадили пажњом вршњаке супротног пола у протеклој седмици.

– БРАТ И СЕСТРА: Размена мишљења о односу млађе и старије деце у породици, о поштовању слободе избора и договарању, о личној одговорности.

– НИСМО ВРШЊАЦИ, ПА ШТА? Размена мишљења о односу старије и млађе деце, о дискриминацији по узрасту, о искрености у дружењу.

3. тема (5 часова): Пријатељство и моралне дилеме у вези са њим; развијање појма пријатељства и моралног расуђивања (крађа, лаж)

– ТРИ ПРИЈАТЕЉИЦЕ: Дефинисање појма пријатељства; сукоб и усаглашавање ставова у вези са пријатељством.

– ИЗНЕВЕРЕНА ОЧЕКИВАЊА: Размена мишљења о томе да ли треба разоткрити лаж коју је изрекао пријатељ/ица; да ли је ћутање о томе исто што и лаж; да ли је лаж простива; да ли се може бити пријатељ некоме ко лаж; зашто је лаж морални прекршај.

– УСЛОВ: Размена мишљења о сукобу потреба и како га превазићи, морална дилема – крађа као услов прихваћености у групи, поштовање туђег власништва.

– ТРША: Размена мишљења о томе да ли је крађа морални прекршај и кад је покренута добрим намерама.

– ПРИЈАТЕЉСТВО: Размена мишљења о томе шта обухвата појам пријатељства.

4. тема (9 часова): Појединач и заједница; правила која регулишу живот у заједници; права и одговорности; договарање

– ЈЕДАН ОБИЧАН ДАН: Размена мишљења о правима и одговорностима укућана; о подели одговорности око кућних послова, о слободи избора, правима и обавезама деце.

– ЧИШЋЕЊЕ ГРАШКА: Размена мишљења о томе како превазићи сукоб потреба деце и одраслих, о стереотипима у вези са полним улогама; о дејим правима и одговорностима; о значају договорања.

– МЕСТО ЗА ИГРУ: Размена мишљења о томе како превазићи сукоб потреба деце и одраслих, о кућном реду; о дејим правима и одговорностима; о значају договорања.

– ЈА БИРАМ: Размена мишљења о слободи избора у одлучивању код куће и у школи. О чему деца могу сама да одлучују, о одговорности за последице избора, о томе како лични избор утиче на друге у околини.

– КУЋНИ РЕД ШКОЛЕ: Размена мишљења чему служе правила; како настају правила; да ли деца могу да утичу на мењање правила која регулишу живот у школи, о последицама кршења правила, о мерама које треба предузети кад дође до кршења правила.

– ЛОША ОЦЕНА: Размена мишљења чему служе оцене, шта значи лоша оцена, чему она служи, да ли деца имају право да знају зашто су добили оцену коју су добили, и шта је требало да одговоре, ако оцена није задовољавајућа.

– НЕРВИРА МЕ КАД: Размена мишљења о томе шта је то демократско одлучивање у разреду, како то може да се постигне, шта спречава да се то постигне.

– РЕДАР: Размена мишљења о разлозима побуне у разреду, разликама између наређивања и договарања, о одговорности за последице понашања.

– ДЕМОКРАТИЈА У РАЗРЕДУ: Ученици се договарају и планирају акције којим ће да побољшају простор у коме бораве (учионицу, школско двориште); уче како да усагласе идеје, поделе одговорности, од кога да траже подршку и како, како да изведу акције.

5. тема (3 часа): Заштита од насиља: ненасилно решавање сукоба

– ОСВЕТА: Размена мишљења о санкцијама кршења договора међу децом, да ли је освета морални прекршај; Шта је праведно; Како се ненасилно може решити сукоб потреба.

– КАЖЊАВАЊЕ: Размена мишљења о врстама казне које добијају од родитеља, о поступцима који су довели до казне, о осећањима и незадовољеним потребама у вези са казном, о алтернативама кажњавању.

– БАТИНЕ: Размена мишљења о насиљу у школи – ученика према ученицима, и како да се заштите од тога.

6. тема (4 часа): Развијање моралног расуђивања

– **РАЗБИЈЕНИ ПРОЗОР:** Размена мишљења о моралној дилеми – сакривања починоца из солидарности са другом или искрености, о преузимању одговорности за последице понашања, о оправданости казне, о томе да ли је прећутати исто што и лагати, зашто је лаж морално прекршај.

– **ЗАБОРАВЉЕНИ ЕКСПРЕС ЛОНАЦ:** Размена мишљења о одговорности за ненамерно учињену штету, о санкцијама, алтернативама кажњавању.

– **УТАКМИЦА:** Размена мишљења о моралној дилеми- лагању да би се избегла казна, о последицама лажи.

– **ТАКМИЧЕЊЕ:** Размена мишљења о томе да ли позитивни циљ оправдава крађу; зашто је погрешно красти.

7. тема (3 часа): Развијање еколошке свессти; брижа о животињама и биљкама

– **ПАС:** Размена мишљења о разлозима дејег насиља према животињама, о одговорности и бризи о животињама.

– **ДОБРО ДРВО:** Размена мишљења о праву на живот, и међусобној повезаности свих живих бића; о одговорности и бризи за биљни свет.

– **ИЗНЕНАДИ ПАЖЊОМ:** Размена мишљења о томе шта су предузели да би изненадили пажњом животиње или биљке у протеклој седмици.

8. тема (1 час): Евалуација

– **ЈА ПРЕ, ЈА ПОСЛЕ:** ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање.

– Презентација резултата рада родитељима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Теоријски, предмет Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима је утемељен на интеракционистичкој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Одлучујућу улогу у развоју има управо сарадња између одраслог и деце у зони наредног развоја деце тј. у области оних функција које у време интеракције још нису развијене код деце него су у фази настајања. Одрасли се појављују као организатори таквих размена међу децом које ће представљати подстицај за развој њиховог социјалног сазнања, самосвести, моралног и критичког мишљења.

Методску окосницу предмета чине интерактивне радионице, структуриране активности које настају као резултат захтева који уводи водитељ радионице а обједињене су око главне теме. Већина радионица у овом програму започиње причом која је блиска искуству детета а садржи моралну дилему или сукоб потреба или вредности као повод за дискусију у пару или мањој групи а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком детету да реструктурира своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове.

Битне одреднице образовно-васпитног рада су:

– Искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену.

– Игрвни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада са групом важно је водити рачуна о неколико чиниоца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно подстицајну размену:

1. Јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да је реч о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узajамног слушања. Важно је да деца увиде да слушањем туђих гледишта и ставова имају прилику да сагледају своје полазиште у новом светлу, да га дограде и обогате.

2. Распоред седења (по могућству круг) који омогућује свим учесницима размене да виде једни друге, окренути лицем у лице.

3. След активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова активности и размене.

4. Оптималан број ученика је од 10 до 15. Може се радити и са групом до двадесеторо ученика али онда долази до слабења пажње и мотивисаности за размену.

5. Настава се изводи по редоследу наставних јединица (радионица) онако како су дате у приручнику Грађанско васпитање – САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА III.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су успешни у одређеној активности, покушавајући да погоде шта одрасли очекују од њих. Задатак наставника је да им јасно стави на знање да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да охрабри децу да износе своје мишљење и кад је различито од осталих, само на начин које не вређа друге. *Најважнији задатак одраслој у процесу васпитања је да помоћу ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, и да осеће да кроз процес размене са другима могу да обојате своју личност и сазнање.*

С тим у вези, овај предмет тражи да наставник буде спреман да подржи ученике када им је тешко да се изразе или слушају и отворен да чује и оно што није у складу са његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Подстицајним питањима може да наведе децу да сагледају ситуацију из друге перспективе, да кроз социо-когнитивни конфликт сами реструктурирају своје мишљење и ставове.

Пошто је учење по моделу важан облик учења социјалног понашања, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према деци демонстрира вредности које жели да његови ученици усвоје.

ПРОСТОР, ОПРЕМА И НАСТАВНА СРЕДСТВА

Простор и опрема који дозвољавају распоред седења укрот. Материјал потребан за реализацију предмета: 30 листова папира А4 формата по ученику, 20 комада великих пак папира светле боје по групи, фломастери и бојнице за сваког ученика, селотејп, маказе. Израђен је приручник за наставнике са детаљно разрађеним начелима приступа, предметом и методским упутствима за сваку јединицу. Приручник за наставнике за реализацију овог предмета је:

– Група аутора „Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима III, Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2003.

Препоручена литература за наставнике:

– Ршумовић Љубивоје, Буквар дечјих права, УНИЦЕФ 1995;
– Конвенција УН о правима детета, УНИЦЕФ;
– Розенберг М. Језик саосећања, Завод за уџбенике, Београд, 2002;

– Колберг Лоренс, Дете као филозоф морала, у Зборнику Процес социјализације код деце, Завод за уџбенике, 1986.

Поред коришћења приручника, да би предмет постигао очекиване ефекте, неопходно је да се одрасли који ће реализовати предмет и сами обуче за његову примену кроз систем едукативних радионица, односно кроз искуствено учење.

Будући да је реч о новом предмету, од наставника и од ученика се очекује да редовно процењују и сам предмет и предвиђени начин извођења наставе.

5

На основу члана 24. став 1. Закона о средњој школи („Службени гласник РС”, бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 и 64/2003),

Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК**О ДОПУНАМА ПРАВИЛНИКА О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА СТИЦАЊЕ СПЕЦИЈАЛИСТИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА У ЈЕДНОГОДИШЊЕМ ТРАЈАЊУ У СТРУЧНОЈ ШКОЛИ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПРОФИЛЕ У ПОДРУЧЈУ РАДА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА**

Члан 1.

У Правилнику о наставном плану и програму за стицање специјалистичког образовања у једногодишњем трајању у стручној школи за образовне профиле у подручју рада електротехника

(„Просветни гласник”, број 4/97), у делу: „НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА СТИЦАЊЕ СПЕЦИЈАЛИСТИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА У ЈЕДНОГОДИШЊЕМ ТРАЈАЊУ У СТРУЧНОЈ ШКОЛИ ЗА ОБРАЗОВНЕ ПРОФИЛЕ У ПОДРУЧЈУ РАДА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА”, врше се следеће допуне:

1) у поглављу: „ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ”, после тачке 21, додају се тач. 22. и 23. које гласе:

„22. *Електроенергетичар за машине и опрему*

23. *Електротехничар специјалиста за термичке и расхладне уређаје.*”

2) после поглавља: „Образовни профил: ЕЛЕКТРОТЕХНИЧАР СПЕЦИЈАЛИСТА ЗА ЕЛЕКТРОНСКЕ СИСТЕМЕ И УРЕЂАЈЕ ВАЗДУХОПЛОВА”, додају се два поглавља: „Образовни профил: ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧАР ЗА МАШИНЕ И ОПРЕМУ и Образовни профил: ЕЛЕКТРОТЕХНИЧАР СПЕЦИЈАЛИСТА ЗА ТЕРМИЧКЕ И РАСХЛАДНЕ УРЕЂАЈЕ”, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-135/2003-08

У Београду 18. децембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гаши Кнежевић**, с.р.

**Образовни профил: ЕЛЕКТРОТЕХНИЧАР СПЕЦИЈАЛИСТА
ЗА ТЕРМИЧКЕ И РАСХЛАДНЕ УРЕЂАЈЕ**

УСЛОВИ ЗА УПИС КАНДИДАТА

Специјализацију за образовни профил **електротехничар специјалиста за термичке и расхладне уређаје** могу стицати кандидати са завршеним следећим степеном образовања:

1. Завршена школа у четворогодишњем трајању образовања следећих образовних профила, односно занимања:

- електротехничар за расхладне и термичке уређаје,
- електротехничар енергетског смера.

2. Завршена школа у трогодишњем трајању образовног профила, односно занимања електромеханичара за расхладне и термичке уређаје.

Сви кандидати наведених образовних профила, односно занимања *треба да имају* радно искуство из области електротермичких и расхладних уређаја у непрекидном трајању од најмање две године за завршену школу у четворогодишњем трајању образовања, а четири године за завршену школу у трогодишњем трајању образовања.

При сачињавању ранг листе за упис кандидата вреднује се постигнути општи успех из задња два разреда предходног образовања.

ГРУПЕ ПОСЛОВА И РАДНИХ ЗАДАТАКА

Остваривањем садржаја програма кандидати се оспособљавају за стручно обављање следећих група послова и радних задатака:

- самостално обављање сложених послова на изради, ремонту и поправци расхладних и термичких уређаја као и рад, односно интервенције на терену;
- самостално обављање најсложенијих послова на изради, ремонту и поправци уређаја за климатизацију, термичких и расхладних;
- самостално обављање одређених испитивања и мерења код компресора, кондензатора, испаривача, вентила;
- самостално обављање послова на изради, ремонту и одржавању кућних расхладних уређаја, комерцијалних расхладних уређаја и локалних климатизатора;
- организује рад у одељењима за израду и ремонт расхладних и термичких уређаја;
- води евиденцију о преузетим и завршеним пословима у свом одељењу и учествује у формирању радних налога;
- сарадња на примени упуства за рад у погону, на допуни техничке документације и на примени прописа заштите на раду.

НАСТАВНИ ПЛАН

Редни број	Наставни предмет	Број часова						
		теорија	практика	вјежбање	Укупно	Укупно		
		Г	П	Г	П	Послови у раду	Послови у раду	
1	Примена електричне енергије	3		66		66		
2	Електрична мерења у електрици	2		44		44		
3	Уградња и оправка система климатизације	2		44		44		
4	Електричне машине са вентилацијом	3	1	66	22	88		
5	Електрична опрема са струковним израдом	4		88		88		
6	Електрична опрема са струковним израдом	4		88		88		
7	Технологија израде трансформатора	2		11		11		
8	Технологија израде обрнутих електричних машина	3		66		66		
9	Привеза		6		132	240	132	240
	Укупно:	23	7	506	174	240	660	240
	Укупно часова:	30		660		240	900	

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

1. ПРИМЕНА ЕНЕРГЕТСКЕ ЕЛЕКТРОНИКЕ

(3 часа недељно, 66 часова укупно)

2. ЕЛЕКТРИЧНА МЕРЕЊА У ЕНЕРГЕТИЦИ

(2 часа недељно, 44 часа укупно)

3. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА И ОСНОВЕ СИСТЕМА КВАЛИТЕТА

(2 часа недељно, 44 часа укупно)

Садржаји програма наведених предмета су исти као код образовног профила електроенергетичар за постројења електрана, а објављени су у „Службеном гласнику РС – Просветни гласник”, број 4/97.

4. ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ

(4 + 1 часа недељно, 88 + 22 часа укупно)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Циљ наставе овог предмета је да кандидати продубе теоријска знања која су стекли у претходном образовању из области електротермичких апарата и уређаја.

Задачи предмета су:

- оспособљавање за правилно руковање електротермичким уређајима;
- оспособљавање за откривање кварова и за њихово отклањање;
- навикавање кандидата да самостално прате литературу из ове области и даље се усавршавају у струци;
- оспособљавање за руковођење радovima приликом отклањања кварова, ревизија и ремонта електротермичких уређаја;
- оспособљавање за израду и вођење техничке документације.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЈАМ ТЕМПЕРАТУРЕ, ОДНОС ТОПЛОТНЕ И ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ (2)

ПРЕНОС ТОПЛОТЕ (6)

Пренос топлоте провођењем. Пренос топлоте струјањем. Пренос топлоте зрачењем. Сложени пренос топлоте.

ВРСТЕ, ОСОБИНЕ И ПРИМЕНА ГРЕЈНИХ ТЕЛА (3)

ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ И ПЕЊИ СА ЕЛЕКТРООТПОРНИМ ЗАГРЕВАЊЕМ (20)

Котлови за производњу топле воде са електричним грејачима. Пећи за топљење стакла. Пећи за производњу алуминијума топлом електролизом. Пећи за топљење метала поступком пливајуће шљаке. Уређаји за загревање зрачењем. Електричне коморне пећи. Електричне тунелске пећи. Електричне лончане пећи. Електричне соне пећи.

РЕГУЛАЦИЈА ТЕМПЕРАТУРЕ КОД УРЕЂАЈА И ПЕЊИ СА ЕЛЕКТРООТПОРНИМ ЗАГРЕВАЊЕМ (4)

Механичка регулација температуре. Електрична регулација температуре.

ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ И ПЕЊИ СА ДИЕЛЕКТРИЧНИМ ЗАГРЕВАЊЕМ (9)

Уређаји за топљење стакла. Уређаји за сушење платна. Уређаји за пастеризацију и дехидрацију. Пећи са електричним пољем кондензаторског типа.

ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ И ПЕЊИ СА ИНДУКЦИОНИМ ЕЛЕКТРООТПОРНИМ ЗАГРЕВАЊЕМ (20)

Принцип и врсте индукционог електроотпорног загревања. Индукциони уређаји и пећи без магнетног кола. Индукциони уређаји за загревање металних делова. Индукционе лончане пећи са мрежном учестаношћу. Индукционе лончане пећи са повишеном учестаношћу. Индукциони уређаји и пећи са магнетним језгром. Индукциони уређаји за континуално загревање жице. Индукциона пећ са отвореним хоризонталним каналом. Индукциона пећ са вертикалним потошњем каналом.

ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ И ПЕЊИ СА ЕЛЕКТРОКИНЕТИЧКИМ ЗАГРЕВАЊЕМ (8)

Уређај са инерционим електронским снопом у вакууму. Уређај за електролучно заваривање. Електролучне пећи.

УРЕЂАЈИ И ПЕЊИ СА ЕЛЕКТРИЧНОМ ПЛАЗМОМ (4)

Електроплазмени уређаји за заваривање, сечење и nanoшење метала. Електроплазмене пећи за топљење и синтезу.

ЕЛЕКТРИЧНА ПОСТРОЈЕЊА ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИХ УРЕЂАЈА И ПЕЊИ (4)

Упознавање са целокупним пројектима постројења. Читање детаљних и глобалних делова пројекта са њиховим ознакама и симболима.

САВРЕМЕНИ ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИ УРЕЂАЈИ У ДОМАЋИНСТВУ И МАЛОЈ ПРИВРЕДИ (8)

ВЕЖБЕ (22)

1. Одређивање специфичне потрошње електричне енергије.
2. Прорачун цилиндричног отпорника кружног пресека.
3. Прорачун отпорника профилног пресека траке.
4. Мерења и регулације температуре.
5. Мерење снаге грејача.
6. Прорачун термоакумулационе пећи (више примера).
7. Прорачун диелектричне пећи.
8. Бројни примери из пређеног градива за сваки уређај или пећ.
9. Прорачун електричних параметара за електроотпорно загревање (снага уређаја за загревање, јачина струје и напона, степен корисног дејства – трансформатор, пратећа инсталација, топлотни степен корисног дејства и фактор снаге).
10. Прорачун индукционе пећи.

5. РАСХЛАДНИ УРЕЂАЈИ

(4 + 1 часа недељно 88 + 22 часа укупно)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Циљ наставе овог предмета је обнављање и продубљивање знања кандидата, стечених током претходног школовања, као и стицање нових знања о достигнућима у области: принципа рада хладњака, начина хлађења, суштине рада компресора, кондензатора, испаривача и свих саставних делова расхладне инсталације, принципа рада хлађења и расхладне опреме у великим расхладним постројењима.

Задачи предмета су:

- проширивање знања из области расхладних уређаја: опреме, испитивања, пуштања у рад и поправке расхладних уређаја;
- упознавање прописа и стандарда YUS-а из области расхладне технике;
- оспособљавање за проналажење и отклањање кварова у расхладном систему;
- навикавање кандидата да самостално прате литературу из ове области и даље се усавршавају у струци;
- оспособљавање за руковођење радovima приликом отклањања кварова, ревизија и ремонта електротермичких уређаја;
- оспособљавање за израду и вођење техничке документације.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД У ТЕХНИКУ ХЛАЂЕЊА (4)

Ознаке и симболи у техници хлађења. Притисак и мерење притиска. Температура и мерење температуре. Зависност притиска и температуре.

РАЗМЕНА ТОПЛОТЕ И МЕХАНИЧКИ РАД (2)

Карноов рад и Карноов кружни процес.

КОМПРЕСОРИ (8)

Улога компресора у расхладним системима: саставни делови, принцип рада подмазивање и врста компресора. Клипни и ротациони компресори.

КОНДЕНЗАТОРИ (7)

Улога и значај кондензатора у расхладној инсталацији. Водом хлађени кондензатори (добошаста кондензатори). Клипни кондензатори. Евапоративни кондензатори. Расхладне куле.

ИСПАРИВАЧИ (7)

Улога и значај испаривача у расхладној техници. Испаривачи за хлађење течности (добошаста испаривачи, стрмоцевни испаривачи, спирални испаривачи). Испаривачи за хлађење ваздуха, испаривачи са природном циркулацијом ваздуха, испаривачи са принудном циркулацијом ваздуха. Правилан положај испаривача.

ВЕНТИЛИ И ЊИХОВА УЛОГА У РАСХЛАДНИМ ИНСТАЛАЦИЈАМА (6)

Регулациони вентил. Зауставни вентил. Сигурносни и неповратни вентил.

КУЋНИ ФРИЖИДЕРИ И ЗАМРЗИВАЧИ (8)

Својства и принцип рада. Испитивање исправности рада и отклањање кварова. Припрема и вакуумирање инсталације. Сушење и пуњење инсталације.

Руковање расхладним флуидима и њихова употреба. Употреба инструмената, уређаја и прибора за извођење неопходних операција.

ПОМОЋНИ ЕЛЕМЕНТИ РАСХЛАДНЕ ИНСТАЛАЦИЈЕ (8)

Скупљач течности (ресивер). Одвајач течности (сепаратор). Похлађивач течности. Одвајач уља. Сушач флуида. Одвајач ваздуха и некондензујућих гасова. Филтери.

ЦЕВНИ РАЗВОД (2)

Цеви, спојни елементи.

ЗАУСТАВНА, РАСХЛАДНА И КОНТРОЛНА АРМАТУРА (3)

Вентили. Нивокази течности.

ТЕРМИЧКА ИЗОЛАЦИЈА (4)

Изолациони материјали. Изолациона комора. Изолација судова и и цевовода.

ЕЛЕКТРИЧНА ОПРЕМА И УРЕЂАЈИ (12)

Електромотори. Топљиви осигурачи. Аутоматски осигурачи. Биметални окидачи. Контакттори. Аутоматски прекидачи. Гребенасти прекидачи. Сигнални уређаји (светлосна, звучна и противпожарна сигнализација).

Временски релјеи. Командни тастери. Мерни уређаји. Електрични развод, носачи каблова, каблови, проводници.

ЗАШТИТА ОД ДОДИРНОГ НАПОНА (3)**ПРИМЕРИ РАСХЛАДНИХ УРЕЂАЈА И АГРЕГАТА (14)**

Расхладне витрине са једним или два испаривача и шема деловања. Расхладни орман за ниске температуре са шемом деловања. Два компресора са више испаривача и шема деловања. Пулт за хлађење пива са шемом деловања. Уређај за производњу леда и шема деловања. Шема деловања већег компресорског агрегата. Шема деловања вагонског хладњака. Мала бродска инсталација са шемом деловања; Агрегатни уређаји за хлађење ваздуха (АЗП). Агрегатни уређаји за хлађење течности (ЧИЛЕР). Топлотне пумпе. Агрегатни уређаји за сушење ваздуха (АСВ). Монтажа расхладног постројења. Пробни погон, подешавање елемената аутоматике у пробном погону расхладне инсталације и усмеравање мотора. Неисправности у раду елемената расхладне инсталације, проналажење и отклањање кварова.

ВЕЖБЕ (22)

1. Прорачун расхладног капацитета клипног компресора.
2. Прорачун расхладног капацитета ротационог компресора.
3. Прорачун кондензатора.
3. Прорачун расхладне површине испаривача.
4. Прорачун пресека проводника у односу на загревање и дозволени пад напона.

5. Појединачна обрада свих делова комплетне електроинсталације расхладног система:
  - командно – разводни уређај,
  - командно – сигнални уређај,
  - главни довод и аларм,
  - шема деловања компресора,
  - аутоматска регулација капацитета,
  - шема деловања сепаратора,
  - шема деловања кондензатора,
  - шема деловања коморе.

6. АУТОМАТСКО УПРАВЉАЊЕ ТЕРМИЧКИМ И РАСХЛАДНИМ УРЕЂАЈИМА (3 часа недељно, укупно 66 часова)**ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

Циљ предмета је обнављање и продубљивање знања стеченог током претходног школовања, као и стицање знања о новим достигнућима у области аутоматике у системима грејања и климатизације.

Задаци предмета су:

- допуна знања неопходних за разумевање рада система аутоматског управљања, регулације и њихове примене;
- стицање нових сазнања о елементима и склоповима аутоматских уређаја који се срећу у системима за хлађење, грејање и климатизацију;
- оспособљавање кандидата за продубљивање знања из области аутоматског управљања ради даљег усавршавања у струци.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**УВОДНА ИЗЛАГАЊА О СИСТЕМИМА АУТОМАТСКОГ УПРАВЉАЊА И РЕГУЛАЦИЈЕ (7)**

Систем. Појам управљања и регулације. Систем аутоматског управљања и регулације. Структурна блок шема система аутоматског управљања. Преносна функција. Сигнал. Стабилност система.

АНАЛИЗА СИСТЕМА АУТОМАТСКОГ УПРАВЉАЊА И РЕГУЛАЦИЈЕ (3)

Систем без повратне спреге. Систем са повратном спрегом. Поступци регулације.

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМА АУТОМАТСКОГ УПРАВЉАЊА И РЕГУЛАЦИЈЕ (20)

Стационаран режим рада елемената. Статичка карактеристика. Динамички режим рада елемената. Мерни претварачи и њихове карактеристике. Претварачи помераја. Претварачи притиска. Претварачи температуре. Претварачи броја обртаја. Претварачи протока. Претварачи влажности. Примена мерних претварача. Регулатори и њихова подела. Континуални регулатори (пропорционални, диференцијални, интегрални, PI, PD и PID регулатор). Двоположајни регулатори (регулатори са склопком). Примена регулатора. Извршни органи. Електрични, пнеуматски и хидраулични погон извршног органа. Примена извршних органа. Појачавачи у аутоматизи.

ПРИМЕНА РАЧУНАРА У УПРАВЉАЊУ ПРОЦЕСОМ (10)

Дигитални рачунар. Дигитални рачунар у информационом систему и управљању процесом. Алгоритми дигиталног управљања. Системи за управљање и регулацију са микропроцесором у техници грејања и климатизације.

АУТОМАТСКА РЕГУЛАЦИЈА У СИСТЕМИМА ЗА ГРЕЈАЊЕ И КЛИМАТИЗАЦИЈУ (26)

Аутоматска регулација у системима за грејање
Системи за регулацију температуре. Регулација рада котлова. Централни надзор, мерење и управљање у даљинском грејању.

Аутоматска регулација у системима климатизације

Сензори и извршни органи (регулационе жалюзине и вентили) у постројењима за климатизацију. Основни начини регулисања у системима за припрему ваздуха. Заштитне и граничне функције регулатора. Примери регулације система за припрему ваздуха. Апликационе шеме система за грејање и климатизацију.

Аутоматизација расхладних уређаја

Регулисање температуре у коморама и расхладној инсталацији. Регулисање притиска, нивоа, влажности и протока. Вентили (регулатор расхладног капацитета компресора, регулатор за растеређење компресора при поласку, термостатски регулатор притиска испаравања, пилотни и серво вентили, соленоидни вентили и електронски пригушни вентил у хлађењу). Електронски контролери за регулацију температуре у расхладним системима. Регулација постројења ваздушног хлађења (регулација при директном и индиректном ваздушном хлађењу). Даљински надзор и управљање у расхладном систему са електронским уређајима.

**7. ЕЛЕКТРИЧНЕ МАШИНЕ
СА ЕЛЕКТРОМОТОРНИМ ПОГОНОМ**
(2 часа недељно, 44 часа укупно)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Циљ наставе из овог предмета је проширивање знања и упознавање савремене конструкције машина и њихове опреме као и схватање главних одлика машина које се употребљавају код термичких и расхладних уређаја и упознавање основних појмова и својстава савремених електромоторних погона.

Задаци предмета су:

- упознавање са пословима монтаже, испитивања и пуштања у погон електричних машина и регулација управљачких уређаја код термичких, расхладних система и система климатизације;
- оспособљавање за изналажење кварова, за њихово отклањање, за промену начина рада, за измену одговарајућих делова;
- навикавање кандидата да самостално прате литературу из ове области и даље се усавршавају у струци;
- оспособљавање за руковођење радovima приликом отклањања кварова, ревизија и ремонта електричних машина које се користе код електротермичких и расхладних уређаја;
- оспособљавање за израду и вођење техничке документације.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**ТРАНСФОРМАТОРИ (6)**

Сврха и примена трансформатора. Конструкција: језгро, навој, опрема. Номиналне величине и натписна плочица. Начин рада трансформатора. Индуковани напон у навојку и навоју. Однос струја и напона, однос преображаја. Спољна карактеристика. Релативни напон кратког споја трансформатора. Губици у трансформатору и степен искоришћења снаге. Трофазни трансформатори. Врсте спрезања и својства најчешће коришћених спрега. Паралелни рад трансформатора. Посебне врсте трансформатора. Мали трансформатори и пригушнице.

**ЕЛЕКТРИЧНО И МАГНЕТНО КОЛО
ОБРТНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ МАШИНА (3)**

Индуктор и индукт. Основна правила о извођењу вишефазних намота. Теслин трофазни индуктор и обртно магнетно поље. Једнофазни намот. Магнетно коло обртне електричне машине.

АСИНХРОНИ МОТОРИ (10)

Сврха асинхроне машине и врсте. Конструкција: статор, ротор, намотаји. Номиналне величине и натписна плочица. Индуковани напон у навоју једне фазе трофазног намота. Принцип рада трофазног асинхроног мотора. Клизање, струја и фреквенција у ротору. Обртни момент. Губици снаге у асинхроном мотору и степен искоришћења. Промена смера обртања. Једнофазни асинхронни мотор. Заштита асинхронних мотора. Кварови код асинхронних мотора и њихово отклањање. Прикључак трофазног асинхроног мотора на једнофазну мрежу. Специјалне конструкције асинхронних мотора. Двобрзински асинхронни мотори.

МАШИНЕ ЈЕДНОСМЕРНЕ СТРУЈЕ (4)

Подела машина једносмерне струје. Конструкција: статор, ротор и колектор са четкицама. Индуковани напон у индукту. Електромагнетски момент. Врсте побуде код машина једносмерне струје. Принцип рада генератора једносмерне струје. Принцип рада мотора једносмерне струје. Принципи који карактеришу рад машина једносмерне струје.

КОЛЕКТОРСКЕ МАШИНЕ НАИЗМЕНИЧНЕ СТРУЈЕ (2)

Једнофазни мотор са серијском побудом. Конструкција, принцип рада. Примена.

СИНХРОНЕ МАШИНЕ (4)

Склоп и опис основних делова синхроне машине. Побуда синхроне машине. Индуковани напон фазног навоја статора. Принцип рада синхроног генератора. Принцип рада синхроног мотора. Синхронни мотори мале снаге са асинхроним покретањем. Дизел електрични агрегати.

ЕЛЕКТРОМОТОРНИ ПОГОН (3)

Дефиниција ЕМП и основне врсте. Врсте оптерећења електромотора. Механика ЕМП. Стабилност рада ЕМП. ЕМП са асинхроним мотором. Избор електромотора за ЕМП.

НАЧИН ПУШТАЊА У РАД ЕЛЕКТРОМОТОРА (4)

Пуштање у рад асинхроног мотора превезивањем звезда-троуга, роторским отпорником, помоћу аутотрансформатора и пригушницом у колу статора.

Пуштање у рад мотора једносмерне струје са серијском побудом. Пуштање у рад синхроног мотора асинхроним залетањем.

РЕГУЛАЦИЈА БРЗИНЕ ЕЛЕКТРОМОТОРА (4)

Регулација брзине асинхроног мотора:

1. Отпорником у колу ротора
2. Променом броја пари полова
3. Променом фреквенције.

Регулација брзине мотора једносмерне струје:

1. Отпорником у колу ротора
2. Променом јачине побуде
3. Променом напона напајања.

Регулација једнофазног комутаторског мотора.

СИГНАЛИЗАЦИЈА (2)

Врсте сигнализације. Управљачка сигнализација. Сигнализација положаја. Сигнализација делова аутоматике. Технолошка сигнализација.

8. ЕЛЕКТРИЧНЕ ИНСТАЛАЦИЈЕ И ОСВЕТЉЕЊЕ
(2 часа недељно, 44 часа укупно)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Циљ наставе овог предмета је продубљивање теоријских знања стечених у претходном образовању.

Задаци предмета су:

- упознавање најразличитијих инсталација које се изводе за моторне погоне, опште инсталације, технолошке процесе у нормалним и посебним условима;
- упознавање важећих прописа којима се регулише извођење електричних инсталација за термичке и расхладне уређаје;
- увођење у основе пројектовања електричних инсталација, осветљења и громобранских инсталација;
- упознавање техничких мера заштите при коришћењу термичких и расхладних уређаја у електричним инсталацијама;
- навикавање кандидата да самостално прате литературу из ове области и даље се усавршавају у струци;
- оспособљавање за израду и вођење техничке документације.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА**ПРОИЗВОДЊА И КОРИШЋЕЊЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ (2)**

Значај коришћења електричне енергије. Производња електричне енергије велике снаге (електране хидро и термо) и мале снаге (дизел електрични агрегати и акумулаторске батерије). Трансформација, пренос и дистрибуција електричне енергије.

ВРСТЕ И ДЕЛОВИ ЕЛЕКТРИЧНИХ ИНСТАЛАЦИЈА (6)

Врсте електричних инсталација према коришћеном напону у инсталацијама (високи, ниски и мали). Електричне инсталације ниског напона (у објектима и индустрији). Електричне инсталације ма-

лог напона (сигнализација и телекомуникације). Инсталације у сувим просторијама и просторијама са специфичним условима (агресивне паре, повишена температура, влажна радна и експлозивна средина).

Подела електричних инсталација. Инсталације јаке струје (осветљење, утичнице, прикључнице, моторни погон, грађевинске инсталације). Инсталације слабе струје (сигнализација, телекомуникације).

Делови електричних инсталација. Надземни и кабловски кућни прикључак. Главни разводни ормари. Помоћни разводни ормари и разводне табле. Напојни водови.

СТАНДАРДИ И ПРОПИСИ ЗА ЕЛЕКТРИЧНЕ ИНСТАЛАЦИЈЕ (3)

Појам стандарда (JUS, DIN, IEC...). Појам прописа. Постојећи и важећи прописи за изградњу електричних инсталација (у зградама, у просторијама са специфичним условима, у индустрији, у експлозивним просторијама, у пољопривреди, у рудницима, за инсталацију громобрана).

ЗАШТИТНЕ МЕРЕ ОД ПРЕВИСОКОГ НАПОНА ДОДИРА И КОРАКА (6)

Заштитни уземљивач у мрежама са уземљеним звездиштем. Заштитно уземљење у мрежама са изолованим звездиштем. Заштита од напона додира нуловањем. Заштита од напона додира заштитним проводником. Заштитни прекидачи од напона додира. Заштитна струјна и напонска склопка. Заштитни трансформатори и галванско одвајање.

ЗАШТИТА ОД ПРЕНАПОНА (3)

Атмосферски пренапони у електричним инсталацијама, катодни одводници, принципи рада, начин монтирања, уземљење.

УЗЕМЉЕЊЕ У ЕЛЕКТРИЧНИМ ИНСТАЛАЦИЈАМА (6)

Радно и заштитно уземљење. Извођење уземљивача, специфични отпор земље.

Врсте уземљивача: заједнички уземљивач, темелни уземљивач, громобрански уземљивач, тракасти, штитасти и плочасти уземљивач. Прорачун прелазног отпора уземљивача. Мерење отпора уземљивача. Технички прописи за уземљиваче, земљоводе, напонски левак и напон додира.

ЕЛЕКТРИЧНЕ ИНСТАЛАЦИЈЕ ПО ОБЈЕКТИМА (7)

Табеларни преглед инсталација за поједине карактеристичне објекте (стамбене зграде, пословно – административне зграде, хотели, ресторани, робне куће, школе, позоришта, болнице, спортски објекти итд.).

Врсте информација и активности у командној сали: при поласку и заустављању постројења, у нормалном и поремећеном стању постројења.

Плоче и пултови. Класична мозаик техника. Логика распоређивања елемената на пулту и плочама. Релејна просторија и кабловске везе са командном салом. Ранжирање каблова. Командне сале са информационим рачунарским машинама. Носачи информација рачунара и њихово место и улога у командној сали.

ЕЛЕКТРИЧНА ПОСТРОЈЕЊА УГРОЖЕНА ОД ЕКСПЛОЗИВНИХ СМЕША (4)

Појам (експлозивна смеша; експлозивно заштићени електрични уређаји). Разврставање запаљивих гасова и пара. Места угрожена од експлозивних смеша и одређивање зона опасности. Експлозивна заштита електричних уређаја. Означавање експлозивно заштитних електричних уређаја.

ЕЛЕКТРИЧНО ОСВЕТЉЕЊЕ (5)

Особине светлости. Светлосне величине и јединице. Светлосна карактеристика. Мерење светлосне јачине осветљаја и светлосног флукса.

Електрични извори светлости. Сијалице са металним влакном. Карактеристике. Стандардни облици и величине. Подножја сијалице.

Сијалице које раде на принципу пражњења кроз гасове. Живине сијалице са високим притиском, живине сијалице са превисоким притиском, живине сијалице за мешану светлост, натријумове сијалице. Принцип рада. Карактеристике. Примена.

Пројектовање унутрашњег осветљења: смернице, прописи и препоруке, избор светилке за опште и декоративно осветљење.

Смернице за извођење осветљења: приземне зграде, високе хале, стамбени објекти, свечане хале и други.

ИЗРАДА И ПРОЈЕКТОВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНИХ ИНСТАЛАЦИЈА (2)

Садржај пројекта електричних инсталација: основни услови из Закона о инвестиционој изградњи; инвеститор, објекат, ревизија, корисник, пројектант, извођач; енергетски услови, услови комуналних организација, пројектни задатак.

Прорачун у електричним инсталацијама.

9. ПРАКСА

(6 часова недељно, 132 часа укупно у часовима и 240 часова укупно у блоку)

ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Циљ праксе је стицање потребних знања и вештина потребних за самостално и успешно извршавање послова и радних задатака изrade, ремонта, поправке и преправке расхладних и термичких уређаја.

Задаци предмета су:

- упознавање кандидата са новим материјалима који се користе у расхладној и термичкој техници, алата и инструмената;
- стицање способности коришћења стручне литературе, каталога и електричних шема; стицање навика уредности, тачности, прецизности и одговорности;
- оспособљавање за самостално организовање и вођење послова производње и електромонтаже расхладних и термичких уређаја;
- оспособљавање за самостално проналажење и отклањање кварова на расхладним и термичким уређајима;
- оспособљавање за вођење послова и техничке документације при изради, ремонту и поправкама расхладних и термичких уређаја.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПРАКТИЧНИ РАДОВИ НА ЕЛЕКТРОТЕРМИЧКИМ УРЕЂАЈИМА (42)

Монтажа и демонтажа делова, израда инсталација и отклањање кварова на електротермичким уређајима: комерцијални електрични шпорети, конвектомати (принцип и режим рада), пекарске пећи (гар коморе), микроталасне пећи, комерцијалне машине за прање веша и судова.

ПРИНЦИПИ ХЛАЂЕЊА (12)

Расхладни циклус, теоријске основе хлађења, могућност постизања ниских температура.

ЕЛЕМЕНТИ КОМПРЕСОРСКИХ РАСХЛАДНИХ УРЕЂАЈА (24)

Компресори: клипни, ротациони, вијачни, турбо-компресори, компресори са инвертором.

Кондензатори: кондензатор са воденим хлађењем, кондензатор са ваздушним хлађењем, кондензатор хлађен водом и ваздухом, материјал за израду кондензатора.

Испаривачи: испаривачи за хлађење течности, испаривачи за хлађење ваздуха, положај и потапање испаривача и материјал за израду испаривача.

Арматура, помоћни апарати и цевоводи: вентили, скупљачи расхладних флуида (ресивер), измењивачи топлоте, одвајачи уља, филтери, сушачи и нивокази.

Уређаји за регулацију и управљање: пресостати, термостати, капиларне цеви, хумидостати, термички експанзиони вентил, аутоматски пригушни вентил, магнетски вентил, регулатор притиска кондензације, регулатор расхладног капацитета компресора, регулатор за растеређивање компресора при поласку, термостатски регулатор притиска испаравања и вентил за регулисање протока воде.

Електромотори: намене и задатак електромотора, подела електромотора, механичке и електричне карактеристике електромотора, трофазни асинхронни мотори (начин рада и електро механичке карактеристике), главни делови трофазних асинхронних мотора (начин везивања намотаја, врсте ротора).

РАСХЛАДНИ ФЛУИДИ (6)

Особине и карактеристике расхладних флуида: R-11, R-12, R-22, R-134a, R-407c, R-717.

ПРАКТИЧНИ РАДОВИ НА ОСНОВНИМ КОМЕРЦИЈАЛНИМ РАСХЛАДНИМ УРЕЂАЈИМА (24)

Расхладни орман, витрина за чување свежих намирница, витрина за чување смрзнутих намирница, пултови за пиће, апарат за сладолед, клима уређаји и специјални уређаји.

МОНТАЖА, РУКОВАЊЕ И ОДРЖАВАЊЕ РАСХЛАДНИХ УРЕЂАЈА (24)

Алат и прибор за сервисирање расхладних уређаја, гасно заваривање бакарних цеви, место и начин монтаже елемената расхладне инсталације, чишћење инсталације, прво пуштање уређаја у рад, вакумирање, пуњење расхладним флуидом, пуштање у рад и подешавање уређаја, кварови и њихово отклањање (установљавање квара, систематизација кварова и примери карактеристичних кварова).

НАСТАВА У БЛОКУ 240 ЧАСОВА

Одржавање и сервисирање електротермичких уређаја.
Одржавање и сервисирање машина за прање веша и судова.
Одржавање и сервисирање расхладних уређаја у домаћинству.
Одржавање, монтажа и сервисирање комерцијалних расхладних уређаја.
Одржавање, монтажа и сервисирање клима уређаја.

СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИ ИСПИТ**за образовни профил: ЕЛЕКТРОТЕХНИЧАР СПЕЦИЈАЛИСТА ЗА ТЕРМИЧКЕ И РАСХЛАДНЕ УРЕЂАЈЕ**

Садржаји програма специјалистичког испита су исти као и за све специјалистичке образовне профиле који су објављени у „Службеном гласнику РС – Просветни гласник”, број 4/97.

6

На основу члана 110. став 5. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 62/2003 и 64/2003), Министар просвете и спорта доноси

ПРАВИЛНИК**О ДОПУНАМА ПРАВИЛНИКА О ВРСТИ СТРУЧНЕ СПРЕМЕ НАСТАВНИКА У СТРУЧНОЈ ШКОЛИ ЗА СТИЦАЊЕ СПЕЦИЈАЛИСТИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА У ЈЕДНОГОДИШЊЕМ ТРАЈАЊУ У ПОДРУЧЈУ РАДА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА****Члан 1.**

У Правилнику о врсти стручне спреме наставника у стручној школи за стицање специјалистичког образовања у једногодишњем

трајању у подручју рада електротехника („Просветни гласник”, број 4/97), у члану 2. врше се следеће допуне:

- 1) у тачки 1. на крају текста тачка се замењује тачком и запетом и додаје се алинеја 3. која гласи:
„– професор електротехнике.”
- 2) у тачки 2. на крају текста тачка се замењује тачком и запетом и додаје се алинеја 4. која гласи:
„– професор електротехнике, смер јаке струке.”
- 3) у тачки 4. став 1. после речи: „електричне инсталације на возилима”, додаје се запета и речи: „електричне машине са електромоторним погоном, електрична опрема са технологијом израде, технологија израде трансформатора, технологија израде обртних електричних машина, електротермички уређаји”.
- 4) после тачке 4. додаје се тачка 4а која гласи:
„4а Расхладни уређаји:
– дипломирани инжењер електротехнике, смер енергетски;
– дипломирани инжењер машинства, смер термотехника.”
- 5) у тачки 5. став 1. после речи: „елементи и системи аутоматике у рударству и металургији”, додаје се запета и речи: „аутоматско управљање термичким и расхладним уређајима”.
- 6) у подтачки 22-а. после речи: „аутоелектричар – специјалиста”, додаје се запета и речи: „електроенергетичар за машине и опрему, електротехничар специјалиста за термичке и расхладне уређаје”.

Члан 2.

После члана 2. додаје се члан 3. који гласи:

„Члан 3.

Лица наведена у члану 2. под тач: 4, 4а, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20 и 22. треба да имају и радно искуство на одговарајућим пословима ван просвете, односно у привреди.”

Члан 3.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Просветном гласнику”.

Број 110-00-136/2003-08
У Београду, 18. децембра 2003. године

Министар,
проф. др **Гаши Кнежевић**, с.р.

САДРЖАЈ

	Страна
1. Правилник о допуни Правилника о наставном плану и програму за гимназију	1
2. Правилник о допуни Правилника о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама	2
3. Правилник о изменама и допунама Правилника о наставном плану и програму за стицање образовања у трогодишњем и четворогодишњем трајању у стручној школи за подручје рада култура, уметност и јавно информисање	3
4. Правилник о наставном плану и програму предмета Грађанско васпитање – Сазнање о себи и другима за трећи разред основне школе	64
5. Правилник о допунама Правилника о наставном плану и програму за стицање специјалистичког образовања у једногодишњем трајању у стручној школи за образовне профиле у подручју рада електротехнике	66
6. Правилник о допунама Правилника о врсти стручне спреме наставника у стручној школи за стицање специјалистичког образовања у једногодишњем трајању у подручју рада електротехника	72

Издавач: Јавно предузеће „Службени гласник”, Београд, Краља Милутина 27 • Директор и главни и одговорни уредник Милић Мишковић
Телефони: (Редакција 334-64-53 и 323-14-88); (Одељење претплате 323-30-37); (Одељење продаје и огласа 334-64-55 и 323-32-61, факс 323-05-80).

ТЕКУЋИ РАЧУН: 160-14944-58

Штампа: Штампарија „Гласник” – Београд, Лазаревачки друм 15